

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ І АУДИТУ

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ:

Конспект лекцій для студентів
денної і заочної форм навчання
спеціальності 7.03050901 «Облік і аудит»

МИКОЛАЇВ

2012

УДК 657.15
ББК 65.261
Ф – 59
К - 50

Рекомендовано науково-методичною комісією обліково-фінансового факультету
(протокол № 4 від 12 грудня 2012 року)

Укладачі : В. П. Клочан, к.е.н., доцент
Н. І. Костаневич, к.е.н., доцент
О. М. Вишневська, д.е.н., в/о професора
О. А. Белевят, к.е.н., в/о доцента
І. П. Саваріна, асистент

Рецензенти :

І. Т. Кіщак – доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки,
Миколаївський національний університет ім. І. Сухомлинського.
Г. М. Іваненко – кандидат економічних наук, доцент, Миколаївський національний
аграрний університет.

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Цілі та зміст фінансового аналізу.....	8
Тема 2. Методи та прийоми фінансового аналізу.....	30
Тема 3. Аналіз фінансових результатів.....	39
Тема 4. Аналіз витрат підприємства.....	53
Тема 5. Аналіз рентабельності.....	74
Тема 6. Аналіз складу і джерел формування майна.....	91
Тема 7. Аналіз фінансової стійкості підприємства.....	104
Тема 8. Аналіз ліквідності балансу.....	111
Тема 9. Комплексний аналіз фінансових ресурсів.....	120
Список рекомендованої літератури.....	143

ВСТУП

Фінансовий аналіз є істотним елементом фінансового менеджменту і аудиту. Практично всі користувачі фінансових звітів підприємств застосовують методи фінансового аналізу для прийняття рішень. Початок широкомасштабних процесів приватизації, зростання кількості приватних фірм, розширення контактів з іноземними партнерами – все це породжує гостру необхідність оволодіння сучасними механізмами і методами фінансового аналізу. Потреба вивчення внутрішнього і зовнішнього економічного середовища об'єктів господарювання, кон'юнктури ринку і його адаптивності, можливої конверсії капіталу та оцінки ступеню економічного ризику вносять суттєві зміни в методику й організацію аналітичних досліджень.

Термін фінансовий аналіз досліджує причини, які привели до відповідного рівня фінансового стану, і пропонує шляхи для його поліпшення.

Одна з причин нинішнього важкого фінансового стану багатьох підприємств полягає в слабкому економічному обґрунтуванні рішень, які приймаються, і в майже повній відсутності аналізу їхнього впливу на рівень фінансової стійкості підприємства. Отже, використання сучасних методів фінансового аналізу в розв'язанні конкретних проблем суб'єктів підприємництва набуває особливої гостроти.

Фінансовий стан будь-якого підприємства залежить не лише від рівня прибутковості (рівня рентабельності). За нераціональної організації фінансів, низької платоспроможності навіть підприємства з високим рівнем прибутковості не здатні забезпечити самофінансування своєї господарської діяльності. Тому в усіх ланках управління основну увагу приділяють фінансовій діяльності підприємства, раціональному та ефективному використанні фінансових ресурсів.

Фінансова діяльність – це сукупність операцій з надходження і витрачання грошових засобів та їх ефективного використання у процесі

виробництва і реалізації продукції. Метою аналізу фінансового стану підприємства є поліпшення організації фінансів та підвищення ефективності їх використання в процесі господарської діяльності.

Суть аналізу фінансового стану полягає у вивченні: розміщення і використання засобів виробництва; платоспроможності підприємства; його забезпеченості власними оборотними коштами; стану виробничих запасів і власних та позичених джерел їх утворення; фінансової дисципліни в розрахунках з іншими підприємствами, організаціями та державою; відповідності використання коштів господарства за призначенням; виявлення шляхів підвищення ефективності використання фінансових ресурсів.

Особливого значення аналіз цих питань набуває в умовах ринкової економіки сільськогосподарського виробництва. Через низькі показники прибутковості та незадовільний фінансовий стан підприємство може збанкрутувати. Тому до кола питань, які аналізуються, входить вивчення ознак банкрутства, реакції підприємства на кризовий стан, вибір стратегії запобігання банкрутству тощо.

Виділений в окрему науку фінансовий аналіз на сьогоднішньому етапі має свої особливості проведення, пов'язані насамперед з:

а) зростаючим впливом зовнішнього середовища на роботу підприємств: посиленням залежності фінансового стану від зовнішніх економічних процесів, збільшенням кількості й сумнівної надійності контрагентів (постачальників і покупців), ускладнення організаційно-правових форм їхнього господарювання;

б) роллю людського фактора і бухгалтерського ризику, пов'язаного з певними умовностями первинного і бухгалтерського обліку, мірою консерватизму прийомів і неконкретністю окремих бухгалтерських методик;

в) значною кількістю суб'єктів фінансового аналізу і користувачів його результатів, що визначає зміст програми дій і зумовлює конкретні цілі та завдання аналітичної роботи.

Фінансовий аналіз завжди проводять в інтересах окремої групи зацікавлених у цьому осіб, їх прийнято поділяти на керівників підприємства, власників і кредиторів. У середині кожної з цих груп можна виділити й окремі підгрупи. Так, наприклад, керівний склад сільськогосподарського підприємства включає головного агронома, головного бухгалтера, головного економіста та інших спеціалістів. Головного агронома може зацікавити інформація з можливостей підприємства закуповувати у необхідному обсязі паливно-мастильні матеріали, вчасно проводити ремонт техніки, закуповувати необхідні машини й обладнання. Головного бухгалтера цікавить інформація про можливості підприємства вчасно розраховуватися з кредиторами, сплачувати податки, наявність у касі та на розрахунковому рахунку мінімальної кількості грошових коштів. Головний економіст зацікавлений в інформації про можливі грошові потоки, рівень можливої відсоткової ставки за банківськими кредитами, співвідношення постійних і змінних витрат на підприємстві. Підсумовуючи інтереси цієї групи людей, можна сказати, що всі вони зацікавлені в аналізі тієї інформації, яка дає їм можливість ефективно використовувати свої службові обов'язки і всебічно характеризує їхню діяльність в цілому.

Інша група зацікавлених осіб об'єднує власників підприємств. Це можуть бути акціонери, власники паїв сільськогосподарських підприємств, окремі приватні особи. Всіх їх цікавить передусім можливість одержання дивідендів на свої акції чи паї. А якщо підприємство є відкритим акціонерним товариством, тут ще додається зацікавленість у курсі акцій товариства, тобто в їхньому підвищенні.

Кредитори будуть цікавитись і аналізувати інформацію, яка дає змогу оцінити здатність боржника вчасно розраховуватися за поставлені товари чи надані кредити.

Слід також підкреслити, що використовувати для фінансового аналізу зовнішню та внутрішню інформацію можуть, як правило, тільки керівники підприємства. Кредитори і власники можуть користуватися переважно

зовнішньою інформацією і лише за окремих умов мають доступ до внутрішньої інформації.

ТЕМА 1. ЦІЛІ ТА ЗМІСТ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

План

1. Сутність та роль фінансового аналізу
2. Функції та завдання фінансового аналізу
3. Види фінансового аналізу
4. Система фінансових показників
5. Інформаційна база фінансового аналізу
6. Етапи проведення фінансового аналізу

Список рекомендованих джерел надається в кінці посібника

1.1. Сутність та роль фінансового аналізу

Існує декілька визначень терміну фінансовий аналіз.

Фінансовий аналіз – це процес дослідження фінансового стану і основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів подальшого підвищення його ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку.

Фінансовий аналіз – це спосіб оцінки й прогнозу фінансового стану підприємства. Поняття «фінансовий стан» також фінансистами визначається не однозначно.

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, що є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин фірми і характеризується системою показників.

Фінансовий стан підприємства – це результат фінансово-виробничої діяльності. Він характеризується розміром засобів фірми, їх розміщенням і джерелами утворення, залежить від виробництва та реалізації.

Фінансовий стан підприємства – це показник фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності (спроможності одержувати та повертати кредити), платоспроможності, спроможність фірми фінансувати свою діяльність.

Предметом фінансового аналізу є фінансові ресурси підприємства і їх потоки.

Основною метою фінансового аналізу є одержання невеликого числа ключових параметрів, що дають об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства і фінансових результатів його діяльності.

При цьому фінансового менеджера може цікавити як поточний фінансовий стан підприємства, так і очікувані параметри в найближчій чи віддаленій перспективі.

Мета аналізу досягається в результаті вирішення визначеного взаємозалежного набору аналітичних задач. Щоб приймати рішення по керуванню в області виробництва, фінансів, інвестицій керівництву потрібна постійна ділова поінформованість з відповідних питань, що є результатом добору, аналізу, оцінки і концентрації вихідної інформації. Необхідно аналітичне прочитання вихідних даних, виходячи з цілей аналізу і керування.

Але не тільки тимчасові границі визначають альтернативність цілей фінансового аналізу. Вони залежать також від цілей суб'єктів фінансового аналізу, тобто конкретних користувачів фінансової інформації.

В найбільш загальній формі цілі основних користувачів фінансової інформації представлені (за Е. Хелфертом) у таблиці (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Цілі основних користувачів фінансової інформації

Цілі	Менеджери	Власники	Кредитори
1 ціль	Аналіз виробничої діяльності:	Прибутковість:	Ліквідність:
	- коефіцієнти прибутковості (по балансовому прибутку);	- доходність власного капіталу;	- коефіцієнт поточної ліквідності;
	- рівень рентабельності (по чистому прибутку);	- доходність акціонерного капіталу;	- коефіцієнт миттєвої ліквідності;
	- аналіз поточних (операційних) витрат;	- прибуток на акцію;	- ліквідаційна вартість підприємства;
	- аналіз податкових платежів;	- грошовий потік на акцію;	- характеристика грошових потоків
	- операційний важіль;	- курс акцій;	
	- порівняльний аналіз.	- загальний прибуток акціонера;	

		- інвестиційна вартість бізнесу.	
2 ціль	Управління ресурсами:	Розподіл прибутку:	Фінансовий ризик:
	- ефективність використання трудових ресурсів;	- коефіцієнт співвідношення дивідендів і активів;	- власний оборотний капітал;
	- характеристика кредиторської заборгованості;	- коефіцієнт покриття дивідендів;	- компроміс між ризиком і винагородою;
	- характеристика дебіторської заборгованості;	- коефіцієнт виплати дивідендів;	- співвідношення позикового і власного капіталу;
	- обертання запасів;	- поточна доходність акцій;	- доля боргу в капіталізації;
	- управління оборотним капіталом;	- дивіденди на акцію.	- доля боргу в активах.
	- обертання активів.		
3 ціль	Доходність:	Ринкові показники:	Обслуговування боргу:
	- грошовий потік на інвестиції;	- динаміка курсу акцій;	- прострочена заборгованість;
	- вартість капіталу;	- співвідношення ринкової і балансової вартості акцій;	- коефіцієнт покриття боргових зобов'язань;
	- доходність активів по прибутку до виплати процентів і податків;	- коефіцієнт Р/Е.	- коефіцієнт покриття процентних виплат.
	- доходність активів (всіх або чистих)		

Роль фінансового аналізу

1. Фінансовий аналіз використовується як інструмент обґрунтування коротко- і довгострокових економічних рішень:
 - а) доцільності інвестицій;
 - б) визначення надійності та платоспроможності партнерів.
2. Фінансовий аналіз використовується як засіб оцінки майстерності і якості управління, установити сильні та слабкі сторони фінансової діяльності фірм.
3. Фінансовий аналіз використовується для оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу.
4. Виявляє резерви ефективності використання виробничого потенціалу.
5. Розробляє конкретні заходи по підвищенню якості фінансового аналізу фірми, ліквідації причин можливого банкрутства.

1.2. Функції та завдання фінансового аналізу

Роль фінансового аналізу визначає його функції або ділянки діяльності.

Основними функціями фінансового аналізу є:

- об'єктивна оцінка фінансового стану та фінансових результатів діяльності підприємства;
- виявлення чинників і причин досягнення наявного стану й одержання високих результатів діяльності;
- виявлення та мобілізація резервів для поліпшення фінансового стану, покращення фінансових результатів;
- підготовка й обґрунтування прийнятих управлінських рішень у галузі фінансів.

Для виконання цих функцій ставляться наступні завдання.

Завдання фінансового аналізу.

1) Головне: зниження невизначеності, яка пов'язана з прийняттям управлінських рішень орієнтованих на майбутнє.

2) завдання фінансового аналізу у інформаційному забезпеченні прийняття обґрунтованих рішень за такими напрямками діяльності фірми: фінансова, інвестиційна, операційна.

Конкретні завдання:

- а) оцінка розміщення фінансових ресурсів і зміна джерел фінансових ресурсів;
- б) оцінка їх структури;
- в) оцінка ступеня і своєчасності покриття ресурсів наявними засобами;
- г) оцінка ефективності використання фінансових ресурсів (оцінка результатів господарської діяльності);
- д) визначення можливості банкрутства;
- е) визначення фінансової стійкості;
- ж) визначення резервів зміцнення фінансового стану;

- з) оцінка майнового стану фірми (забезпечення фірми фінансовими ресурсами);
- и) ступінь підприємницького ризику стосовно спроможності погашення зобов'язань перед третіми особами;
- й) потреби в додаткових джерелах фінансування;
- к) здатності до нарощування капіталу;
- л) раціональність залучення позичкових коштів;
- м) обґрунтованості політики розподілу і використання прибутку;
- н) доцільність вибору інвестицій;
- п) виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на результати роботи підприємства.

1.3. Види фінансового аналізу.

Існує кілька видів фінансового аналізу, класифікацію яких подано на рис. 1.1.

1. За організаційними формами проведення виділяють внутрішній і зовнішній фінансовий аналіз.

Внутрішній аналіз проводять фахівці самого підприємства.

Зовнішній аналіз здійснюють аналітики, які є сторонніми особами для підприємства, і тому не мають доступу до внутрішньої інформаційної бази підприємства. Такий аналіз більш формалізований і менш деталізований.

Особливостями зовнішнього фінансового аналізу є:

- значна чисельність суб'єктів аналізу користувачів інформації про діяльність підприємства;
- різноманітність цілей та інтересів суб'єктів аналізу;
- наявність типових методик аналізу, стандартів обліку і звітності;
- орієнтація аналізу тільки на публічну зовнішню звітність підприємства;
- обмеженість завдань аналізу;
- максимальна доступність результатів аналізу для користувачів інформації.

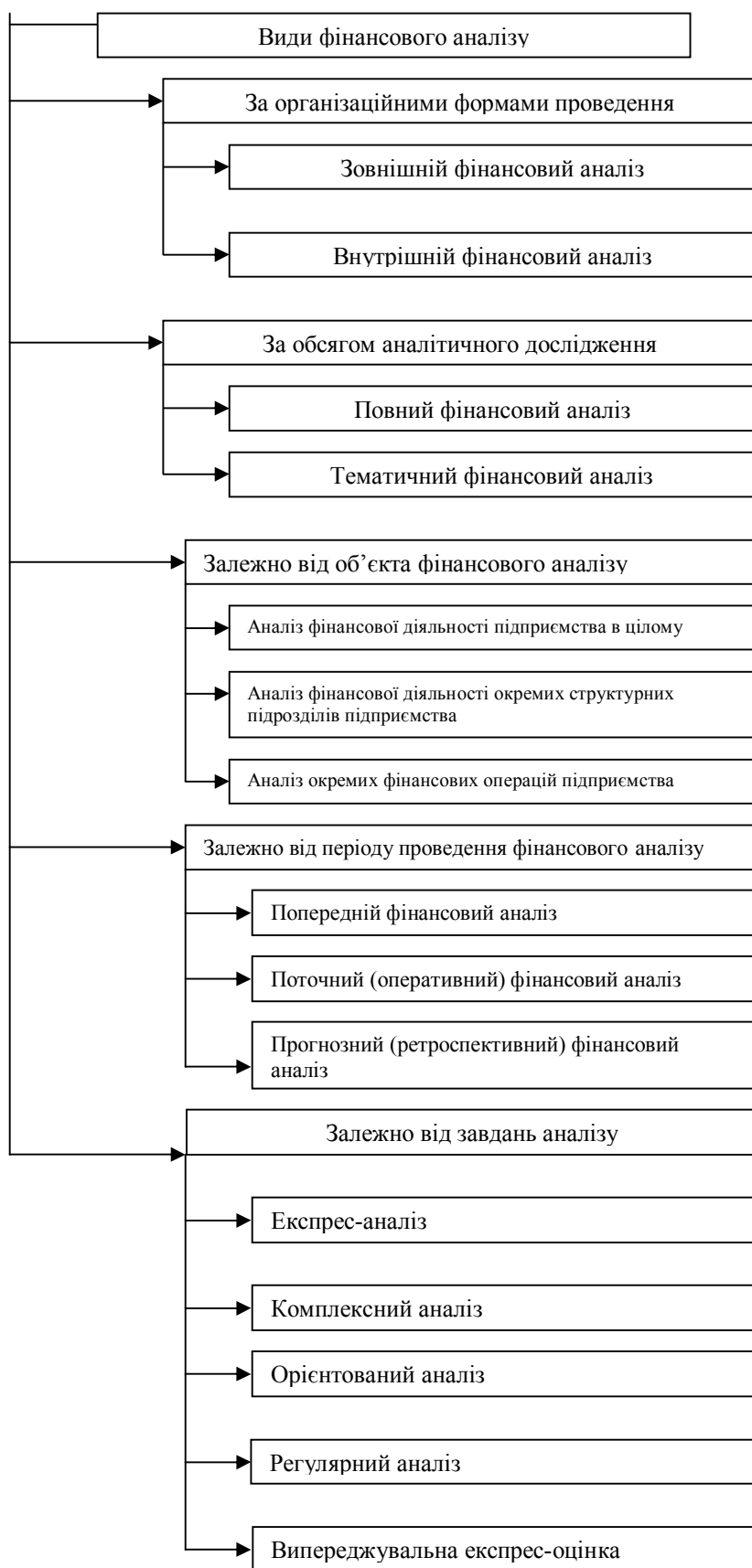

Рис. 1.1. Класифікація видів фінансового аналізу

Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу є:

- 1) аналіз показників прибутку;
- 2) аналіз показників рентабельності;
- 3) аналіз фінансового стану, ринкової стійкості, ліквідності балансу, платоспроможності підприємства;
- 4) аналіз ефективності використання позикового капіталу;
- 5) економічна діагностика фінансового стану підприємства і рейтингова оцінка емітентів.

Фінансовий аналіз за даними фінансової звітності називають **класичним аналізом**.

Основний зміст внутрішнього фінансового аналізу такий самий, як і зовнішнього, проте в ньому використовують як джерело інформації оперативні дані системного бухгалтерського обліку, нормативну і планову інформацію.

Він включає аналіз ефективності авансування капіталу, аналіз взаємозв'язку витрат, обороту і прибутку, а також оцінку ефективності господарської діяльності.

2. За обсягом аналітичного дослідження розрізняють повний та тематичний фінансовий аналіз підприємства.

Повний фінансовий аналіз проводять з метою вивчення усіх аспектів фінансової діяльності підприємства в комплексі.

Тематичний фінансовий аналіз обмежується вивченням окремих аспектів фінансової діяльності підприємства. Предметом фінансового аналізу може бути ефективність використання активів підприємства, оптимальність залучення фінансових ресурсів з окремих джерел, стан фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, оптимальність фінансової структури капіталу тощо.

3. Залежно від об'єкта фінансового аналізу можна виділити такі його види:

- аналіз фінансової діяльності підприємства в цілому. У процесі такого аналізу об'єктом вивчення є фінансова діяльність підприємства в цілому без виділення окремих його структурних одиниць та підрозділів;

- аналіз фінансової діяльності окремих підрозділів підприємства. Цей аналіз ґрунтується в основному на результатах внутрішнього аналізу підприємства;

- аналіз окремих фінансових операцій підприємства. Предметом такого аналізу можуть бути окремі операції, пов'язані з коротко- або довгостроковими фінансовими вкладеннями, з фінансуванням окремих реальних проектів.

4. Залежно від періоду проведення виділяють попередній, поточний (оперативний) та прогнозний фінансовий аналіз.

Попередній фінансовий аналіз пов'язаний з вивченням умов фінансової діяльності в цілому або здійснення окремих фінансових операцій підприємства. Наприклад, оцінка власної платоспроможності при необхідності отримання банківського кредиту.

Поточний (оперативний) фінансовий аналіз проводиться в процесі поточної фінансової діяльності з метою оперативного впливу на результати фінансової діяльності. Як правило, він обмежується невеликим періодом часу (місяць, квартал).

Прогнозний (ретроспективний) фінансовий аналіз здійснюється підприємством за певний перспективний або звітний період (місяць, квартал, рік). Він дає змогу глибше та повніше проаналізувати фінансовий стан і результати фінансової діяльності підприємства порівняно з попереднім та поточним аналізом, оскільки ґрунтується на звітних матеріалах, а також спрогнозувати розвиток діяльності підприємства на перспективу.

5. В залежності від завдань визначають:

- експрес-аналіз – для одержання загального уявлення про фінансовий стан;

- комплексний аналіз – для одержання комплексної оцінки фінансового стану;
- орієнтований аналіз – є основою для вирішення пріоритетної фінансової проблеми;
- регулярний фінансовий аналіз – для управління фінансами;
- випереджувальна експрес-оцінка фінансового стану – для своєчасного визначення ознак банкрутства.

1.4. Система фінансових показників

Фінансові показники діляться на два класи:

- 1) ті, що визначають нормативні значення (ліквідність, автономність);
- 2) ті, по яким нормативи не встановлюються (прибуток, рентабельність).

Також основні показники згруповані в 5 груп:

- I – прибутку (прибутки, виручка, собівартість, як складові прибутку);
- II – рентабельність (рівень рентабельності активів, власного капіталу, рівень рентабельності продукції);
- III – фінансування (коефіцієнт фінансування, автономії, фінансової стійкості);
- IV – ліквідності (платоспроможності, коефіцієнт покриття, коефіцієнт швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності);
- V – показники ділової активності (коефіцієнт оборотності активів, дебіторської та кредиторської заборгованості тощо).

Класифікація фінансових показників:

I за змістом:

- кількісні (структура активів, пасивів);
- якісні (ліквідність, рентабельність).

II за ступенем використання:

- загальні (прибуток);
- специфічні або часткові (ліквідність).

III за способом утворення

- первинні (дохід, собівартість);

- похідні (прибуток, рентабельність).

IV за способом розрахунку:

- абсолютні (прибуток);
- відносні (рентабельність);
- синтетичні або інтегральні (норма прибутку).

1.5. Інформаційна база фінансового аналізу.

Інформаційною базою фінансового аналізу є бухгалтерська звітність. Бухгалтерська звітність являє собою систему показників, що відбивають майновий та фінансовий стан організації на звітну дату, а також фінансові результати її діяльності за звітний період.

Склад, зміст, вимоги та інші методичні основи бухгалтерської звітності на підприємствах України регламентовані Положенням «Про бухгалтерську звітність підприємств», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 11 лютого 1999 р. № 40. згідно з цим положенням бухгалтерська звітність складається з утворюючих єдине ціле взаємозалежних показників бухгалтерського балансу, звіту про фінансові результати і пояснень до них. Головними вимогами до бухгалтерської звітності є достовірність, повнота та відкритість для ознайомлення користувачів.

Інформація, подана в бухгалтерській формі № 2, що має назву «Звіт про фінансові результати», є більш аналітичною, деталізованою і конкретною, порівняно з загальним бухгалтерським балансом (форма № 1). Для інвесторів і аналітиків ця форма є в багатьох відношеннях важливіша ніж сам баланс, тому що в ній міститься не застигла одномоментна, а динамічна інформація про те, яких успіхів досягло підприємство протягом року та за рахунок яких факторів.

За даними форми № 2 проводять аналіз фінансових результатів діяльності організації як по загальному обсягу в динаміці, так і за структурою, а також факторний аналіз прибутку та рентабельності.

Пояснення до бухгалтерського балансу і звіт про фінансові результати повинні розкривати суть поданої звітної інформації, облікову політику

організації і забезпечувати користувачів бухгалтерської звітності додатковими даними, які недоцільно включати в бухгалтерський баланс і звіт про фінансові результати, але котрі є необхідними користувачами бухгалтерської звітності для реальної оцінки майнового, фінансового стану, організації і фінансових результатів її діяльності.

Пояснення до балансу і звіту про фінансові результати повинні містити розшифрування окремих показників форм № 1 і 2, що характеризують структуру майна, джерела його утворення, склад і розміри фондів організації, окремих видів дебіторської і кредиторської заборгованостей, основних засобів і нематеріальних активів, фінансових вкладень і зобов'язань. Пояснювальна записка, що складається до річної звітності, повинна містити стислу характеристику діяльності організації: по-перше, види виробничої, комерційної й інвестиційної діяльності організації і її географічні ринки збуту; по-друге, основні показники діяльності і чинники, що вплинули в звітному періоді на фінансові результати, такі як: а) частка активної частини основних засобів; б) коефіцієнти зносу, відновлення і вибуття основних засобів; в) коефіцієнт поточної ліквідності на початок і кінець звітного періоду; г) коефіцієнт забезпеченості власними засобами й інші показники, необхідні для повного й об'єктивного уявлення фінансового стану організації.

Бухгалтерський баланс є найбільш інформативною формою для аналізу й оцінки фінансового стану підприємства.

Уміння читати баланс базується на знанні змісту кожної його статті, способу її оцінки, ролі в діяльності підприємства, зв'язку з іншими статтями, характеристики цих змін для економіки підприємства.

Дослідження бухгалтерського балансу дає можливість: одержати значний обсяг інформації про підприємство; визначити ступінь забезпеченості підприємства власними оборотними коштами; встановити, за рахунок яких статей змінився розмір оборотних коштів; оцінити загальний

фінансовий стан підприємства навіть без розрахунків аналітичних показників.

Бухгалтерський баланс є реальним засобом комунікації, адже завдяки йому керівники отримують уявлення про місце свого підприємства в системі аналогічних підприємств, правильності обраного стратегічного курсу, порівняльних характеристик ефективності використання ресурсів і прийнятті рішень найрізноманітніших питань по управлінню підприємством. Аудитори отримують підказку для вибору правильного рішення в процесі планування своєї перевірки, виявлення слабких місць у системі обліку, а також можливих навмисних і ненавмисних помилок у зовнішній звітності клієнта.

На основі бухгалтерського балансу фінансові аналітики визначають напрямки аналізу підприємства. Значення бухгалтерського балансу є настільки важливим, що аналіз фінансового стану нерідко називають аналізом балансу.

Перед проведенням аналізу необхідно упевнитися в тому, що суми окремих статей балансу реальні. Для цього треба їх співставити з записами в Головній книзі, книгах аналітичного обліку, з оборотними відомостями при меморіально-ордерній і відомостях при журнально-ордерній формі обліку. Крім того, статті річного балансу співвідносяться з даними інвентаризації, проводять правильність підрахунків по окремим розділам і загальний висновок балансу.

Показники балансу дають змогу оцінити характер розподілу капіталу, співвідношення майна фірми до його зобов'язань.

Звіт про прибуток і збиток – дає можливість отримати показники, які характеризують відношення витрат до прибутку.

При об'єднанні інформації цих звітних форм одержують нові важливі показники, які найбільш точно відображають фінансовий стан (за співвідношенням окремих статей активу й виручки можна зробити висновок про характеристики швидкості їх обороту, а співставляючи прибуток і вкладений капітал, одержуємо оцінку зміни ефективності вкладених коштів).

Фінансова звітність поділяється на: 1) історичну (звітну); 2) прогнозну.

Фінансовий аналіз – це засіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності.

Новий план рахунків бухгалтерського обліку, приведення форм бухгалтерського обліку та звітності у відповідність із міжнародними стандартами зумовили необхідність використання нової методики фінансового аналізу, яка відповідала б умовам ринкової економіки. Така методика необхідна для вибору ділового партнера, забезпечення фінансової стабільності підприємства, оцінки ділової активності підприємницької діяльності, прогнозування фінансового стану підприємства. Інформаційною базою аналізу фінансового стану є бухгалтерська фінансова звітність, тобто система показників, які відображають майновий і фінансовий стан підприємства на конкретну дату. Склад, зміст, вимоги та інші засадні основи бухгалтерської звітності регламентовано положенням (стандартом) бухгалтерського обліку П(С)БО № 19 «Об'єднання підприємств», яке затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07 липня 1999 р. № 163.

Згідно з цим положенням бухгалтерська звітність складається із взаємозв'язаних форм, на основі яких здійснюється аналіз фінансового стану підприємства:

1. П(С)БО № 2 «Баланс», ф. 1.
2. П(С)БО № 3 «Звіт про фінансові результати», ф. 2.
3. П(С)БО № 4 «Звіт про рух грошових коштів», ф. 3.
4. П(С)БО № 5 «Звіт про власний капітал», ф. 4.

Аналізуючи фінансовий стан підприємства за цими формами, необхідно передовсім ознайомитися з П(С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» і переконатись у тому, що всі вимоги даного стандарту на підприємстві враховано. Ця звітність орієнтована на ринкові відносини, на тих користувачів, які не можуть вимагати у службовому порядку звітів, складених з урахуванням їхніх конкретних інформаційних потреб.

Особливість звітності, яку розроблено згідно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, полягає в тім, що нею можуть широко користуватися інвестори та інші особи, які беруть участь у підприємницькій діяльності, кредитори, постачальники, конкуренти, працівники підприємства.

Кожний користувач фінансової звітності, як правило, вивчає ту інформацію, котра йому необхідна в процесі підприємницької діяльності. Так, власникам підприємств необхідно знати, збільшується чи зменшується питома вага власного капіталу, оцінити ефективність використання ресурсів підприємства; кредиторам і постачальникам – необхідність і можливість продовження кредиту, умови кредитування, гарантії повернення кредиту тощо. Детальний аналіз фінансового стану може проводити адміністрація підприємства, бо вона має можливість використовувати дані управлінського обліку для прийняття управлінських рішень.

Треба зазначити, що в певних випадках для аналізу фінансового стану підприємства замало тільки бухгалтерської звітності, особливо для інвесторів. Тому П(С)БО передбачає складання приміток до форм бухгалтерської звітності, які дають змогу зовнішнім користувачам фінансової інформації докладно ознайомитися з фінансовим станом підприємства.

Крім фінансової звітності використовується інформація, яка доступна тільки внутрішнім користувачам, тобто підрозділам та працівникам підприємства. Кожне з них використовує ту інформацію, яка йому необхідна для прийняття відповідних управлінських рішень. Так, керівникові фінансового відділу важливо знати реальну оцінку діяльності свого підприємства і його фінансового стану, керівникові маркетингового відділу потрібна своя інформація для розроблення стратегії виходу на ринок тощо. Тому в процесі аналізу фінансового стану підприємства використовується така інформація:

- 1) конструкторсько-технологічна;
- 2) планово-нормативна (фінансовий план, нормативи запасів);

- 3) дані всіх видів господарського обліку (оперативний, бухгалтерський, статистичний);
- 4) звітність: оприлюднена фінансова звітність (річна) та квартальна, а також комерційна звітність, яка складається за спеціальними вказівками, та обов'язкова статистична звітність;
- 5) позаоблікова інформація: маркетингові дослідження, закони, інструкції та експертна інформація.

1.6. Етапи проведення фінансового аналізу

На сучасному етапі розвитку фінансового аналізу сформувалось декілька підходів до його проведення.

Найбільш ефективним є комплексний аналіз фінансового стану, схема проведення якого подається на рис. 1.2.

Етапами проведення фінансового аналізу є:

- розробка програми проведення аналізу (визначення об'єктів і послідовності аналізу, постановка цілі, терміни виконання);
- визначення кола інформаційних (обліково-статистичних, звітних, оперативно-планових) матеріалів, включаючи (якщо це диктується необхідністю виконання програми аналізу) широке залучення даних спеціальних спостережень, опитувань, контрольних документів, документів позасистемного обліку; при вирішенні питань на цьому етапі аналітичної роботи виходять з того, що вихідна інформація – це основний фактор якісного проведення аналізу;
- розв'язання поставлених аналітичних задач, спираючись на використання арсеналу прийомів і методів аналізу та наявну обчислювальну техніку;
- підготовка і передача аналітичної інформації, висновків, пропозицій, які впливають з неї, за призначенням.

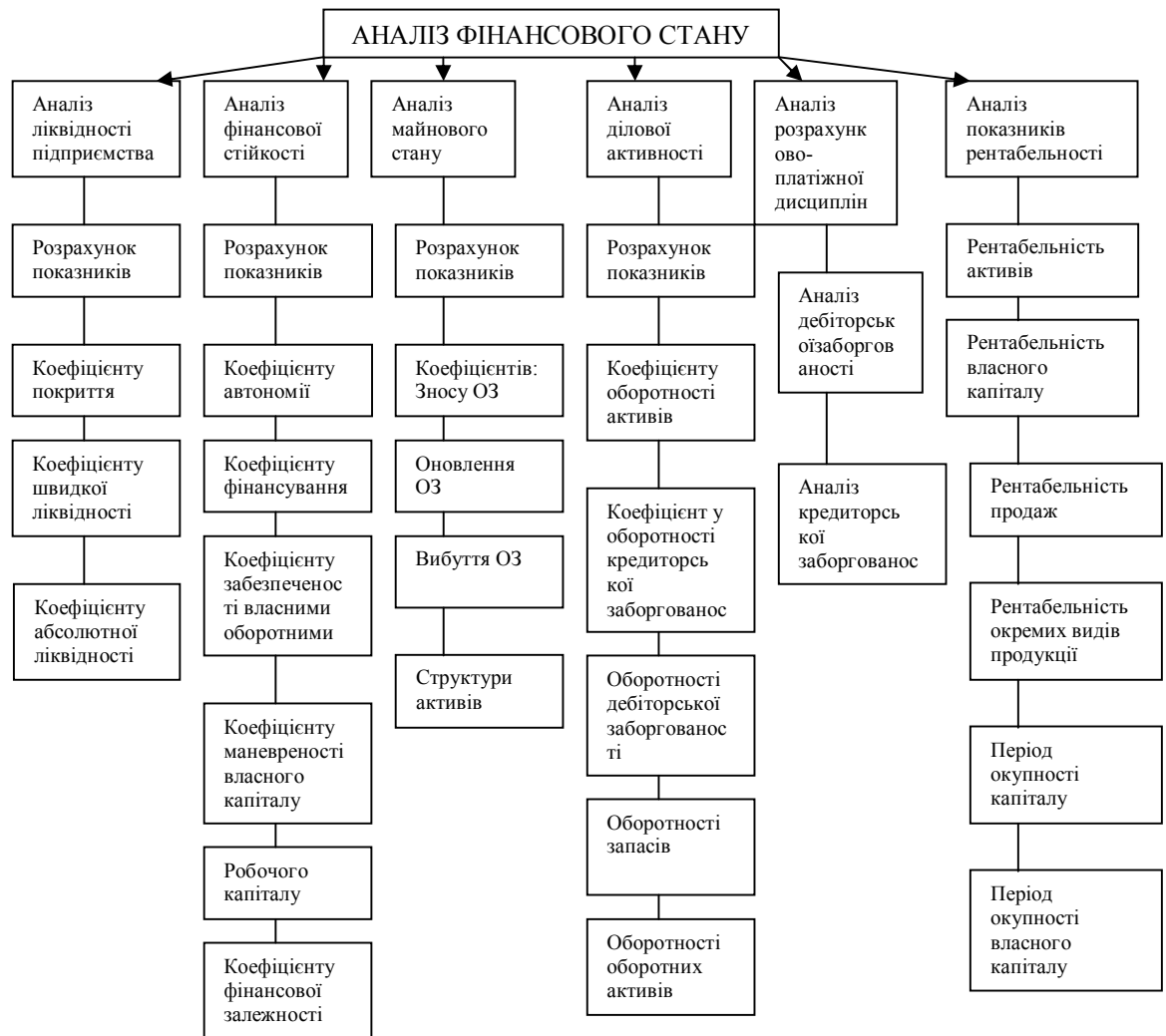

Рис. 1.2. Схема аналізу фінансового стану підприємства

Фінансовий аналіз дає можливість оцінити:

- майновий стан підприємства;
- степінь підприємницького ризику, наприклад, можливість погашення зобов'язань перед третіми особами;
- достатність капіталу для поточної діяльності і довгострокових інвестицій;
- потребу в додаткових джерелах фінансування;
- здатність до нарощування капіталу;
- раціональність залучення займаних коштів;
- обґрунтованість політики розподілу і використання прибутку;
- обґрунтованість вибору інвестицій та ін.

Основні напрями аналізу фінансового стану підприємства наведено на рис. 1.3.

Основу інформаційного забезпечення оцінки фінансового стану складає бухгалтерська звітність. Крім того, може використовуватись додаткова інформація, в основному оперативного характеру, однак вона має допоміжний характер.

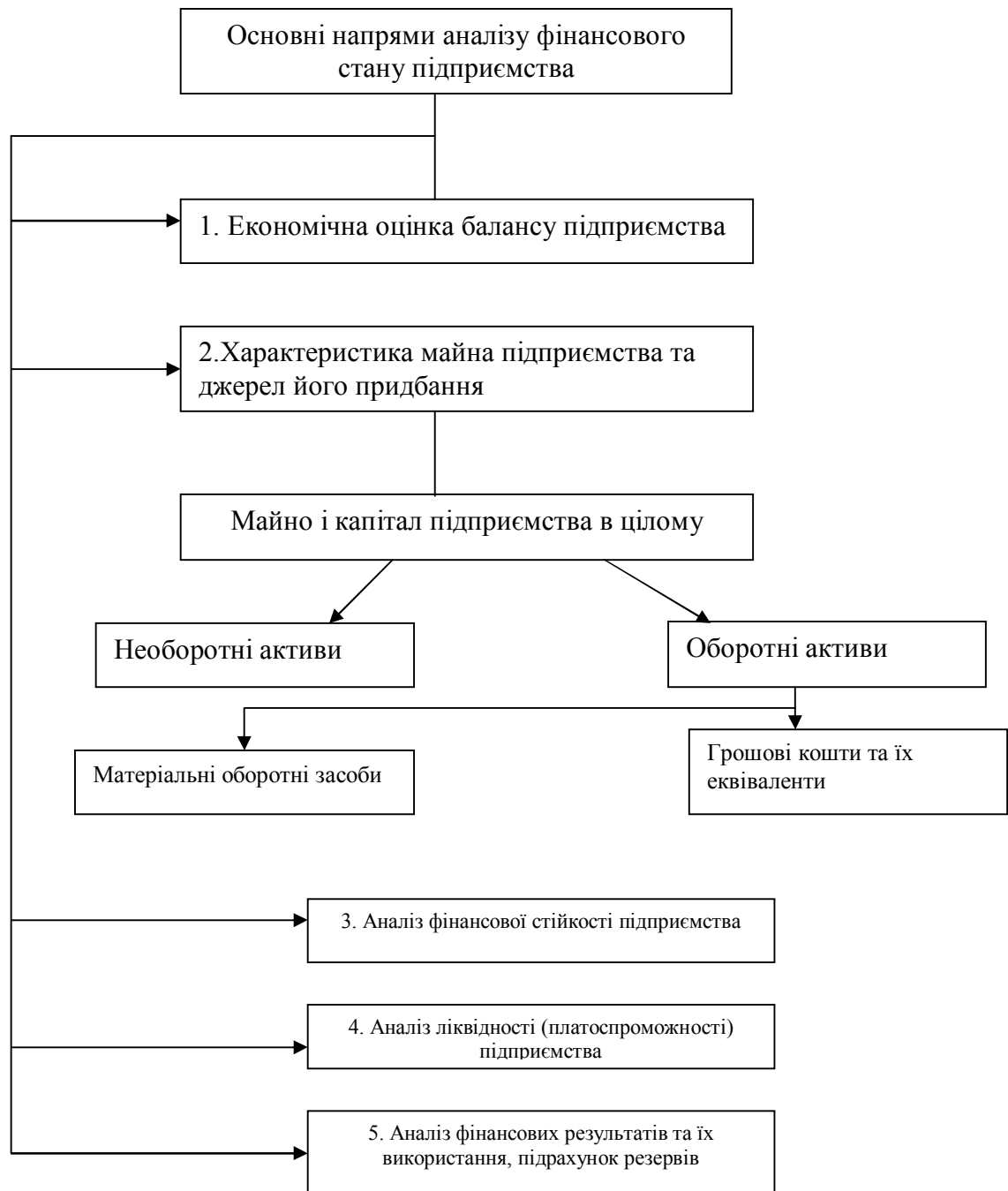

Рис. 1.3. Основні напрями аналізу фінансового стану підприємства

Комплексний аналіз базується на зовнішньому фінансовому аналізі, який включає:

- аналіз майнового стану;
- аналіз ліквідності та платоспроможності;
- аналіз фінансової стійкості;
- аналіз ділової активності;
- аналіз фінансових результатів і доповнюється внутрішнім фінансовим аналізом.

Внутрішній фінансовий аналіз складається з:

- аналізу ефективності використання основних засобів;
- ранжування дебіторської та кредиторської заборгованості;
- аналізу виробничих запасів;
- факторного аналізу.

Етапи проведення фінансового аналізу:

- 1) Оцінка надійності інформації (особливо важливий для зовнішніх користувачів бухгалтерської інформації: банкам, які вирішують питання про доцільність кредитування, постачальникам, підрядникам, інвесторам). Умови, які забезпечують реальність балансу, є: погодженість з бухгалтерськими книгами і документами, насамперед з Головною книгою та обіговою відмінністю, відомістю результатам інвентаризації, відповідність загально визначеними принципом обліку та чинному законодавству.
- 2) Очистка балансу, тобто усунення регулюючих статей;
- 3) Читання інформації (експрес-аналіз) – на цій стадії аналізу формується уявлення про діяльність фірми, виявляються зміни в складі майна і джерел формування, встановлюється взаємозв'язок різних показників. Визначають відношення окремих статей Активу (А) та пасиву (П) балансу, їх питому вагу у загальному підсумку балансу, розраховуються суми відхилень у структурах основних статей балансу у порівнянні з попереднім періодом. Результатом

таких розрахунків має бути надана попередня економічна інтерпретація: оцінка співвідношення власних та позичкових коштів фірми з позиції її функції стійкості та кредитоспроможності, загальні висновки щодо платоспроможності та ліквідності фірми.

- 4) Поглиблений аналіз фінансового стану – передбачає залучення даних внутрішнього обліку всіх наявних ресурсів фірми та їх рух у звітний період. Для цього аналізують кожний тип ресурсу та обґрунтовують їх вплив на загальну працеспроможність фірми.

На стадії попередньої оцінки фінансового стану формується перше враження про діяльність підприємства, виявляють зміни у складі майна, встановлюють взаємозв'язок між окремими фінансовими показниками.

Починають попередній аналіз з оцінки зміни валюти балансу. За нормальних умов господарської діяльності зростання валюти балансу повинне спроводжуватись збільшенням випуску продукції, ростом доходу і прибутку підприємства.

При аналізі зміни статей балансу треба мати на увазі, що зміна (збільшення, зменшення) кожної статті як активу, так і пасиву балансу може мати різний економічний зміст. Наприклад, збільшення дебіторської заборгованості – негативне явище. Але якщо вона виникла внаслідок того, що на день оцінки платоспроможності (складання балансу) на рахунок підприємства не надійшла готівка (і надійність дебітора під сумнів не ставиться), то це явище позитивне і зумовлене лише технологією розрахунків.

Особливу увагу звертають на взаємопов'язані статті (елементи) балансу. Так, збільшення вартості основних засобів повинно супроводжуватись ростом оборотних, причому випереджаючими темпами, оскільки співвідношення між ними в останні роки дуже погіршилось.

Детальний аналіз починають з вивчення оцінок структури коштів та альтернативних варіантів їх спрямування.

Оцінювати структуру коштів можуть як внутрішні, так і зовнішні користувачі фінансової інформації. Наприклад, зовнішні користувачі (банки, кредитори, постачальники та ін.) оцінюють динаміку питомої ваги власних джерел коштів підприємства у загальній сумі джерел коштів з точки зору фінансового ризику при укладанні угод. Відправним при цьому є правило, що ризик збільшується із зменшенням частки (питомої ваги) власних джерел коштів.

Внутрішній аналіз структури джерел коштів пов'язаний з оцінкою альтернативних варіантів фінансування діяльності підприємства. Основним критерієм вибору, а також ціна того чи іншого джерела фінансування, умови його використання, строк погашення боргу і ряд інших.

Для проведення деталізованого фінансового аналізу потрібно мати повний фінансовий опис підприємства за обрану кількість періодів, як правило, років. Якщо це один період, то в розпорядженні аналітика повинні бути дані балансу підприємства на початок і кінець періоду і звіт про прибуток за розглянутий період. Якщо кількість періодів – два і більше, то кількість звітів про прибуток і балансів відповідно збільшується, але завжди кількість використовуваних для аналізу балансів повинна бути на одиницю більше, ніж кількість звітів про прибуток.

При проведенні фінансового аналізу повинний бути присутнім фактор порівняння:

- порівнюються показники діяльності підприємства за різні проміжки часу;
- порівнюються показники даного підприємства із середніми показниками по галузі чи з показниками інших підприємств галузі.

Аналіз починається з огляду основних показників діяльності підприємства. У ході цього огляду необхідно розглянути наступні питання:

- майнове положення підприємства;
- умови роботи підприємства в звітному періоді;
- результати, досягнуті в звітному періоді;

- перспективи фінансово-господарської діяльності підприємства.

Економічний потенціал організації може бути охарактеризований подвійно: з позиції майнового положення підприємства і з позиції його фінансового положення. Обидві ці сторони фінансово-господарської діяльності взаємозалежні – нераціональна структура майна, його неякісний склад можуть привести до погіршення фінансового положення і навпаки.

Майнове положення підприємства на початок і кінець звітного періоду характеризується даними балансу. Порівнюючи динаміку підсумків розділів активу балансу, можна з'ясувати тенденції зміни майнового положення. Інформація про зміни в організаційній структурі керування, відкритті нових видів діяльності, особливостях роботи з контрагентами звичайно міститься в пояснювальній записці до річної бухгалтерської звітності. Результативність і перспективність діяльності підприємства можуть бути узагальнено оцінені за даними аналізу динаміки прибутку, а також порівняльного аналізу елементів росту засобів підприємства, обсягів його виробничої діяльності і прибутку. Інформація про недоліки в роботі підприємства може бути безпосередньо присутня у балансі в явному чи завуальованому виді. Даний випадок може мати місце, коли у звітності є статті, що свідчать про вкрай незадовільну роботу підприємства в звітному періоді і про сформоване у результаті цього погане фінансове положення (наприклад стаття «Збитки»). У балансах цілком рентабельних підприємств можуть бути присутнім також у схованому, завуальованому виді статті, що свідчать про визначені недоліки у роботі.

Це може бути викликано не тільки з фальсифікаціями з боку підприємства, але і прийнятою методикою складання звітності, відповідно до якої багато балансових статей комплексні (наприклад, статті «Інші дебітори», «Інші кредитори»).

Критеріями якісних змін у майновому положенні підприємства і ступеня їхньої прогресивності виступають такі показники:

- 1) коефіцієнт зносу;
- 2) коефіцієнт відновлення;

3) коефіцієнт вибуття.

Розглянемо їх економічну інтерпретацію

Коефіцієнт зносу. Він розраховується по формулі: $K_{\text{зносу}} = \text{сума амортизації} : \text{первинна вартість ОЗ}$.

Показник характеризує частку вартості основних засобів, що залишилася до списання на витрати в наступних періодах. Коефіцієнт звичайно використовується в аналізі як характеристика стану основних засобів. Доповненням цього показника до 100% (чи одиниці) є коефіцієнт придатності ($K_{\text{придатності}} = 1 - K_{\text{зносу}}$).

Коефіцієнт зносу залежить від прийнятої методики нарахування амортизаційних відрахувань і не відображає повною мірою фактичного зносу основних засобів.

Аналогічно, коефіцієнт придатності не дає точної оцінки їхньої поточної вартості. Це відбувається через ряд причин: темпу інфляції, стану попиту, правильності визначення корисного терміну експлуатації основних засобів. Однак незважаючи на недоліки, умовність показників зношеності і придатності, вони мають визначене аналітичне значення. За деякими оцінками, значення коефіцієнта зносу більш, ніж на 50 % вважається небажаним.

Коефіцієнт відновлення. Він розраховується по формулі: ($K_{\text{відновлення}} = \text{сума ОЗ, що надійшли} : \text{залишкова вартість ОЗ}$)

Показує, яку частину від наявних на кінець звітнього періоду основних засобів складають нові засоби.

Коефіцієнт вибуття. Він розраховується по формулі: ($K_{\text{вибуття}} = (\text{сума вибулих ОЗ} : \text{первинна вартість ОЗ})$).

Показує, яка частина основних засобів, з якими підприємство почало свою діяльність у звітному періоді, вибула через старість чи з інших причин.

ТЕМА 2. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

План

- 1. Методи та прийоми як інструменти фінансового аналізу**
- 2. Кількісні методи фінансового аналізу**
- 3. Якісні методи фінансового аналізу**
- 4. Методи аналізу фінансової звітності**
- 5. Методи досліджування тенденцій зміни фінансових показників та прогнозування**

2.1. Методи та прийоми як інструменти фінансового аналізу

Під методом фінансового аналізу розуміється спосіб підходу до вивчення господарських процесів у їхньому становленні та розвитку.

До характерних рис методу відносяться і використання системи показників, виявлення і зміна взаємозв'язку між ними.

Узагальнено класифікацію методів, моделей та прийомів фінансового аналізу представлено на рис. 2.1.

Зміст і основна цільова настанова фінансового аналізу – оцінка фінансового стану і виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування суб'єкта за допомогою раціональної фінансової політики. Досягнення цієї мети здійснюється за допомогою властивого даній науці методу. Метод фінансового аналізу – це система теоретико-пізнавальних категорій, наукового інструментарію і регулятивних принципів дослідження фінансової діяльності суб'єктів господарювання, тобто тріада:

$$M = [K, I, P] \quad (2.1)$$

де K – система категорій;

I – науковий інструментарій;

P – система регулятивних принципів.

Перші два елементи характеризують статистичний компонент методу, останній елемент – його динаміку.

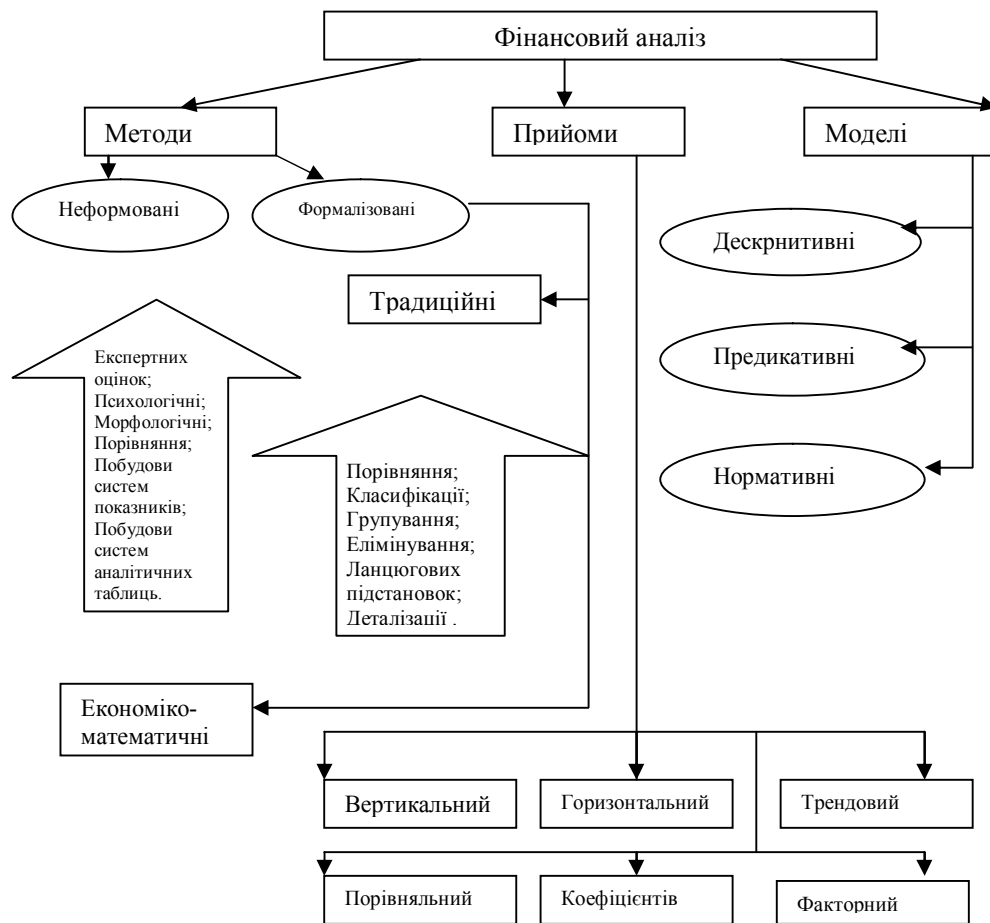

Рис. 2.1. Класифікація методів, моделей та прийомів фінансового аналізу

Категорії фінансового аналізу – це найбільш загальні, ключові поняття даної науки. У їхньому числі: фактор, модель, ставка, відсоток, дисконт, опціон, грошовий потік, ризик, леверидж тощо. Науковий інструмент (апарат) фінансового аналізу – це сукупність загальнонаукових і конкретно наукових способів дослідження фінансової діяльності суб’єктів. Принципи фінансового аналізу регулюють процедурну сторону його методології і методики. До них відносяться: системність, комплексність, регулярність, наступність, об’єктивність і ін.

Основним елементом методу будь-якої науки є її науковий апарат. В даний час практично неможливо відокремити прийоми і методи якої-небудь науки як властивості винятково їй – спостерігається взаємопроникнення

наукових інструментаріїв різних наук. У фінансовому аналізі і керуванні також можуть застосовуватися різні методи, розроблені в рамках тієї чи іншої економічної науки.

Існують різні класифікації методів економічного аналізу. Перший рівень класифікації виділяє неформалізовані і формалізовані методи аналізу. Перші засновані на описі аналітичних процедур на логічному рівні, а не на строгих аналітичних залежностях. До них відносяться методи: експертних оцінок, сценарії, психологічні, морфологічні, порівняння, побудови систем показників, побудови систем аналітичних таблиць і т.п. Застосування цих методів характеризується визначенням суб'єктивізму, оскільки велике значення мають інтуїція, досвід і знання аналітика.

До другої групи відносяться методи, в основі яких лежать досить строгі формалізовані аналітичні залежності. Ці методи дають числову характеристику об'єктів. Відомі десятки цих методів; вони складають другий рівень класифікації і являються кількісними методами.

2.2. Кількісні методи фінансового аналізу

До них відносяться:

Класичні методи аналізу господарської діяльності і фінансового аналізу: ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, балансовий, диференціальний, логарифмічний, інтегральний, простих і складних відсотків, дисконтування тощо.

Традиційні методи економічної статистики: середніх і відносних величин, табличний, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки, порівняння тощо.

Математико-статистичні методи вивчення зв'язків: кореляційний аналіз, регресійний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів, коваріаційний аналіз, кластерний аналіз тощо.

Економетрічні методи: матричні методи, гармонійний аналіз, спектральний аналіз, методи теорії виробничих функцій, методи теорії міжгалузевого балансу.

Методи економічної кібернетики й оптимального програмування: методи системного аналізу, методи машинної імітації, лінійне програмування, нелінійне програмування, динамічне програмування, опукле програмування тощо.

Методи дослідження операцій і теорії прийняття рішень: методи теорії графів, метод дерев, теорія ігор, теорія масового обслуговування, методи сіткового планування і керування.

Найчастіше у фінансовому аналізі використовують методи порівняння, групування, динамічних рядів, факторний аналіз. З прийомів факторного аналізу широкого застосування набули прийом різниць і прийом ланцюгових підстановок.

Прийом різниць полягає в тому, що попередньо визначається абсолютна чи відносна різниця (відхилення від базисного показника) по досліджуваних факторах і сукупному фінансовому показнику. Потім це відхилення (різниця) по кожному фактору збільшується на абсолютне значення інших взаємозалежних факторів. При вивченні впливу на сукупний показник двох факторів (кількісного і якісного) прийняте відхилення по кількісному фактору необхідно множити на базисний якісний фактор, а відхилення по якісному фактору – на звітний кількісний фактор.

Сутність прийому ланцюгових підстановок полягає у послідовній заміні планового (базисного) значення на фактичний (звітний). Результат кожної підстановки порівнюється з попереднім результатом і визначається вплив певного фактора. За одну підстановку замінюється лише один фактор. Спочатку заміні підлягають кількісні фактори, потім якісні.

Фінансовий аналіз діяльності підприємства проводиться за допомогою різних типів моделей, що дозволяють структурувати та ідентифікувати взаємозалежності між основними показниками. Можна виділити три основних типи моделей: дескриптивні, предикативні і нормативні.

Дескриптивні моделі, відомі також як моделі описового характеру, є основними для оцінки фінансового стану підприємства. До них відносяться

побудова системи звітних балансів, представлення фінансової звітності в різних аналітичних розрізах, вертикальний і горизонтальний аналіз звітності, система коефіцієнтів, аналітичні записки до звітності й ін.

Предикативні моделі – це моделі прогностного характеру, що використовуються для прогнозування доходів підприємства і його майбутнього фінансового стану. Найбільш розповсюдженими з них є розрахунок точки критичного обсягу продажів, побудова прогнозних фінансових звітів, моделі динамічного аналізу, моделі ситуаційного аналізу.

Нормативні моделі дозволяють порівняти фактичні результати діяльності підприємств з очікуваними, розрахованими, наприклад, по бюджету. Ці моделі використовуються в основному у внутрішньому аналізі фінансового стану. Вони зводяться до встановлення нормативів по кожній статті витрат, по технологічних процесах, видам продукції, центрам відповідальності і до аналізу відхилень фактичних даних від цих нормативів.

Розглянуті моделі відрізняються різною складністю використання математичного апарата, інформаційного забезпечення й інтерпретації отриманих результатів.

2.3. Якісні методи фінансового аналізу

Якісні методи не дають числової характеристики. Вони тільки відповідають на питання як досліджувати явище. До якісних методів відносяться:

I. Загально-наукові (загально-теоретичні) методи:

- аналіз (розкладання об'єктів на складові елементи);
- синтез (об'єднання елементів в єдине ціле на вищому рівні розвитку);
- індукція (рух думки від часткового до загального);
- дедукція (рух думки від загального до одиничного);
- аналогія (перенесення властивості одного явища на інше);
- абстрагування (очищення інформації від випадкового, неістотного).

II. Евристичні прийоми, що ґрунтуються на інтуїції та досвіді дослідників:

- метод «Дельфі» (в декілька турів опитування експертів за допомогою анкет. До проведення наступного туру опитування спеціалісти знайомляться з відповідями колег);

- «мозковий штурм» («мозкова атака») (група спеціалістів висуває значну кількість ідей, навіть нісенітних, критика яких заборонена. Потім проводиться оцінка кожної ідеї і обирається оптимальний варіант);

- конференція ідей (відрізняється від «мозкового штурму» темпом проведення нарад і доброзичливою критикою);

- спосіб експертних оцінок або усне опитування спеціалістів.

2.4. Методи аналізу фінансової звітності

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства опрацювала певні прийоми і методи його здійснення. Можна назвати шість основних прийомів аналізу фінансової звітності:

- 1) горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім роком;

- 2) вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат;

- 3) трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогнозний аналіз фінансового стану);

- 4) аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників;

- 5) порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників

даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузовими та середніми показниками.

б) факторний аналіз – визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження.

Вертикальний аналіз показує структуру засобів підприємства і їхніх джерел. Вертикальний аналіз дозволяє перейти до відносних оцінок і проводити господарські порівняння економічних показників діяльності підприємств, що розрізняються по величині використаних ресурсів, згладжувати вплив інфляційних процесів, що спотворюють абсолютні показники фінансової звітності.

Горизонтальний аналіз звітності полягає в побудові однієї чи декількох аналітичних таблиць, у яких абсолютні показники доповнюються відносними темпами росту (зниження). Ступінь агрегування показників визначається аналітиком. Як правило, беруться базисні темпи росту за ряд років (суміжних періодів), що дозволяє аналізувати не тільки зміну окремих показників, але й прогнозувати їх значення.

Трендовий аналіз – горизонтальний аналіз балансу, проведений за декілька періодів.

Горизонтальний і вертикальний аналізи взаємодоповнюють один одного. Тому на практиці не рідко будують аналітичні таблиці, що характеризують як структуру бухгалтерської звітності, так і динаміку окремих її показників. Ці види аналізу особливо цінні при міжгосподарських зіставленнях, тому що дозволяють порівнювати звітність різних по виду діяльності і обсягам виробництва підприємств.

Аналіз коефіцієнтів – це аналіз показників шляхом використання фінансових коефіцієнтів, розрахунок яких ґрунтується на існуванні визначених співвідношень між окремими статтями звітності. Значення таких коефіцієнтів визначається можливістю зіставлення отриманих результатів з існуючими загальноприйнятними стандартними нормами – усередненими

галузевими коефіцієнтами, а також із застосовуваними в країні нормативами показників аналізу фінансової звітності.

Фінансові коефіцієнти використовуються для оцінки діяльності фінансових менеджерів і враховуються ними при прийнятті управлінських рішень. Такі коефіцієнти доступні й акціонерам, що на їхній основі можуть самостійно проаналізувати ефективність діяльності підприємства і його поточне фінансове положення.

Слід зазначити, що система фінансових коефіцієнтів – це зручний спосіб узагальнити велику кількість фінансових даних і порівняти результати діяльності різних підприємств. Самі по собі фінансові коефіцієнти допомагають менеджменту підприємства сфокусувати увагу на слабких і сильних сторонах діяльності і правильно поставити питання, але дуже рідко дають на них відповіді. Важливо розуміти, що фінансовий аналіз не закінчується розрахунком фінансових показників, а тільки починається, коли дослідник зробив повний їхній розрахунок.

Реальна корисність застосовуваних коефіцієнтів визначається тими конкретними задачами, що ставить перед собою дослідник. Коефіцієнти, насамперед, дають можливість побачити зміни у фінансовому положенні чи результатах виробничої діяльності і допомагають визначити тенденції і структуру таких змін, у свою чергу, може вказати керівництву підприємства на загрози і можливості, що очікує підприємство. У процесі керування для обґрунтування прийнятих рішень використовується сукупність різних видів економічного аналізу. Наприклад, ринкова економіка характеризується динамічністю ситуацій зовнішнього і внутрішнього середовища діяльності підприємства. У цих умовах важлива роль приділяється оперативному аналізу. Його відмітними рисами є комплексність, комп'ютерна обробка оперативних інформаційних масивів, використання його результатів на рівні окремих функціональних служб підприємства у виді орієнтованої фрагментарної інформації.

2.5. Методи дослідження тенденцій зміни фінансових показників та прогнозування

1. Методи екстраполяції, що ґрунтуються на перенесенні існуючої тенденції у майбутнє – це прогнозування за рівнянням прямої, гіперболи, параболи тощо.
2. Багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз.
3. Ситуаційний аналіз (це таблична реалізація жорстко детермінованої моделі, що зв'язує прибуток з факторами доходу, рівня витрат, цін тощо).
4. Евристичні методи прогнозування, які використовуються в умовах невизначеності.

Схема прогнозного балансу

- I. Прогнозування звіту про результати діяльності (ф.2):
 - 1) планування обсягу продаж (від екстраполяції до деталізації по видах (код 035);
 - 2) аналіз витрат по статтях;
 - 3) прогноз витрат в цілому (сума статей, код. 040);
 - 4) визначення валового прибутку (1-3, код. 050);
 - 5) визначення витрат збуту, що залежать від обсягів реалізації, (код. 080);
 - 6) визначення операційного прибутку (код. 100);
 - 7) визначення чистого прибутку, прибуток мінус податки, (код. 220);
- II. Прогноз Балансу (ф. 1):
 - 1) прогноз грошових коштів (припущення, що на рахунках мінімум коштів), (код. 230-240);
 - 2) прогноз дебіторської заборгованості (якщо продавати товар по договорах на певних умовах, наприклад, термін оплати 30 днів, то дебіторська заборгованість дорівнює сумі місячної виручки), (код. 160);
 - 3) прогноз вартості матеріалів, запасів (ґрунтується на припущеннях, експертній оцінці), (код. 100-140);

- 4) прогноз суми оборотних засобів (1+2+3), (код. 260);
- 5) прогноз суми основних засобів (треба враховувати наміри купувати чи продавати основні засоби), (код. 030);
- 6) прогноз суми активів (4+5), (код. 280);
- 7) прогноз власного капіталу (враховувати прибуток, збиток), (код. 380);
- 8) прогноз суми кредиторської заборгованості (код. 530);
- 9) прогноз суми власного капіталу і кредиторської заборгованості (7+8);
- 10) прогноз суми залученого капіталу (різниця активів з пасивами).

ТЕМА 3. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

План

- 1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу**
- 2. Сутність прибутку та його значення**
- 3. Класифікація показників прибутку**
- 4. Аналіз прибутку**
- 5. Аналіз беззбитковості**
- 6. Визначення резервів покращення фінансових результатів**

3.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів

Метою аналізу фінансових результатів є:

- визначення повноти та якості їх отримання;
- оцінка динаміки абсолютних і відносних показників;
- з'ясування спрямованості, ступеня і частки впливу окремих факторів на зміну прибутку і рентабельності;
- виявлення та оцінка можливих резервів для їх зростання.

Для досягнення цієї мети ставлять наступні завдання аналізу фінансових результатів:

1. Аналіз обґрунтованості плану (прогнозу) прибутку.
2. Оцінка виконання плану за прибутком в цілому, в розрізі окремих галузей, видів продукції.
3. Вивчення динаміки фінансових результатів.
4. Вивчення структури прибутку.
5. Визначення впливу основних чинників на зміну прибутку.
6. Аналіз порогу прибутку.
7. Аналіз розподілу і використання прибутку.
8. Визначення резервів зростання прибутку.

Джерела даних аналізу – традиційні, в т.ч.:

- закони і законодавчі акти;
- фінансова звітність ф.1, ф.2, ф.3, ф.4, ф.5, ф.6;
- статистична та бухгалтерська звітність;
- дані спеціальних досліджень.

3.2. Сутність прибутку та його значення

Прибутковість характеризується сумою прибутку і рівнем рентабельності.

Прибуток – це грошовий дохід, утворений у результаті виробничо-господарської діяльності мінус витрати. Це найважливіший узагальнюючий показник в системі оцінювальних показників ефективності.

За його допомогою визначають рівень рентабельності, тобто прибутковість.

Сума прибутку обумовлена:

- обсягом реалізації продукції;
- її якістю і конкурентоздатністю;
- асортиментом;
- рівнем витрат та інфляційних процесів;
- ціною в залежності від каналів реалізації, строків реалізації;
- рівня товарності.

Значення прибутку.

Прибуток виконує такі основні функції:

1. Оцінку підсумків діяльності підприємства, в т.ч. ефективності.
2. Розподіл доходу:
 - а) між підприємством і державою (податки є джерелом держбюджету);
 - б) між підприємством і його працівниками;
 - в) між сферою виробництва і невиробничою сферою.
3. Є джерелом утворення: фондів економічного стимулювання і соціальних фондів; поповнення власного капіталу (капіталізація чистого прибутку для зростання власного капіталу).

3.3. Класифікація показників прибутку

Формування основних видів прибутку надається в наступній таблиці (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Формування основних видів прибутку підприємства, тис. грн

№	Показники	Код рядка ф.2
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації	035
2	Собівартість реалізованої продукції	040
3	Валовий прибуток від реалізації (1-2)	050
4	Адміністративні витрати	070
5	Витрати на збут	080
6	Собівартість реалізованої продукції з урахуванням адміністративних витрат і витратами на збут (2+4+5)	-
7	Прибуток від реалізації (1-6)	-
8	Інші операційні доходи	060
9	Інші операційні витрати	090
10	Прибуток від операційної діяльності (3+8-4-5-9)	100
11	Прибуток від участі в капіталі (110-150)	-
12	Прибуток від фінансової діяльності (120+130)-(140+160)	-
13	Прибуток від звичайної діяльності (10+11+12) до оподаткування	170
14	Податок на прибуток	180
15	Фінансові результати від звичайної діяльності (13-14)	190
16	Результат від надзвичайних подій (200-205)	-
17	Податки з надзвичайного прибутку	210
18	Чистий прибуток (15+16-17)	220

Прибуток від операційної діяльності (код 100) складається з:

- 1) прибутку від реалізації товарів та послуг;

2) доходу від іншої операційної діяльності, в т.ч.

- від реалізації оборотних активів;
- від реалізації іноземної валюти;
- доходу від операційної оренди;
- доходу від списання кредиторської заборгованості;
- пені, штрафів, неустойок;
- державних грантів, субсидій;
- прибутків (збитків) минулих років, виявлених у звітному році, в т.ч. збитки від списання ненадійної дебіторської заборгованості, збитки від уцінки і нестачі матеріальних цінностей.

Прибуток від інвестиційної діяльності складається з:

- доходів (витрат) від інвестицій в асоційовані та дочірні підприємства;
- дохід від спільної діяльності;
- дивіденди одержані;
- відсотки одержані за цінними паперами.

Прибуток (збиток) від фінансової діяльності складається з:

- фінансових результатів позикових операцій;
- реалізації фінансових інвестицій;
- результатів від неопераційних курсових різниць;
- доходів від безоплатно отриманих активів;
- доходів від акцій за рахунок їх кількості, ціни, рівня дивідендної прибутковості.

Структура прибутку від звичайної діяльності надається на рис. 3.1.

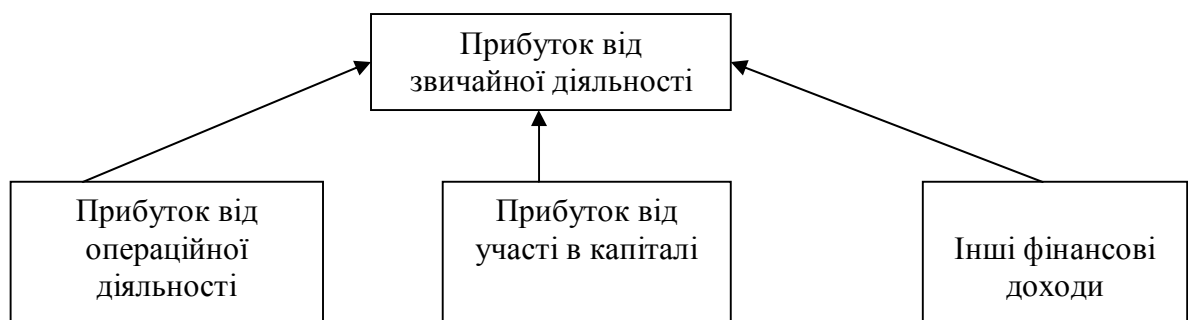

Рис. 3.1. Структура прибутку від звичайної діяльності

Структурно-логічна факторна модель прибутку до оподаткування надається на рис. 3.2.

Класифікація показників прибутку

I. За видами господарської діяльності

1 – прибуток від основної (операційної) діяльності (код. 100), збиток (код. 105);

2 – прибуток від інвестиційної діяльності (% за облігаціями, депозитами, від участі в інших організаціях, від організації ОФ), (код. 110-150);

3 – прибуток від фінансової діяльності

II. За складом включених елементів

1 – валовий – різниця між виручкою і собівартістю реалізованої продукції (код. 050,055);

2 – прибуток від реалізації – виручка з вирахуванням непрямих податків мінус собівартість реалізованої продукції з урахуванням адміністративних витрат і витрат на збут (код. 050-070-080);

3 – маржинальний – різниця між виручкою і змінними витратами;

4 – бруто прибуток – результати від всіх видів діяльності до сплати відсотків і податків;

5 – прибуток до оподаткування – результат після виплати процентів кредиторам (код. 170, 175);

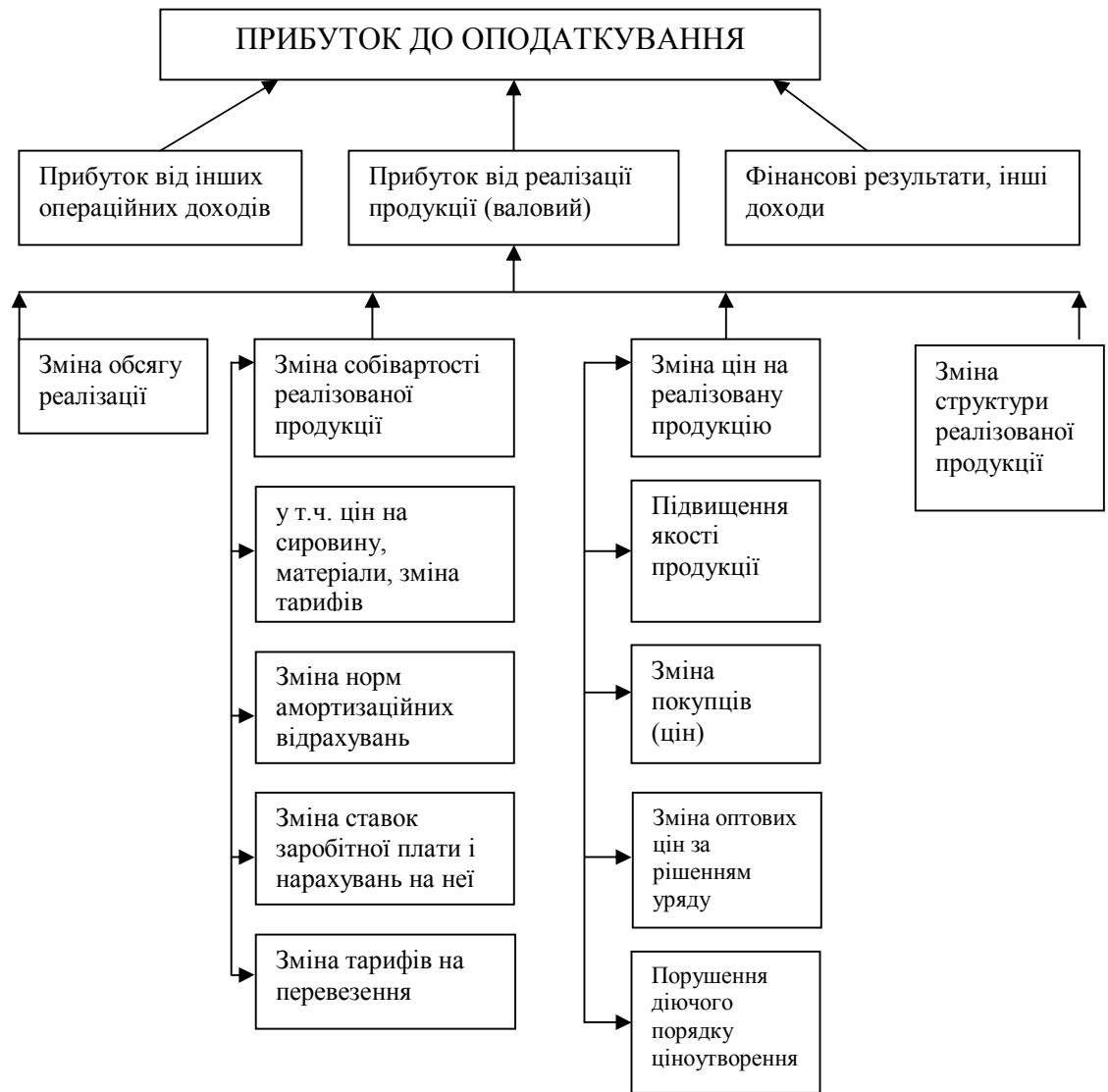

Рис. 3.2. Структурно-логічна модель прибутку до оподаткування

6 – чистий – сума, що залишається в розпорядженні фірми після сплати податків і інших обов’язкових відрахувань (штрафів, санкцій) (код. 220, 225).

III. Залежно від характеру діяльності підприємства

1 – прибуток від звичайної (традиційної) діяльності (код. 190, 195);

2 – прибуток від надзвичайних ситуацій, подій (код. 200 мінус 205);

IV – За характером оподаткування

1 – оподатковуваний;

2 – неоподатковуваний.

(Відповідно до податкового законодавства, що періодично переглядається).

V. За ступенем інфляційного фактора

1 – номінальний

2 – реальний (скоригований на темп інфляції)

VI. За економічним змістом

1 – бухгалтерський – різниця між доходами і явними витратами, відображений у системі бухгалтерських рахунків;

2 – економічний – враховують не лише явні але й неявні (витрати на утримання основних засобів, що належать власнику фірми).

VII. За характером використання чистого прибутку

1 - капіталізований – частка, яку спрямовують на фінансування (приріст активів фірми);

2 – споживаний – частина, яку витрачають на виплату дивідендів акціонерам і засновникам.

3.4. Аналіз прибутку

Аналіз прибутку проводиться в такій послідовності.

1) Оцінка виконання плану у цілому і в розрізі окремих видів продукції (в розрізі сфер діяльності).

2) Аналіз структури (аналіз формування прибутку).

3) Динаміка фінансових результатів.

4) Вплив основних чинників: кількості, ціни, собівартості методом ланцюгових підстановок $(K * (Ц - C_1)) = П$ (3.1)

$$\text{або індексним } \frac{\sum K_1 \times (Ц_1 - C_1')}{\sum K_0 \times (Ц_0 - C_1^0)} \quad (3.2)$$

5) Визначення резервів зростання прибутку.

6) Аналіз беззбитковості.

7) Аналіз розподілу і використання прибутку.

Методи аналізу прибутку

1. **Горизонтальний (або трендовий)** – вивчення динаміки:

- а) аналіз динаміки показників звітного періода в порівнянні з попереднім;
- б) за ряд років.

2. Вертикальний (структурний):

- а) за видами діяльності;
- б) за видами продукції;
- в) за окремими видами (податкових платежів в загальній сумі);
- г) структурний аналіз активів (для оцінки ресурсного потенціалу генерування прибутку);
- д) структурний аналіз капіталу (питома вага власних та залучених, для визначення фінансового лівериджа);
- е) структурний аналіз розподілу і використання прибутку.

3. Порівняльний аналіз:

- а) з середньогалузевими даними;
- б) з планами;
- в) з підприємствами конкурентів.

4. Аналіз коефіцієнтів (R -аналіз):

Коефіцієнтів рентабельності:

Коефіцієнти рентабельності активів (авансованого капіталу);

Коефіцієнт економічної рентабельності.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу.

Коефіцієнт фінансової рентабельності.

5. Факторний аналіз.

Поглиблений аналіз прибутку від реалізації проводиться з урахуваннями таких факторів: кількість, ціна, структура, якість, собівартість, ціни на сировину, тарифи, норми амортизації, ставки, заробітна плата тощо.

Схема аналізу прибутку від реалізації надається на рис. 3.3.

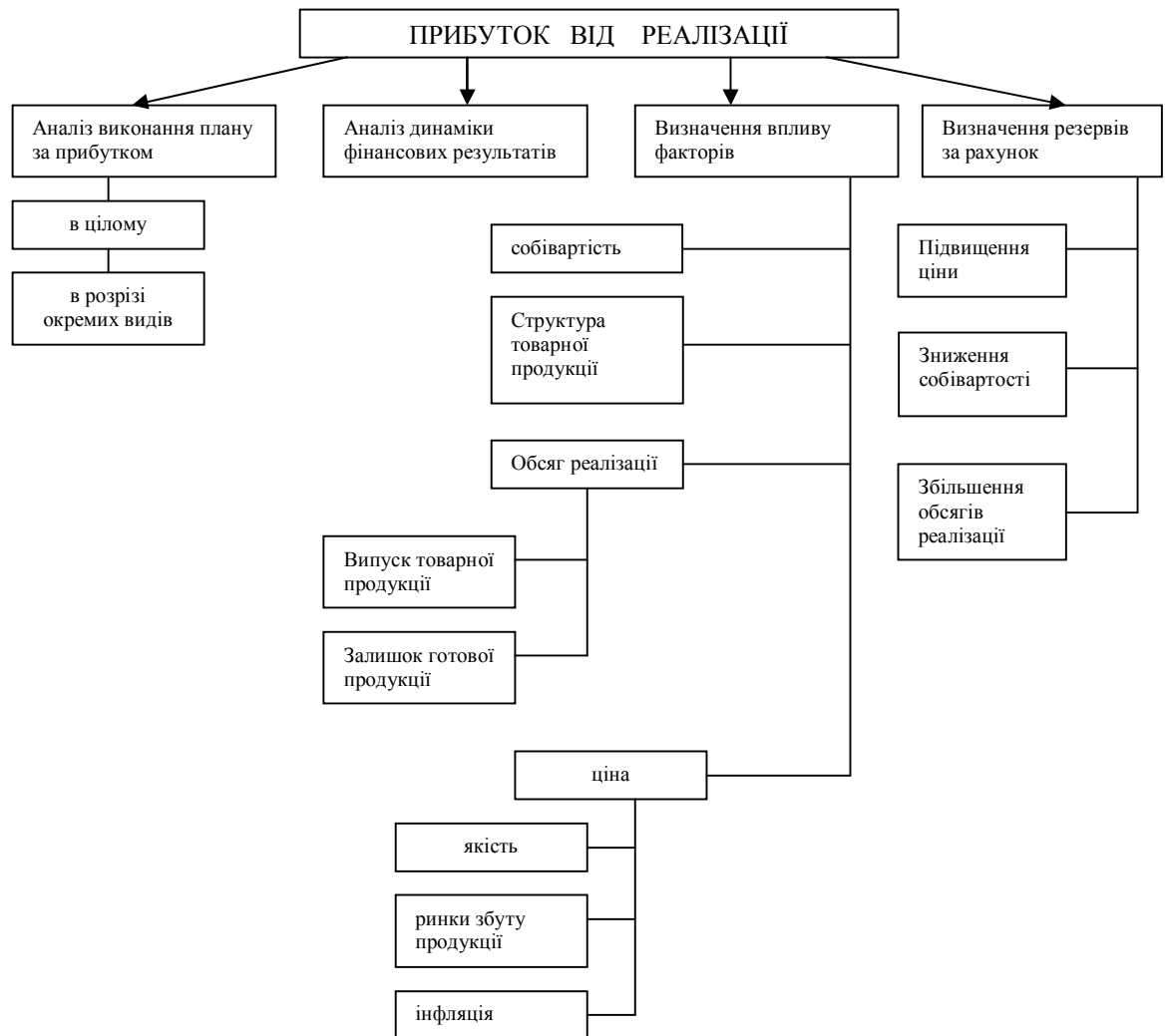

Рис. 3.3. Схема аналізу прибутку від реалізації

Аналіз прибутку – це процес дослідження умов і результатів його формування з ціллю визначення резервів.

Види аналізу прибутку:

I. За об'єктами дослідження:

- аналіз формування прибутку в розрізі сфер діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової);
- аналіз розподілу і використання прибутку за основними напрямками (капіталізації, споживання прибутку, в інвестиційних цілях).

II. За організацією проведення аналізу:

- внутрішній;
- зовнішній.

III. За глибиною дослідження:

- експрес-аналіз;
- фундаментальний (з факторним аналізом).

IV. За масштабами діяльності:

- по підприємству;
- структурних підрозділах;
- окремих операціях;
- видах продукції.

V. За обсягом дослідження:

- повний;
- тематичний.

VI. За періодом проведення:

- попередній;
- поточний;
- ретроспективний.

3.5. Аналіз беззбитковості

Однією з найважливіших характеристик взаємозв'язку затрат, обсягу виробництва і прибутку є аналіз беззбитковості або маржинальний аналіз. Він проводиться для виявлення схованого потенціалу прибутковості.

Такий аналіз можливий при системі обліку затрат, основою якої є поділ затрат на постійні та змінні, а також при використанні показника маржинального доходу.

Точка беззбитковості – це такий обсяг реалізації, коли доходи підприємства дорівнюють його затратам, а підприємство не має ні прибутку, ні збитків.

Синонімами поняття точки беззбитковості є точка рентабельності, мертва точка, точка критичного обсягу реалізації.

Аналіз беззбитковості використовують при:

- започаткуванні нового виду діяльності, наприклад, при організації нового виду виробництва;

- при розвитку і розширенні того, що вже існує;

- виготовленні нового виду продукції, наданні нового виду послуг.

Аналіз беззбитковості дає змогу відповісти на такі важливі питання:

Чи зростає можливість беззбитковості роботи компанії, або чи зменшується вона протягом певного періоду часу?

Чи покриє збільшення обсягу продажів затрати на проведення маркетингової програми?

Чи збільшиться прибутковість підприємства після впровадження на ринок нового продукту?

Чи окупиться модернізація виробництва?

Цілі, для яких використовують аналіз беззбитковості, такі:

- 1) оцінка початкового періоду функціонування нового підприємства;
- 2) оцінка прибутковості нового виду послуг або нового виду продукції;
- 3) оцінка прибутковості інвестицій при нарощуванні основного капіталу;

Аналіз беззбитковості ілюструє вплив операційних коштів на прибуток, допомагає у визначенні оптимальної пропорції постійних і змінних витрат.

Розрахунок критичної точки обсягу виробництва можна здійснити, використовуючи таку формулу

$$Q_{кр.т} = \frac{Z_{пост}}{Ц_i - C_{i\,змін}}, \quad (3.3)$$

де $Q_{кр.т}$ - кількість виробленої (проданої) продукції, яка забезпечує беззбитковість (нульовий варіант); $Z_{пост}$ - загальна сума постійних витрат підприємства; $Ц_i$ - ринкова ціна і-го виробу; $C_{i\,змін}$ - змінні витрати в складі і-го виробу.

Суму валового прибутку, який одержить підприємство ($\Pi_{вал}$) за даної кількості виробів (Q_i) підраховують за формулою

$$\Pi_{вал} = (\Pi_i * Q_i) - (Z_{пост} + C_{i змін} * Q_i) \quad (3.4)$$

або

$$\Pi_{вал} = (\Pi_i - C_i) * Q_i - Z_{пост} \quad (3.5)$$

У подальшому аналізі можна застосувати точніші розрахунки відносно бажаного варіанта обсягу виробництва.

Аналіз директ-костинг дає змогу послідовно визначити за критерієм беззбитковості:

$$\text{- критичний обсяг реалізації } (T_{\kappa} = \frac{H}{\Pi - Z_1}) \text{ } (T_{\Sigma} = \frac{B \times H}{B - Z}); \quad (3.6)$$

$$\text{- критичний рівень цін } (\Pi = \frac{H}{K} + Z_1); \quad (3.7)$$

$$\text{- критичний рівень постійних витрат } (H = K (\Pi - Z_1)); \quad (3.8)$$

$$\text{- критичний рівень змінних витрат } (Z_1 = \frac{K\Pi - H}{K} \text{ або } Z_1 = \frac{B - H}{K}) \quad (3.9)$$

де H – незмінні витрати, Z_1 – змінні, B – виручка від реалізації, K – кількість продукції.

При визначенні одного з наведених показників інші вважаються фіксованими. Допускається, що обсяг виробництва дорівнює обсягу реалізації.

Послідовність проведення аналізу визначення беззбиткового обсягу (виробництва) реалізації (для багатомноменклатурного виробництва):

1. обчислення структури (частки) кожного виробу в обсязі реалізації;
2. визначення маржинального доходу (МД) за кожним виробом продукції: $МД = (\Pi - Z_1)$;
3. розрахунок підсумкового зваженого маржинального доходу (сума добутку МД на частку продукції);
4. розрахунок беззбиткового обсягу реалізації в цілому за формулою:

$$T_{\sigma \kappa} = \frac{H}{\Pi - Z_1}; \quad (3.11)$$

5. розрахунок беззбиткового обсягу реалізації за видами продукції

$$T_{\text{бк}} \times \frac{\text{частку виду продукції}}{100\%}; \text{ (табл. 3.1)} \quad (3.12)$$

Таблиця 3.1

Вихідні дані для розрахунку беззбиткового обсягу реалізації для
багатономенклатурного виробництва в АТ «Зоря» у 2..... році

Показники	Вироби		
	А	Б	В
1. Ціна 1 ц, грн	50	70	100
2. Змінні витрати на 1 ц, грн	30	20	40
3. Постійні витрати, грн	4900		
4. Частка виробу в обсязі виручки	0,2	0,3	0,5
5. Маржинальний дохід на 1 ц (р.1-р.2), грн	20	50	60

Розрахунок підсумкового зваженого доходу ($\Sigma \text{МД}$): $\Sigma \text{МД} = 20 \cdot 0,2 + 50 \cdot 0,3 + 60 \cdot 0,5 = 4 + 15 + 30 = 49$ грн

Розрахунок беззбиткового обсягу реалізації в цілому ($T_{\text{б}}$): $T_{\text{б}} = 4900 : 49 = 100$ ц

Розрахунок беззбиткового обсягу за видами товарів:

$$T_{\text{А}} = 100 \text{ ц} \cdot 0,2 = 20 \text{ ц}$$

$$T_{\text{Б}} = 100 \text{ ц} \cdot 0,3 = 30 \text{ ц}$$

$$T_{\text{В}} = 100 \text{ ц} \cdot 0,5 = 50 \text{ ц}$$

За такої структури підприємство має виручку, що покриває витрати виробництва і реалізації:

- розрахунок змінних витрат за видами продукції:

$$З_{\text{А}} = 20 \text{ ц} \cdot 30 \text{ грн} = 600 \text{ грн}$$

$$З_{\text{Б}} = 30 \text{ ц} \cdot 20 \text{ грн} = 600 \text{ грн}$$

$$З_{\text{В}} = 50 \text{ ц} \cdot 40 \text{ грн} = 2000 \text{ грн}$$

$$\text{Загальна сума змінних витрат } (\Sigma З) = 600 + 600 + 2000 = 3200 \text{ грн}$$

$$\text{Загальна сума всіх витрат незмінних і змінних: } 4900 + 3200 = 8100 \text{ грн}$$

Виручка від реалізації за видами продукції (В):

$$В_{\text{А}} = 20 \text{ ц} \cdot 50 \text{ грн} = 1000 \text{ грн}$$

$$В_{\text{Б}} = 30 \text{ ц} \cdot 70 \text{ грн} = 2100 \text{ грн}$$

$$B_B = 50 \text{ ц} * 100 \text{ грн} = 5000 \text{ грн}$$

$$\text{Загальна сума виручки (B)} = 1000 + 2100 + 5000 = 8100 \text{ грн}$$

Звідси сума виручки дорівнює сумі загальних витрат.

Запас фінансової міцності – це величина, на яку фактичний (або запланований) обсяг реалізації перевищує точку беззбитковості. Він відображає величину можливого зниження обсягу виробництва і реалізації. Запас міцності може виражатися у грошовій формі або у процентах. Запас фінансової міцності у грошовій формі дорівнює різниці між виручкою і точкою беззбитковості у сумі.

Запас фінансової міцності у процентах дорівнює відношенню запасу фінансової міцності у грошовій формі до суми виручки помноженому на 100%.

$$\text{Запас фін.міц.ц\%} = \frac{B - T_{\text{без}}}{B} \times 100\% \quad (3.14)$$

3.6. Визначення резервів покращення фінансових результатів

Прибуток підприємства, його рентабельність і успіх у конкурентній боротьбі на ринку значною мірою залежить від того, як воно спромоглося розпорядитися своїм капіталом за весь попередній період, який аналізується. Йдеться про створення спеціальних умов, накопичення і впровадження високоефективних знарядь праці, прогресивної технології, про рівень автоматизації і механізації виробництва, організації і управління ними. Тому пошук резервів подальшого зростання ефективності роботи підприємства має базуватися на оцінці показників, що характеризують ці сторони діяльності підприємства. Якщо за незмінних виробничих потужностей на підприємстві з року в рік скорочується чисельність персоналу і пропорційно обсяг випуску продукції, тобто коли скорочення чисельності персоналу не компенсується зростанням продуктивності праці, а отже, відбувається зниження показників використання виробничої потужності підприємства, це одночасно свідчить про недоліки в організації виробництва, маркетингової служби, про

неспроможність власників і керівників підприємства утримати його «на плаву», зберегти трудовий колектив.

Тому всі резерви поліпшення фінансових результатів поділяються на дві групи – внутрішні і зовнішні. Зовнішні резерви покращення фінансових результатів ті, які найчастіше не підконтрольні підприємству і резерви природного характеру; резерви економічного характеру, пов'язані з податковою системою, постачанням сільського господарства товарно-матеріальними цінностями, ціноутворенням, соціально-економічними проблемами, інфляційними процесами.

Внутрішні резерви покращення фінансових результатів визначаються за трьома напрямками:

- виробничі – полягають у пошуку збільшення обсягів виробництва високоякісної, конкурентоспроможної продукції, поліпшення її асортименту і якості;
- комерційні – це пошук перспективних ринків для збуту продукції, оперативне інформування керівників про зміну ринкової ситуації, вивчення можливостей впровадження на ринок нових видів продукції;
- фінансово-економічні, суть яких в оптимізації виробничого потенціалу підприємства, в обґрунтованому виборі стратегії розвитку підприємства.

ТЕМА: 4 АНАЛІЗ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

ПЛАН

- 1. Зміст і завдання аналізу витрат підприємства**
- 2. Класифікація витрат та собівартості**
- 3. Аналіз собівартості продукції**
- 4. Резерви зниження собівартості**

4.1. Зміст і завдання аналізу витрат підприємства

Будь-яка діяльність господарюючого суб'єкта пов'язана з витратами матеріально-речових, трудових та інших ресурсів, цінність яких визначається на ринку. В системі управління підприємством головним об'єктом є процес управління витратами господарської діяльності в цілому та в розрізі їх видів, цілей, періодів виконання. Згідно з П(С)БО 16 «Витрати» під витратами розуміють зменшення економічної вигоди внаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу, якщо вони можуть бути достовірно оцінені. Норми національних стандартів обліку регламентують визначення витрат (рис. 4.1).

Рис. 4. 1. Визначення витрат діяльності за вимогами П(С)БО 16 «Витрати»

В умовах ринкової економіки виникає проблема не стільки у визначенні витрат, їх розподілі за об'єктами та забезпеченні мінімізації,

скільки в управлінні ними в умовах конкуренції і визнання доцільності та досягнення необхідної їх прибутковості. Завдання полягає не у їх мінімізації, а в досягненні такого рівня, за яким їх визнають споживачі та які приносять відповідний прибуток виробникам.

Етапи управління витратами підприємства зображено на рис. 4.2.

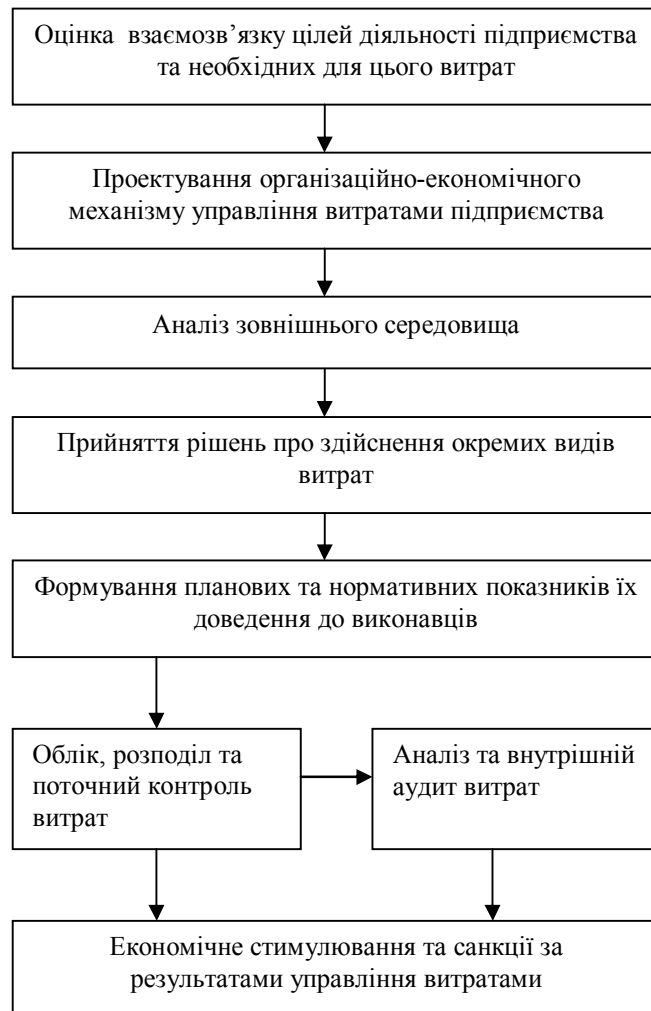

Рис. 4.2. Етапи процесу управління витратами підприємства

Мета аналізу витрат діяльності підприємства полягає а інформаційному забезпеченні та всебічній оцінці досягнутих результатів їх оптимізації та обґрунтуванні управлінських рішень щодо подальшої раціоналізації. Для досягнення цієї мети проводять аналіз на основі принципів системного, комплексного та кібернетичного підходів до аналізу економіки.

В основу системного підходу покладено дослідження об'єктів системи, розкриття їх цінності, виявлення багатьох типів зв'язків, зведення їх в єдину теоретичну систему.

Системний підхід до аналізу витрат передбачає:

- виявлення місця та ролі показників витрат в оцінці досягнутої ефективності виробництва;
- розроблення методів вимірювання факторів і резервів раціоналізації витрат;
- визначення основних напрямів мобілізації виявлених резервів раціонального використання виробничих ресурсів у поточному і перспективному плануванні собівартості.

Комплексний підхід означає вивчення об'єктів як системи з погляду формування інформації для прийняття управлінських рішень. Комплексний підхід збігається з системним підходом лише стосовно вивчення окремих аспектів, окремих показників, їхня динаміка і прогноз на перспективу не збігаються, коли йдеться про аналізований об'єкт загалом. Тоді комплексний підхід виступає як принцип системного підходу. Він означає узгодження й одночасне дослідження у взаємозв'язку різних аспектів господарської діяльності на основі вивчення системи показників для отримання кінцевих результатів, визначення та вимірювання факторів, що їх зумовлюють, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва, отримання інформації для обґрунтування управлінських рішень.

Комплексність економічного аналізу виявляється в трьох напрямках.

По-перше, в процесі аналізу враховують не лише економічні, а й технічні, соціальні, технологічні та інші фактори.

По-друге, в тіснішому зв'язку його цілей і завдань з цілями управління;

По-третє, в багаторівневому аспекті аналізу.

Кібернетичний підхід передбачає розгляд об'єктів як системи, яка складається з елементарних перетворювачів інформації. При кібернетичному підході аналіз підпорядкований цілям синтезу економічної системи і її вдосконалення.

Можна виділити загальну блок-схему економічного аналізу витрат підприємства (рис. 4.3)

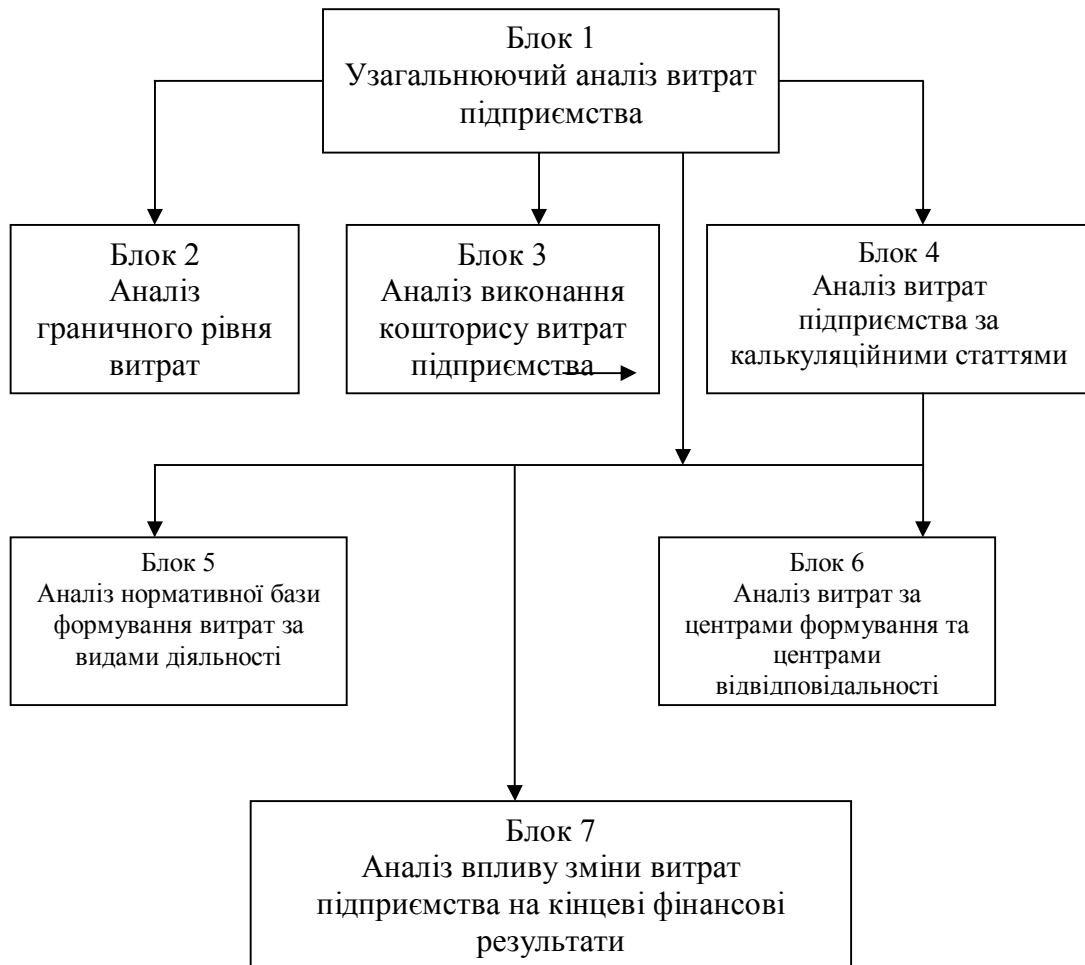

Рис.4.3. Загальна модель економічного аналізу витрат підприємства

Блок - схема аналізу собівартості продукції надається на рис.4.4.

Інформаційна база проведення аналітичних досліджень витрат формується за вихідною інформацією кошторисів(нормами) витрат, за даними бухгалтерського та статистичного обліку, за матеріалами ревізій і спеціальних обстежень та ін. Основну увагу слід приділити Національним

стандартам бухгалтерського обліку, бізнес-планам, річним звітам, завданням виробничих підрозділів, технологічним картам по виробництву сільськогосподарської продукції. Враховуючи управлінський аспект аналізу витрат, виділяємо його аналітичну оцінку, пов'язану з пошуком резервів витрат та можливостями їх мобілізації. Для цього визначимо послідовність виконання аналізу. На першому етапі дають загальну оцінку виконання кошторису(стандартів) витрат в розрізі економічних елементів, на другому – оцінку відхилень від стандартних прямих витрат, на третьому – аналіз виконання бюджету(кошторису) накладних витрат, на четвертому – аналіз собівартості(калькуляції) окремих виробів, на п'ятому етапі треба дати оцінку впливу зміни витрат на кінцеві виробничо-фінансові результати діяльності підприємства.

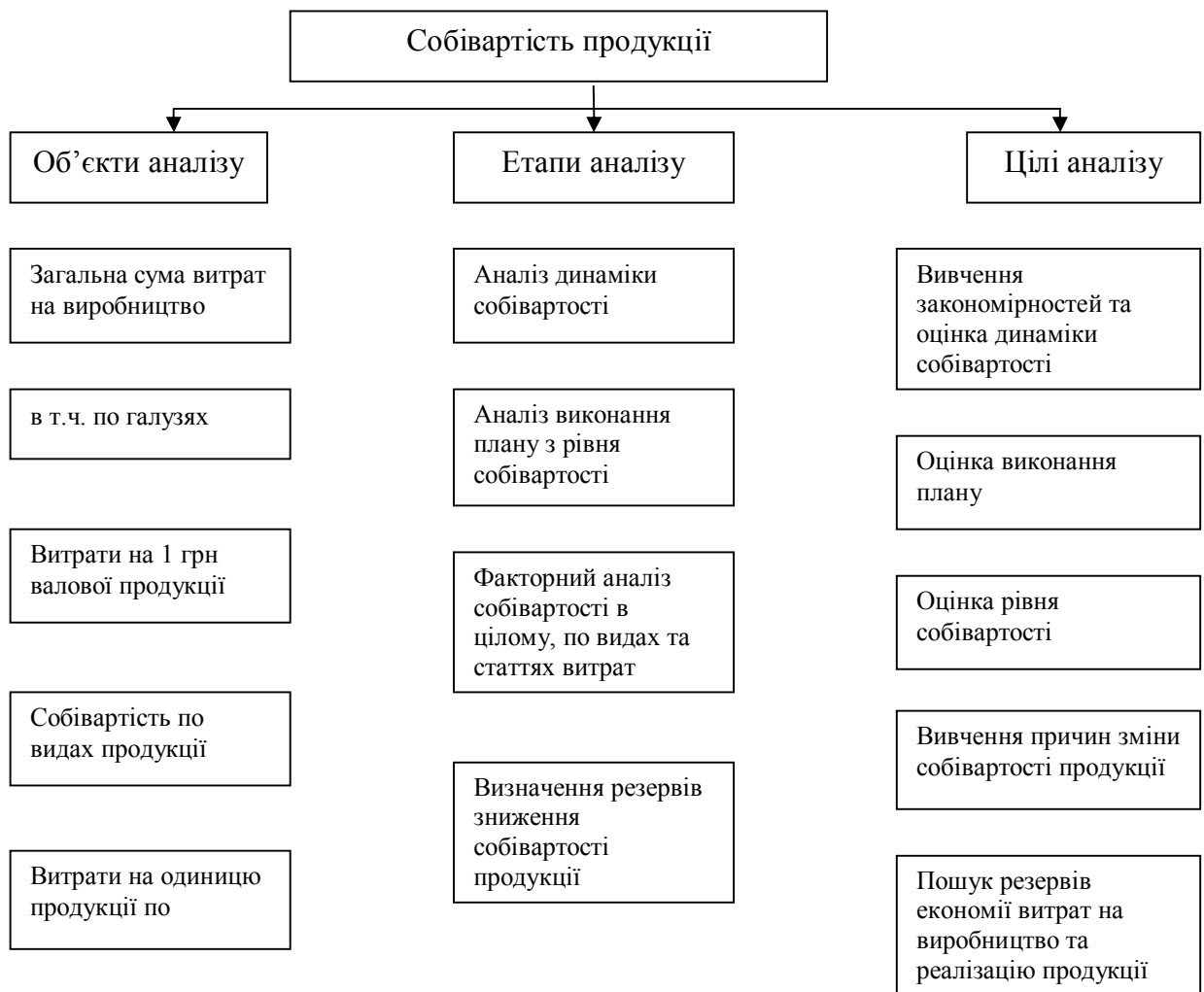

Рис. 4.4. Блок-схема аналізу собівартості продукції

Поетапний детальний аналіз витрат на 1 га валової продукції в постійних цінах проводиться за блок-схемою взаємозв'язку факторів, які визначають рівень витрат на 1 грн валової продукції в поточних цінах (рис. 4.5).

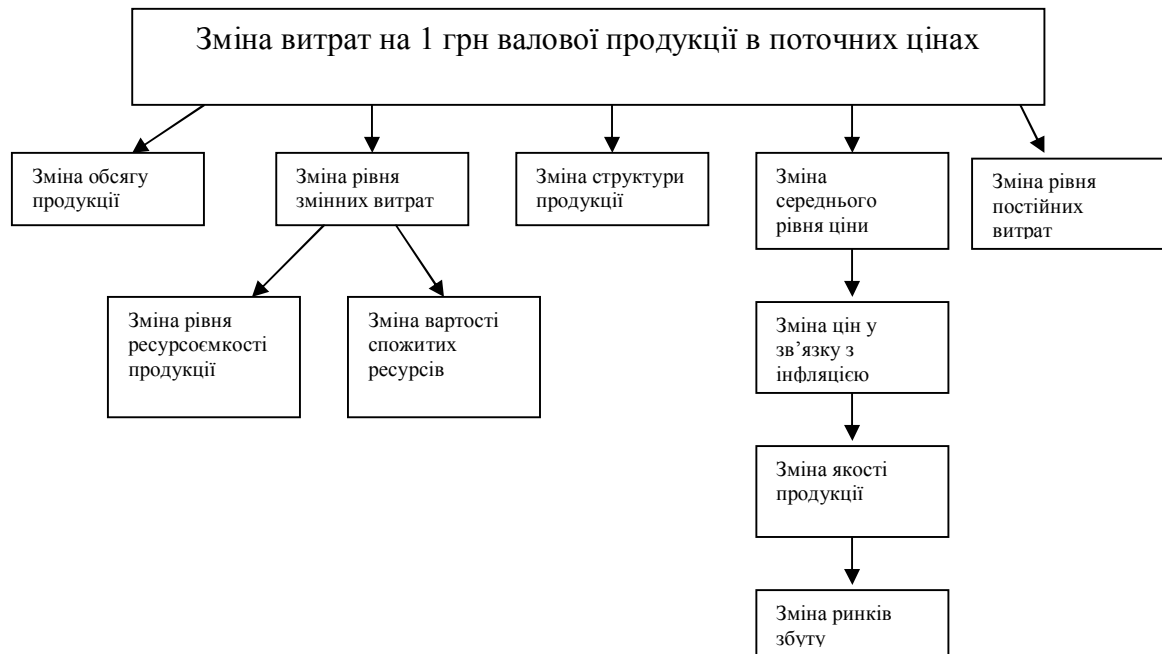

Рис. 4.5. Блок – схема взаємозв'язку факторів, які визначають рівень витрат на 1 грн валової продукції в поточних цінах

Створення ефективного аналітичного забезпечення управління пов'язане з:

- ✓ виготовленням конкурентоспроможної продукції; наявністю якісної та реальної інформації щодо собівартості окремих видів продукції, виконаних робіт(послуг) та їх позицій на ринку;
- ✓ можливістю використання гнучкого ціноутворення; наданням об'єктивних даних для складання бюджету підприємства;
- ✓ можливістю оцінки раціоналізації за центрами їх формування та центрами відповідальності.

4.2. Класифікація витрат та собівартості

З метою управління витратами господарського суб'єкта проводять їх класифікацію, що дає змогу визначити природу та особливості формування,

розподілу витрат за визначеними об'єктами управління . Відповідно до оцінок фінансових результатів та стосовно руху грошових коштів доцільно виділити витрати операційної, інвестиційної і фінансової діяльності.

Визначальним в системі економічного аналізу та в аналітичному забезпеченні групування витратами за схемою « діяльність – витрати – фінансовий результат» є їх групування за економічними елементами та статтями.

Групування витрат за економічними елементами стосується операційної діяльності підприємств і дає змогу провести аналіз складу, структури та ефективності витрат. Можна визначити залежність витрат від технічного рівня розвитку та ефективності використання матеріальних, трудових ресурсів, визначити пріоритетні напрямки їх раціоналізації. Поелементне групування використовують, визначаючи граничний рівень витрат, для складання кошторисів та формування їх нормативної бази.

Групування витрат за статтями калькуляції дає змогу визначити цільове здійснення витрат, узагальнити їх за місцем виникнення відповідно до виготовленої продукції, виконаних робіт, стосовно видів діяльності та у зв'язку з проведенням різних організаційно – технічних заходів.

Управління витратами на підприємстві відбувається за місцем їх виникнення та центрами відповідальності. Для проведення аналізу раціональності витрат та контролю за їх рівнем формують бюджети витрат за калькуляційними підрозділами. Облік фактичних витрат відбувається на окремих синтетичних рахунках кожного підрозділу. Фактичні витрати зіставляють з бюджетними, які коректують на обсяг діяльності визначеного центру витрат чи центру відповідальності. Тому треба визначити одиниці виміру обсягу діяльності. Для виробничих підрозділів – це обсяг виготовленої продукції чи виконаних робіт(послуг). Для адміністративних чи інших функціональних підрозділів за одиницю діяльності часто приймають витрати праці у певній кількості нормативного(стандартизованого) часу.

За центрами відповідальності витрати групуються відповідними кошторисами для кожного рівня управління. У зв'язку з цим проводять класифікацію витрат на контрольовані та неконтрольовані для кожного рівня відповідальності. У процесі аналізу дають оцінку дотримання бюджету витрат та активності керівників кожного рівня, щодо їх раціоналізації.

В економічному аналізі класифікація витрат залежить також від того, яке управлінське завдання потрібно вирішити, а сам:

- а) розрахунок собівартості продукції(робіт, послуг) і визначення фінансового результату;
- б) прийняття управлінських рішень щодо раціоналізації витрат і їх планування;
- в) контроль та регулювання витрат центрами за відповідальності.

Характеристика деяких видів витрат наводиться нижче.

Вичерпні – це витрати, які призводять до зменшення активів або до збільшення зобов'язань у процесі поточної діяльності для отримання доходу в звітному періоді.

Невичерпні – це витрати майбутніх періодів.

Витрати на продукцію – це витрати, пов'язані з виробництвом продукції або придбанням товарів для продажу. Витрати періоду не пов'язані з виробничою діяльністю, їх розглядають як витрати того періоду, коли вони були здійсненні(маркетингові, дослідницькі та ін.).

Прямі – це такі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до певного об'єкта витрат (сировина й основні матеріали, купівельні товари та напівфабрикати, основна заробітна плата виробничих робітників, паливо на технологічні цілі та силова електроенергія).

Непрямі витрати не можуть бути безпосередньо віднесені до певного об'єкта витрат і розподіляються спеціальними методами(амортизація, витрати на опалення й освітлення тощо).

Основними називаються витрати, які безпосередньо пов'язані з технологічним процесом виробництва. Вони поділяються на три групи: прямі

матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати. Виробничі *накладні* витрати виникають у зв'язку з організацією, обслуговуванням виробництва, управління ним. Частина цих витрат перебуває в еластичній залежності від обсягу виробництва (на ремонт устаткування, утримання і експлуатацію основних засобів виробничого призначення і т.п.). Інші витрати є постійними і визначаються політикою вищої адміністрації.

Релевантні (нерелевантні) витрати можуть бути змінені внаслідок прийняття управлінських рішень. Різниця між альтернативними рішеннями щодо витрат називаються диференціальними витратами.

Дійсні витрати вимагають оплати грошима чи іншими активами.

Можливі витрати – це втрачена вигода, коли вибір одного варіанта вимагає відмови від альтернативного рішення.

Маржинальні витрати – це витрати на виробництво додаткових видів продукції.

Середні – це середньозважені витрати на одиницю продукції.

Статті витрат та елементи витрат:

Елементи витрат – сукупність економічно однорідних витрат (для складання кошторису виробництва, але не задовольняє обчислювати собівартість окремих видів пропозиції).

Елементи операційних витрат:

1. Матеріальні затрати;
2. Витрати на оплату праці;
3. Відрахування на соц. заходи;
4. Амортизація;
5. Інші операційні витрати.

Для виявлення першопричин, які зумовили невиконання плану собівартості аналізують статті витрат. Це затрати, які відрізняються за функціональною роллю і місцем виникнення.

Структура по статтях: (порівняння з планом, базисним роком).

1. Витрати на оплату праці;
2. Насіння та посадковий матеріал;
3. Паливно-мастильні матеріали;
4. Добрива;
5. Засоби захисту рослин і тварин;
6. Корми;
7. Роботи та послуги;
8. Витрати на ремонт необоротних активів;
9. Інші витрати на утримання основних засобів;
10. Інші витрати;
11. Непродуктивні витрати;
12. Загально виробничі витрати.

Порівняльний аналіз проводиться по кожній статті, а факторний за такими факторами:

1. Оплата праці:
 - ★ затрати праці,годин;
 - ★ оплата 1 години.
2. Насіння, добрива, засоби захисту рослин, паливо-мастильні матеріали:
 - ★ норми внесення (розходу);
 - ★ ціна 1-ці.

При аналізі інших статей враховують:

1. Роботи і послуги – послуги машино-тракторного парку, автотранспорту;
2. Витрати на утримання основних засобів (сума амортизаційних відрахувань).

Класифікація витрат виробництва:

1. За економічним змістом:
 - ✓ затрати живої праці
 - ✓ уречевленої праці.
2. Залежно від ролі в процесі виробництва:

- ✓ Основні (пов'язані з технологічним процесом);
 - ✓ Накладні (пов'язані з організацією та управлінням виробництва).
3. За способом включення до собівартості:
- ✓ прями;
 - ✓ непрямі.
4. За ступенем усереднення:
- ✓ загальні;
 - ✓ середні;
 - ✓ витрати на одиницю.
5. За ступенем управління:
- ✓ виробничі;
 - ✓ адміністративні;
 - ✓ комерційні.
6. За складом:
- ✓ однорідні;
 - ✓ комплексні.
7. Залежно від часу виникнення і віднесення на собівартість:
- ✓ поточні(витрати звітного періоду);
 - ✓ витрати майбутнього періоду.
8. За цілісністю:
- ✓ продуктивні;
 - ✓ непродуктивні.
9. В залежності від видів діяльності:
- ✓ звичайної;
 - ✓ операційної;
 - ✓ фінансової;
 - ✓ надзвичайної.
10. За формою вартості:
- ✓ трудові;
 - ✓ матеріальні;

- ✓ грошові.

11. За обліком витрат:

- ✓ собівартість реалізації;
- ✓ адміністративні витрати;
- ✓ інші операційні витрати;
- ✓ фінансові;
- ✓ інвестиційні;
- ✓ інші витрати.

12. За економічними елементами операційних витрат:

- ✓ матеріальні затрати;
- ✓ витрати на оплату праці;
- ✓ відрахування на соц. заходи;
- ✓ амортизація;
- ✓ інші операційні витрати.

13. За калькуляційними статтями:

- ✓ витрати на оплату праці;
- ✓ насіння та посадковий матеріал;
- ✓ паливно-мастильні матеріали;
- ✓ добрива;
- ✓ засоби захисту рослин і тварин;
- ✓ корми;
- ✓ роботи та послуги;
- ✓ витрати на ремонт необоротних активів;
- ✓ інші витрати на отримання основних засобів;
- ✓ інші витрати;
- ✓ непродуктивні витрати;
- ✓ загально виробничі витрати.

14. За періодом здійснення і обліку:

- ✓ вичерпні;
- ✓ невичерпні.

15. За видом діяльності:

- ✓ маркетингові;
- ✓ дослідницькі;
- ✓ маржинальні.

16. По відношенню до обсягів виробництва:

- ✓ постійні (умовно-постійні);
- ✓ змінні, в т. ч.:
 - а) пропорційні;
 - б) непропорційні,
- з них:
 - ✓ прогресуючі;
 - ✓ регресуючі.

Собівартість продукції – це грошовий вираз затрат на виробництво і реалізацію продукції.

Класифікація показників собівартості

1. Залежно від часу формування затрат (методу розрахунку):

- ✓ планова;
- ✓ фактична;
- ✓ нормативна;
- ✓ кошторисна.

2. Залежно від місця формування затрат:

- ✓ цехова;
- ✓ виробнича;
- ✓ реалізованої продукції;
- ✓ товарної продукції.

3. За тривалістю розрахункового періоду:

- ✓ місячна;
- ✓ квартальна;
- ✓ річна.

4. За складом продукції (об'єктом розрахунку):

- ✓ валової продукції;
- ✓ товарної продукції;
- ✓ реалізованої продукції;
- ✓ одиниці продукції;
- ✓ незавершеного виробництва;
- ✓ витрати на одну гривню товарної продукції.

4.3. Аналіз собівартості продукції

Собівартість продукції є основним якісним показником роботи. Її рівень відбиває досягнення та недоліки роботи підприємства. Від собівартості залежить фінансовий стан, конкурентоспроможність продукції.

Аналіз собівартості виробництва окремих видів продукції:

Оперативний аналіз витрат здійснюється за періодами виконання робіт на основі даних технологічних карт і первинних документів бухгалтерського обліку .

Об'єктом аналізу є культури (в рослинництві). Для натуралізації впливу розміру площі при розрахунку кількісного впливу основних факторів на рівень собівартості 1 продукції, витрати беруть з розрахунку на 1 га посіву:

Собівартість 1 ц продукції= Витрати на 1 га / Урожайність.

Схема аналізу, який проводиться дедуктивним методом.

1. Порівняння фактичних показників з плановими, порівняння в динаміці (для визначення тенденції):

- а) в цілому по підприємству;
- б) по галузях;
- в) по окремих видах.

2. Аналіз структури витрат на виробництво за елементами.

3. Аналіз собівартості одиниці продукції:

- а) в динаміці;
- б) по окремих видах.

Висновки. Розрахунки показали, що собівартість 1 ц певної продукції рослинництва вище запланованої на 4,0 грн, в т.ч. за рахунок постійних витрат на 1,25 грн, змінних витрат на 8,0 грн, урожайності на – 9,25 грн

Вплив факторів на собівартість продукції тваринництва розглянемо в наступній таблиці (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Визначення впливу факторів на собівартість 1 ц певного виду продукції тваринництва в ВАТ «Зоря»

Проду кція	Витрати на 1 голову тварин, грн				Продуктивні сть тварин		Собівартість 1 ц, грн				Відхилення від плану, грн			
	Постійні		Змінні				за плано м	Умовн ий показн ик 1	Умовни й показн ик 2	факт ично	Всьо го	в т. ч за рах зміни		
	За пла но м	фактич но	За пла но м	фактич но	За пла но м	фактич но						пост. зат рат	змін. затра т	Про дукт ивн ість твар ин
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Приклад двофакторного аналізу надається в наступній таблиці (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Визначення впливу факторів на собівартість 1 ц зерна в АТ «Альтаір»

Витрати на 1 га, грн		Урожайність, ц/га		Собівартість 1 ц, грн			Відхилення (+, -), грн		
план	факт	план	факт	план	умов	факт	загал	в т.ч. за рахунок	
								витрат	урожайнос
579	616	25	22	23	24,6	28	5	1,6	3,4

Приклад факторного аналізу наведено у наступній таблиці (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Вплив змін на собівартість 1 ц овочів у статті «Оплата праці» в АТ «Венера»

Показники	За планом	Фактично	Відхилення від плану (+; -)
<u>В розрахунок на 1 га посіву</u>			
1. Оплата праці, грн	894,9	1449,7	554,8
2. Затрати праці, люд/год	381	532	151
3. Урожайність, ц/га	238	250	12
4. Оплата 1 люд/год (1/2), грн	2,35	2,73	0,38
5. Оплата праці на 1 ц овочів (1/3), грн	3,76	5,8	2,04

Оплата праці на 1 ц (5) = $2/3 \cdot 4$

$381/238 \cdot 2,35 = 3,76$ грн

$532/238 \cdot 2,35 = 5,25$ грн

$532/250 \cdot 2,35 = 5,0$ грн

$532/250 \cdot 2,73 = 8,8$ грн

$5,25 - 3,76 = 1,49$

$5,0 - 5,25 = -0,25$

$8,8 - 5,0 = 0,8$

Розрахунки показали, що фактична оплата праці 1 ц овочів перевищує планову на 2,04 грн, в т.ч. за рахунок:

- затрат праці на 1,49 грн
- урожайності овочів на – 0,25 грн
- оплати 1 години на 0,8 грн

4.4. Резерви зниження собівартості

Резерви зниження собівартості визначаються методом: порівняльного аналізу собівартості окремих видів, з передовими підприємствами, по статтях

Всі резерви зниження собівартості продукції рослинництва можна поділити на **три групи**.

а) Резерви, що можуть бути використані у виробництві без додаткових витрат – це невинуватені перевитрати, пов'язані з недотримання лімітів і нормативів окремих видів витрат: це непродуктивні затрати робочого часу, втрати при збиранні внаслідок неякісної підготовки техніки до збиральних робіт, втрати при транспортуванні і зберіганні продукції, недотримання кошторису адміністративних витрат.

б) Резерви, що потребують незначних додаткових витрат і можуть бути використані протягом року:

- вдосконалення використання наявного потенціалу;
- впровадження передових методів праці;
- поліпшення структури посівних площ, резерви пов'язані з правильним комплектуванням агрегатів, вибором найкращих режимів їх роботи, внесенням в оптимальних співвідношеннях добрив.

в) Резерви, що потребують значних капітальних вкладень і можуть бути використані в перспективі:

- пов'язані із зміною технології виробництва;
- проведенням меліоративних робіт, підвищенням природної родючості ґрунтів, впровадженням нової системи машин, доведенням до оптимальної норми внесення добрив.

Величину резервів визначають порівнянням розрахункової собівартості, обчисленої з урахуванням додаткових витрат і додаткового доходу продукції з собівартістю попереднього періоду.

$$\Delta Z = \frac{(Z_0 + \Delta Z)}{Y_1} - \frac{Z_0}{Y_0} \quad (4.2)$$

де,

ΔZ - зміна собівартості;

– витрати на 1 га посіву окремої культури до запровадження заходу;

ΔZ – додаткові витрати;

Y_0 - урожайність до запровадження заходів;

Y_1 - урожайність після запровадження заходу.

Таблиця 4.5

Визначення резервів зниження собівартості

Витрати на 1 га, грн	Додаткові витрати, грн	Урожайність, ц/га		Собівартість 1 ц, грн		Відхилення "+", "-"
		факт.	розрахункова	факт.	розрахункова	
1	2	3	4	5=1/3	6=(1+2)/4	7=6-5

Резерви зниження собівартості продукції тваринництва

I. Резерви, використання яких не потребує додаткових витрат (втрати робочого часу, пов'язані з низьким рівнем технології і трудової дисципліни, не оптимальністю навантаження тварин на 1го працівника галузі, марнотратством і безгосподарністю у витраченні ресурсів і в першу чергу кормів, недотриманням кошторису накладних витрат тощо.

II. Резерви, використання яких потребує незначних інвестицій, найчастіше відносять організаційні заходи, пов'язані з ліквідацією яловості корів, прохолості свиноматок, із своєчасним введенням у продуктивне використання ремонтного молодняка, підвищенням інтенсивності використання тварин,

скороченням до наукового обґрунтованих технологічних перерв надходження продукції (наприклад, скорочення сухостійного періоду корів), впровадження нових прогресивніших методів організації виробництва і праці та ін..

III. Група резервів більш капіталомістка, тобто їх реалізація можлива лише при значних додаткових інвестиціях. До них можна віднести структурну перебудову тваринництва, витрати, пов'язані з поновленням стада, технологічними змінами, наросуванням кормовиробництва і поліпшенням якості кормів, створення належних санітарно – гігієнічних умов на фермах, як для тварин, так і для обслуговуючого персоналу, реалізацією заходів екологічного характеру – придбання відповідного обладнання, будівництво гноєсховищ.

Особливістю тваринництва є те, що *вплив факторів* має передбачуваний характер, отже можна об'єктивніше розрахувати **економічний ефект** від її реалізації. Для розрахунку використовують формулу:

$$\Delta Z = (z_0 + \Delta z) / \Pi_1 - (z_0 : \Pi_0) \quad (4.3)$$

де Π_1 , Π_0 - продуктивність тварин

Однак частіше собівартість продукції тваринництва формується під впливом кількох факторів і для виявлення їх кількісного впливу застосовують *виробничі функції*.

Результативною ознакою в них виступає собівартість одиниці продукції, а факторами можуть бути:затрати праці і кормів на голову тварин, оплата відпрацьованої години, собівартість кормової одиниці, спеціалізація підприємства, концентрація виробництва аналізованого виду продукції.

Наприклад, собівартість 1 ц молока (ух) у групі аналізованих підприємств описується функцією виду:

$$\overline{y_x} = -2,2 - 1,664x_1 + 1,531x_2 + 1,427x_3 + 0,013x_4 - 1,176x_5 \quad (4.4)$$

де x_1 - середньорічний надій на 1 корову, ц;

x_2 - з годовано кормів на 1 корову на рік, ц корм. од.;

x_3 - собівартість 1 ц кормових одиниць, (тис. грн.);

x_4 - затрати праці на корову за рік, год.;

x_5 - оплата відпрацьованої години (тис. грн).

Аналіз параметрів рівняння показує, що собівартість 1 ц молока знижується при підвищенні середньорічного надою на корову на 1 ц на 1,1664 тис. грн і при підвищенні оплати відпрацьованої години – на 1,176 тис. грн, підвищується при збільшенні витрат кормів з розрахунку на 1 корову на 1 ц к. од. – на 1,531 тис. грн; при підвищенні собівартості кормової одиниці на 1 тис. грн – на 1,427 тис. грн і при збільшенні затрат праці на корову на 1 год. – на 0,013 тис.

Щоб визначити зниження собівартості за рахунок виявлених резервів, у наведене рівняння підставляють очікувану величину факторів (з урахуванням можливої їх зміни, але щоб вона не виходила за межі варіації включених у рівняння відповідних факторів), а одержаний рівень собівартості порівнюють з фактичним, що покаже розмір економії.

Проведемо розрахунок резервів зниження собівартості одиниці продукції

1. За рахунок зростання обсягів виробництва (економії умовно – постійних витрат):

$$\Delta C = \frac{C_n \times n.v.H}{100\%}, \quad (4.5)$$

де

ΔC - сума зниження собівартості;

C_n - планова собівартість додаткової продукції.

п. в .Н. – питома вага умовно постійних витрат у собівартості

2. За рахунок ліквідації непродуктивних витрат і невиправданих перевитрат за елементами і статтями:

$$\Delta C = \text{ПП} * O, \quad (4.6)$$

де

ПП – постатейні перевитрати затрат на 1 ц;

O – обсяг виробництва.

3. За рахунок впровадження певних заходів:

$$\Delta C = \left(\frac{Z_0 K_0 + Z_1 K_1}{K_0 + K_1} - Z_1 \right) * K_n, \quad (4.7)$$

де

Z_0, Z_1 - змінні витрати на одиницю продукції до і після заходів;

K_0, K_1 - кількість виробленої продукції до і після заходів;

K_n - кількість продукції, виготовленої у плановому році.

4. За рахунок підвищення технічного рівня виробництва:

$$\Delta C = (N_1 C_1 - N_0 C_0) * K \quad (4.8)$$

де

N_0, N_1 – норми витрат сировини до і після заходів;

C_0, C_1 - ціна одиниці матеріальних резервів до і після заходів.

5. За рахунок скорочення витрат на оплату праці :

$$\Delta C = (T_1 C_1 - T_0 C_0) \left(1 + \frac{D}{100}\right) \left(1 + \frac{B}{100}\right) * K_1 \quad (4.9)$$

де

T_0, T_1 – трудомісткість одиниці продукції до і після заходів;

C_0, C_1 - середня годинна тарифна ставка до і після заходів;

D – додаткова зарплата для кожної категорії робітників, у %;

B – норма відрахувань на соцстрахування;

K_1 - обсяг продукції з моменту заходу до кінця.

6. За рахунок впливу спеціалізації (кооперації):

$$\Delta C = (C_0 - C + T) K_1, \quad (4.10)$$

де C – повна собівартість одиниці продукції

C – оптова ціна;

T – транспортно-заготівельні витрати на одиницю продукції;

K_1 - кількість продукції, одержаної за рахунок спеціалізації (кооперації).

7. За рахунок ефективнішого використання виробничого обладнання:

$$\Delta C = (A_1 - A_0) * T n_{\phi},$$

де A_1, A_0 - сума амортизації обладнання на 1 тис. грн. товарної продукції у звітному і плановому періоді;

$T n_{\phi}$ - товарна продукція у звітному періоді.

ТЕМА 5. АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ

ПЛАН

1. Сутність рентабельності підприємства та її значення для оцінки результатів його діяльності
2. Рентабельність підприємства та методи її розрахунку
3. Основні фактори впливу на рентабельність підприємства та резерви її підвищення

5.1. Сутність рентабельності підприємства та її значення для оцінки результатів його діяльності

Абсолютна сума прибутку, отримана підприємством, у тому числі прибуток від основної діяльності, є дуже важливими показниками. Однак вони не можуть характеризувати рівень ефективності господарювання. За інших однакових умов більшу суму прибутку отримає підприємство, яке володіє більшим капіталом, використовує більше живої і матеріалізованої праці, більше виробляє і реалізує продукції (робіт, послуг).

Прибуток – це частина отриманого на вкладений капітал чистого доходу підприємства, що характеризує його винагороду за ризик підприємницької діяльності. Щоб зробити висновок про рівень ефективності роботи підприємства, отриманий прибуток необхідно порівняти зі здійсненими витратами. По-перше, витрати можна розглядати як поточні витрати діяльності підприємства, тобто собівартість продукції (робіт, послуг). Тут можливі різні варіанти визначення поточних витрат і прибутку, що використовується у розрахунках.

По-друге, витрати можна розглядати як авансовану вартість (авансований капітал) для забезпечення виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства. Тут також можливі різні варіанти визначення авансованої вартості й визначення прибутку, що береться для розрахунків.

Співвідношення прибутку з авансованою вартістю або поточними витратами характеризує таке поняття, як рентабельність. У найширшому, найзагальнішому розумінні рентабельність означає прибутковість або доходність виробництва і реалізації всієї продукції (робіт, послуг) чи окремих видів її; дохідність підприємств, організацій, установ у цілому як суб'єктів господарської діяльності; прибутковість різних галузей економіки.

Рентабельність безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку. Однак її не можна ототожнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку.

Рентабельність – це відносний показник, тобто рівень прибутковості, що вимірюється у відсотках.

Рентабельність – один із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва.

Коефіцієнти рентабельності – система показників, які характеризують здатність підприємства створювати необхідний прибуток в процесі своєї господарської діяльності. Коефіцієнти (показники) рентабельності визначають загальну ефективність використовуваних активів і вкладеного капіталу.

Вони можуть бути розраховані як коефіцієнти і тоді представлені у вигляді десятинного дробу або у вигляді показників рентабельності і тоді представлені у вигляді процентів.

Показники рентабельності розраховуються на основі Балансу ф. 1 та Звіту про фінансові результати підприємства ф. 2. В основу розрахунку показників рентабельності можуть бути покладені різні величини прибутку підприємства: валовий (маржинальний) прибуток, операційний прибуток, прибуток до виплати процентів і податку на прибуток, прибуток до виплати податку на прибуток. Найчастіше для розрахунку коефіцієнтів рентабельності використовується чистий прибуток або прибуток до виплати процентів і податку на прибуток. Значення цих показників прибутку підприємства можна взяти із таблиці Вертикального (компонентного) аналізу фінансових результатів.

Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначити ефективність вкладення коштів у підприємство та раціональність їхнього використання.

Різні варіанти рішень, що приймаються при визначенні прибутку, поточних витрат, авансованої вартості, для розрахунку рентабельності, зумовлюють наявність значної кількості показників рентабельності.

Обчислення рентабельності окремих видів продукції (робіт, послуг) може ґрунтуватися на показниках прибутку від їх випуску або реалізації. При

цьому поточні витрати можуть братися в таких варіантах: собівартість продукції (виробнича); собівартість продукції за виключенням матеріальних витрат (заново створена вартість); вартість продукції в цінах виробника (вартість за мінусом непрямих податків).

Класифікація показників рентабельності надається на рис. 5.1.

Для розрахунку рівня рентабельності підприємств можуть використовуватися: загальний прибуток; прибуток від реалізації продукції

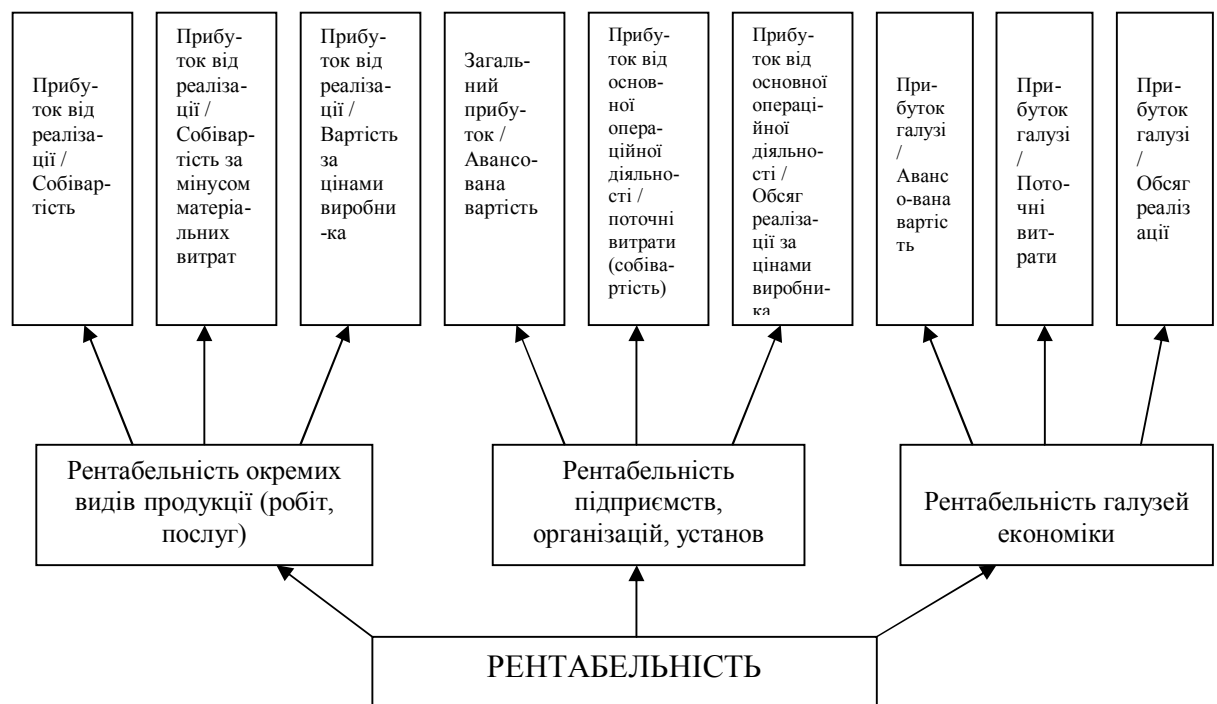

Рис. 5.1. Класифікація показників рентабельності

(робіт, послуг), тобто від основної діяльності. При цьому прибуток зіставляється з авансованою вартістю, яку можна визначити в різних варіантах (весь капітал підприємства, власний капітал, позичковий капітал, основний капітал, оборотний капітал).

Для розрахунку рентабельності галузей економіки береться загальна сума прибутку, отримана підприємствами, об'єднаннями, іншими госпрозрахунковими формуваннями, що входять у відповідну галузь

економіки. На рівень рентабельності галузі впливатиме наявність у ній низькорентабельних і збиткових підприємств.

Оскільки показники рентабельності – це відносні показники, вони практично не підпадають під вплив інфляції.

5.2. Рентабельність підприємства та методи її розрахунку

Аналіз рентабельності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких основних показників (коефіцієнтів):

- рентабельності продажів;
- рентабельності активів;
- рентабельності виробничих засобів;
- рентабельності власного капіталу;
- рентабельності залученого капіталу;
- рентабельності інвестицій;
- чистої рентабельності операційних витрат;
- рентабельності діяльності;
- маржинальної рентабельності;
- рентабельності продукції тощо.

Рентабельність продажів розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до чистого доходу від реалізації і характеризує ефективність продажів підприємства.

$$RQ = \frac{ЧП}{B}; \left(\frac{\text{код. 220}}{\text{код. 035}} \right) \phi.2 \quad (5.1)$$

Рентабельність активів розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів і характеризує ефективність використання активів підприємства.

$$ROA = \frac{ЧП}{A}; \left(\frac{\text{код. 220 } \phi.2}{\text{код. 280 } \phi.1} \right) \quad (5.2)$$

Рентабельність власного капіталу розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу і характеризує ефективність вкладення коштів до даного підприємства.

$$ROE = \frac{ЧП}{БК}; \left(\frac{\text{код. 220 ф.2}}{\text{код. 380 ф.1}} \right) \quad (5.3)$$

Рентабельність інвестицій – розраховується як відношення суми чистого прибутку та випланих процентів до суми власного і довгострокового позикового капіталу середнього за період.

$$ROI = \frac{ЧП + \%}{БК + ДЗ}; \left(\frac{\text{код. 220 ф.2} + \%}{\text{код. 380} + 480 \text{ ф.1}} \right) \quad (5.4)$$

Показує, яку віддачу мають власники акціонерного капіталу та утримувачі довгострокового боргу компанії.

Рентабельність продукції розраховується як відношення прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг) до собівартості і характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності.

$$R = \frac{П}{С}; \left(\frac{\text{код. 050} - 070 - 080}{\text{код. 040} + 070 + 080} \right) \text{ ф.2} \quad (5.5)$$

Показники даної групи дають уявлення про те, наскільки ефективно підприємство здійснює свою діяльність, контролює витрати на виробництво і реалізацію продукції, і який чистий прибуток при цьому отримує.

Нормативного значення для коефіцієнтів рентабельності не існує, але є загальне правило, чим вище значення коефіцієнту, тим краще. Збільшення коефіцієнту протягом звітного періоду свідчить про покращення результатів діяльності підприємства, зменшення – про погіршення. Порівняння з середньогалузевими показниками дозволяє визначити місце підприємства серед інших підприємств галузі.

Самі по собі всі показники мають не дуже велике значення, але вони можуть бути корисними, щоб порівняти:

- зміну їх у часі;
- фактичні результати з бюджетом (прогнозом);
- бізнес-одиниці між собою.

Рентабельність продажів є одним з найважливіших показників ефективності діяльності підприємства.

Цей коефіцієнт показує, яку суму операційного прибутку одержує підприємство з кожної гривні проданої продукції. Іншими словами, скільки залишається в підприємства після покриття собівартості продукції.

Показник рентабельності продажів характеризує найважливіший аспект діяльності підприємства – реалізацію основної продукції, а також оцінює частку собівартості в продажах.

Коефіцієнт рентабельності продажів зв'язує оперативну і стратегічну діяльність підприємства.

Даний показник відбиває тільки операційну діяльність підприємства. Він не має нічого загального з фінансовою діяльністю.

Середній рівень рентабельності продажів у різних галузях різний. Не існує якого-небудь єдиного стандарту на даний показник. Це гарний критерій для порівняння з галузевим стандартом.

Значення рентабельності продажів для різних галузей, масштабів виробництва і рівня технології можуть сильно розрізнятися, тому більш показовим буде динаміка їх змін.

Причиною зниження цього коефіцієнта може бути ріст витрат на виробництво і реалізацію продукції. Отже, необхідний аналіз собівартості, щоб знайти причини даного зниження.

Іншою причиною цього може бути падіння загального обсягу продажів. Це зв'язано з ростом витрат на одиницю продукції. Отже, потрібно провести аналіз ринку, щоб з'ясувати вплив маркетингових факторів.

Рентабельність активів – це комплексний показник, що дозволяє оцінювати результати основної діяльності підприємства. Він виражає віддачу, що приходить на гривню активів підприємства.

Цей коефіцієнт повинний бути одним з основних робочих інструментів керівника в керуванні підприємством. Будучи найважливішим показником ефективності його діяльності, він поєднує весь набір елементів, що описують

різні сторони роботи підприємства. Аналізуючи взаємозв'язки, можна виділити елементи, що справляють найбільш сильний негативний вплив, і зосередити увагу на них.

При аналізі необхідно звернути увагу на те одержувало підприємство прибуток чи збиток, з кожної гривні, вкладеної в актив? Яка ступінь прибутковості вкладень у майно й ефективність використання активів підприємства?

Як змінилася рентабельність активів по прибутку до оподаткування?

- ефективність використання майна в цілому була високою (при значенні $> 0,3$);
- ефективність використання майна в цілому була середньою (при значенні від 0,1 до 0,3);
- ефективність використання майна в цілому була низькою (при значенні менше 0,1).

Якщо коефіцієнт рентабельності активів нижче, ніж процентна ставка на позикові засоби, фінансова стійкість порушується.

Одночасне зниження показників рентабельності й оборотності активів є «діагнозом» наявності проблем, зв'язаних, наприклад, з реалізацією продукції і роботою відділу маркетингу (темпи росту виторгу сповільнюються).

Рентабельність власного капіталу підприємства дає уявлення як працює власний капітал, якщо:

- зросла, що свідчить про можливість і достатню ефективність залучення інвестицій у підприємство;
- знизилася, що свідчить про низьку ефективність залучення інвестицій у підприємство;
- протягом всього аналізованого періоду була негативною, що свідчить про абсолютну не вигідність інвестицій у підприємство.

Показники рентабельності являються відносними характеристиками фінансових результатів та ефективності діяльності підприємства. Вони вимірюють доходність підприємства.

Показники рентабельності є важливими характеристиками фінансового середовища формування прибутку (та доходу) підприємства. З цієї причини вони є обов'язковими елементами порівняльного аналізу та оцінки фінансового стану підприємства.

Рентабельність підприємства (загальну рентабельність) визначають як відношення чистого прибутку до середньої вартості основних виробничих засобів і нормативних оборотних коштів. Відношення прибутку до матеріальних і прирівняним до них витратам відображає прибутковість підприємства.

Рівень загальної рентабельності – це ключовий індикатор при аналізі рентабельності підприємства. Він дає загальну оцінку доходності вкладеного в виробництво капіталу, як власного так і залученого. Але якщо потрібно точніше визначити розвиток підприємства, виходячи з рівня її загальної рентабельності, необхідно обчислити додатково ще два ключових індикатора: рентабельність обороту і число оборотів капіталу. Це витікає з моделі рівня рентабельності активів. Для цього треба застосувати прийом розширення факторних моделей (множенням чисельника і знаменника на один і той же показник). Якщо модель рентабельності активів

($ROA = \frac{Чп}{A}$ помножити на Q_A) на виручку від реалізації (обсяг продаж), то отримаємо:

$$ROA = RQ * O_A; \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{активи}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Обсяги продаж}} * \frac{\text{Обсяги продаж}}{\text{активи}} \quad (5.6)$$

У результаті витікає, що: рівень загальної рентабельності = рентабельність обороту * число оборотів капіталу.

Ця формула розкриває зв'язок між рентабельністю всіх активів (або виробничих активів), рентабельністю реалізацій та фондівіддачі (показників обороту виробничих засобів).

Економічний зв'язок полягає в тому, що формула прямо вказує шляхи підвищення рентабельності: при низькій доходності продаж необхідно прискорювати обіг виробничих активів.

Рентабельність обороту відображає залежність між валовою виручкою (оборотом) підприємства і його витратами. Чим більше прибуток в порівнянні з валовою виручкою підприємства, тим більше рентабельність обороту.

Число оборотів капіталу відображає відношення валової виручки (обороту) підприємства до величини його капіталу. Чим вища валова виручка фірми, тим більше число оборотів її капіталу.

Чим менше доля прибутку в ціні, тим більше повинна бути швидкість обороту, щоб рентабельність вкладень в підприємство була достатньою. І навпаки, чим нижче швидкість обороту, тим більше повинна бути доля прибутку в ціні товару.

Рентабельність продукції характеризує ефективність витрат на її виробництво. Передусім обчислюється рентабельність усієї реалізованої продукції як відношення прибутку від реалізації до собівартості реалізованої продукції. Рентабельність продукції можна розрахувати також відношенням прибутку до обсягу реалізованої продукції. У такому вигляді цей показник більше застосовується у зарубіжній практиці.

Рентабельність окремих видів продукції обчислюється за такою формулою:

$$R_i = \frac{Ц_i - C_i}{C_i} \times 100, \quad (5.7)$$

де R_i - рентабельність і-го виду продукції, %; $Ц_i$, C_i - відповідно ціна і собівартість і-го виду продукції.

У багатомономенклатурному виробництві в процесі аналізу рентабельності виробів слід застосувати спосіб групувань. Насамперед усі вироби групують за ознакою, рентабельна чи нерентабельна продукція. При цьому визначають кількість нерентабельних видів продукції, розраховують

частку у відсотках до загальної кількості виробів, а також їхню частку в обсязі реалізованої продукції. Треба також визначити, чи є серед нерентабельних виробів такі, що входять до складу найважливіших профільних видів продукції, чи є нові перспективні вироби.

Дуже важливо здійснити групування продукції, що виробляється, за рівнем рентабельності:

- вироби з низькою рентабельністю;
- вироби з середньою або нормальною рентабельністю (близькою до середньої рентабельності у галузі);
- вироби високорентабельні.

При цьому потрібно дати оцінку частки кожної групи в загальному обсязі реалізації.

Нарешті, здійснюють групування виробів за ознакою ступеня та напрямку зміни рентабельності порівняно з попереднім періодом. При цьому визначають кількість виробів, рентабельність яких:

- помітно зросла;
- суттєво не змінилась;
- знизилась.

Групування виробів за названими та іншими ознаками дає змогу краще зрозуміти існуючі проблеми та визначити напрями збільшення прибутковості виробництва. При цьому треба враховувати дію на рентабельність продукції таких чинників:

- зміну ринкових цін на продукцію даного підприємства;
- зміну податку на додану вартість;
- зміну рівня собівартості виробу з усіма факторами, які впливають на неї.

Показники рентабельності підприємства формуються на підставі розрахунків рівнів рентабельності в залежності від зміни розміру та характеру авансованих коштів: всі активи підприємства; інвестиційний

капітал (власні кошти+довгострокові забор'язання); акціонерний (власний) капітал.

Наприклад:

$$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{активи}} \succ \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Інвестиційний капітал}} \succ \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}} \quad (5.8)$$

Неспівпадання рівнів рентабельності по цим показникам характеризує ступінь використання підприємством фінансових важелів для підвищення доходності, довгострокових кредитів та інших зайнятих коштів.

Дані показники – відповідають вимогам власників. Наприклад, адміністрацію підприємства цікавить віддача (доходність) всіх активів (всього капіталу); потенційних інвесторів і кредиторів – віддача на інвестований капітал; власників та засновників – доходність акцій. Кожний з перерахованих показників легко моделюється по факторним залежностям.

Розглянемо ще одну факторну модель рентабельності:

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}} \succ \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Обсяг продуж}} \succ \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Сукупний капітал}} \succ \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}} \quad (5.9)$$

Як видно з моделі рентабельність власного (акціонерного) капіталу залежить від зміни рівня рентабельності продукції, швидкості обороту сукупного капіталу та співвідношення власного та залученого капіталу. Вивчення цих залежностей відіграє визначну роль для оцінки фінансового стану підприємства, оцінки результатів своєї діяльності. З цієї залежності виходить, що при інших рівних умовах віддача акціонерного капіталу підвищується при збільшенні займаних коштів в складі сукупного капіталу.

Рентабельність поточних активів (РАК) уявляє собою відношення чистого прибутку підприємства (Пч) до середньої величини поточних активів (оборотних коштів) підприємства (Ат.ср.):

$$РАК = Пч / Ат.ср. * 100\% \quad (5.10)$$

Цей показник характеризує величину прибутку, отриману з кожної гривні, що вкладена у поточні активи.

Рентабельність власного акціонерного капіталу (ROE) визначається як відношення чистого прибутку (Пч) до середньої величини власного капіталу підприємства (Кс) за якийсь період:

$$ROE = \text{Пч} / \text{Кс} * 100\% \quad (5.11)$$

Цей показник займає особливе місце серед показників рентабельності і характеризує ефективність використання власних коштів акціонерів, величину прибутку, отриману на кожну гривню вкладень акціонерів в підприємство і залишається в розпорядку підприємства. Значення цього показника відбиває ступінь привабливості об'єкта для вкладень коштів акціонерів. Чим вище цей показник, тим більше прибутку приходить на одну акцію, тим вище потенційні дивіденди.

На величину рентабельності власного акціонерного капіталу впливає показник рентабельності активів.

При стандартній оцінці фінансового стану підприємства пропонується скористатись західними методиками:

По-перше, використання системи взаємопов'язаних показників рентабельності, кожний з яких несе однакове навантаження як для робітників підприємства так і для користувачів фінансової інформації (менеджерів, акціонерів, інвесторів та кредиторів);

По-друге, використання системи показників рентабельності як однієї з елементів фінансово-економічної оцінки поточного положення підприємства;

По-третє, необхідність проведення динамічного і порівняного аналізу показників рентабельності по секторам основної діяльності, по підприємствам – аналогам і підприємствам – конкурентам.

Для цієї мети розроблена система показників рентабельності, котра об'єднує три основні класи показників (табл. 5.1)

1. Показники рентабельності, розраховані на підставі прибутку (доходу).
2. Показники рентабельності, розраховані в зв'язку з використанням виробничих активів.

Таблиця 5.1

Система фінансових коефіцієнтів рентабельності

Основні класи показників рентабельності	Фінансові коефіцієнти рентабельності
1. Показники рентабельності, розраховані на підставі прибутку (доходу)	1.1. Коефіцієнт обмеженого рівня валового прибутку 1.2. Коефіцієнт обмеженого рівня прибутку від основної (операційної) діяльності 1.3. Коефіцієнт обмеженого рівня прибутку всієї діяльності підприємства 1.4. Коефіцієнт обмеженого рівня чистого прибутку 1.5. Коефіцієнт критичної рентабельності
2. Показники рентабельності, розраховані в зв'язку з використанням виробничих активів	2.1. Коефіцієнт віддачі на всю суму виробничих активів 2.2. Коефіцієнт віддачі на інвестований капітал 2.3. Коефіцієнт віддачі на акціонерний капітал
3. Показники рентабельності, розраховані на підставі потоків власних грошових коштів	3.1. Коефіцієнт рентабельності відбору 3.2. Коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу 3.3. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу 3.4. Коефіцієнт обслуговування боргу

3. Показники рентабельності, розраховані на підставі потоків власних грошових коштів.

В ринковій економіці придається велике значення порівнянням прибутку з прибуткоутворюючими факторами і базами її формування.

5.3. Основні фактори впливу на рентабельність підприємства та резерви її підвищення

Показники рентабельності і прибутковості мають загальну економічну характеристику, вони відображають кінцеву ефективність роботи підприємства і продукції, що випускається їм.

Головним з показників рівня рентабельності є відношення загальної суми прибутку до виробничих засобів.

Існує багато чинників, що визначають величину прибутку і рівень рентабельності. Ці чинники можна підрозділити на внутрішні і зовнішні. Зовнішні – це чинники не залежні від зусиль даного колективу, наприклад, зміна цін на матеріали, продукцію, тарифи перевезення, норми амортизації і т.д. Такі заходи проводяться в загальному масштабі і впливають на

узагальнювальні показники виробничо-господарської діяльності підприємств. Структурні зрушення в асортименті продукції істотно впливають на величину реалізованої продукції, собівартість і рентабельність виробництва.

Показники рентабельності (прибутковості) є загальноекономічними. Вони відображають кінцевий фінансовий результат і відображається в бухгалтерському балансі і звітності про прибутки і збитки, про реалізацію, про дохід і рентабельність.

Рентабельність можна розглядати як результат дії техніко-економічних чинників, а значить як об'єкти техніко-економічного аналізу, основна мета якого виявити кількісну залежність кінцевих фінансових результатів виробничо-господарської діяльності від основних техніко-економічних чинників.

Рентабельність є результатом виробничого процесу: вона формується під впливом чинників, пов'язаних з підвищенням ефективності оборотних коштів, зниженням собівартості і підвищенням рентабельності продукції і окремих виробів.

Загальну рентабельність підприємства необхідно розглядати як функцію ряду кількісних показників – чинників: структури і фондівіддачі основних виробничих засобів, оборотності оборотних коштів, рентабельності реалізованої продукції.

Методика аналізу загальної рентабельності:

- 1) по чинниках ефективності;
- 2) залежно від розміру прибутку і величини виробничих чинників.

Факторний аналіз рівня рентабельності проводиться за наступними моделями:

$$R = \frac{\Pi}{C} \quad , \quad (5.12)$$

де Π – прибуток; C – собівартість

$$R = \frac{\Pi}{H + 3} \quad , \quad (5.13)$$

де Н – незмінні витрати; З – змінні витрати

$$R = \frac{\Pi}{MB + ON + A + I}, \quad (5.14)$$

де MB – матеріальні витрати; ОП – витрати на оплату праці; А – амортизація; I – інші витрати

$$R = \frac{K(\Pi - C_1)}{C}, \quad (5.15)$$

де К – кількість реалізованої продукції; Ц – ціна одиниці продукції; C_1 – собівартість одиниці продукції

$$ROA = \frac{\overline{ЧП}}{\overline{НА} + \overline{ОА}}, \quad (5.16)$$

де ЧП- чистий прибуток; $\overline{НА}$ - середня вартість необоротних активів; $\overline{ОА}$ - середня вартість оборотних активів.

$$ROA = \frac{\overline{ЧП}}{\overline{БК} + \overline{ЗК}}, \quad (5.17)$$

де $\overline{БК}$ - середня сума власного капіталу; $\overline{ЗК}$ - середня сума залученого капіталу.

$$ROA = \frac{\overline{ПО} + \overline{Пі} + \overline{Пф} - \overline{Пп}}{\overline{А}}, \quad (5.18)$$

де По – прибуток від операційної діяльності; Пі – прибуток від інвестиційної діяльності; Пф – прибуток від фінансової діяльності, Пп – сума податку на прибуток; $\overline{А}$ - середня сума активів.

Для більш глибокого факторного аналізу, для виявлення прихованих залежностей між показниками рентабельності, доцільно використовувати рівняння (каскад) Дюпона, що вивели фінансові менеджери фірми Дюпон.

1) Якщо чисельник і знаменник рівня рентабельності власного капіталу

помножити на суму активів отримаємо: $ROE = \frac{\overline{ЧП}}{\overline{БК}}, \quad ROE =$

$$\frac{\overline{ЧП}}{\overline{БК}} \times \frac{\overline{А}}{\overline{А}} = \frac{\overline{ЧП}}{\overline{А}} \times \frac{\overline{А}}{\overline{БК}} = ROA \times K_{\text{фін.зал}}$$

$$ROE = ROA * K_{\text{фін.зал.}}$$

Отже, рентабельність власного капіталу залежить від рентабельності активів і співвідношення сукупного і власного капіталу, тобто від структури капіталу.

2) Якщо чисельник і знаменник рівня рентабельності власного капіталу помножити на суму активів і суму виручки від реалізації, то отримаємо:

$$ROE = \frac{ЧП}{БК} \times \frac{\bar{A}}{A} \times \frac{B}{B} = \frac{ЧП}{B} \times \frac{B}{A} \times \frac{\bar{A}}{BK} = RQ * ОБА * K_{\text{фін.зал.}}$$

$$ROE = RQ * ОБА * K_{\text{фін.зал.}} \quad (5.19)$$

Тобто рівень рентабельності власного капіталу залежить від рентабельності обороту (продаж), ресурсовіддачі і структури капіталу.

3) Якщо чисельник і знаменник рівня рентабельності власного капіталу помножити на активи, виручку, поточні пасиви і поточні активи, отримаємо:

$$ROE =$$

$$\frac{ЧП}{BK} * \frac{\bar{A}}{A} * \frac{B}{B} * \frac{\overline{Пн}}{Пн} * \frac{\overline{Па}}{Па} = \frac{ЧП}{B} * \frac{\bar{A}}{BK} * \frac{\overline{Пн}}{A} * \frac{\overline{Па}}{Пн} * \frac{B}{Па} = RQ * K_{\text{фін.заг.}} * \text{п.в.пп} * K_{\text{покриття}} * ОБА$$

$$ROE = RQ * K_{\text{фін.зал.}} * \text{п.в.п.п.} * K_{\text{покриття}} * ОБА \quad (5.20)$$

Тобто рентабельність власного капіталу залежить від:

- рентабельності господарської діяльності (RQ);
- структури авансованого капіталу (коефіцієнт фінансової залежності);
- питомої ваги поточних пасивів у валюті балансу (п.в.пп);
- ліквідності активів (платоспроможності), (коефіцієнт покриття);
- ресурсовіддачі (коефіцієнт оборотності активів (ОБА)).

Основні форми звітності українського бухгалтерського обліку (Баланс і Звіт про фінансові результати) незручні для використання в аналітичних цілях.

Звіт про фінансові результати доцільно перевести в більш наочний вигляд – таблицю Вертикальний аналіз фінансових результатів. В цій таблиці більш чітко визначаються окремі рівні прибутку підприємства у взаємозв'язку із загальновизнаними способами їх визначення. Такими рівнями є валовий (маржинальний) прибуток, операційний прибуток,

прибуток до виплати процентів і податку на прибуток, прибуток до виплати податку на прибуток, чистий прибуток. Наявність таких показників дозволяє використовувати їх для розрахунку фінансових коефіцієнтів без проведення додаткових розрахунків. Окрім того, таблиця Вертикальний аналіз фінансових результатів дозволяє здійснити аналіз структури валового і чистого доходу, а також їх зміни за різні періоди за допомогою методів вертикального і горизонтального аналізу.

Резерви підвищення рівня рентабельності, як правило, групуються по трьох напрямках:

- зниження собівартості окремих видів продукції за рахунок зменшення матеріаломісткості, трудомісткості, скорочення адміністративно-управлінських працівників, збільшення фондівіддачі;
- збільшення прибутковості (прибутку від реалізації продукції) промислового підприємства за рахунок зростання обсягів виробництва і реалізації, поліпшення структури і якості продукції;
- збільшення кінцевого балансового прибутку в результаті зниження собівартості реалізованої продукції і усунення втрат від іншої реалізації і не реалізаційних заходів.

Резерви зростання прибутку і рентабельності практично невичерпані, оскільки не зупиняється розвиток науки і техніки, постійно удосконалюються форми і методи організації виробництва і праці. У завдання аналітиків входить розширення і вдосконалення методів пошуку резервів, особливо резервів зростання прибутку за рахунок інтенсифікації виробництва.

ТАМА 6. АНАЛІЗ СКЛАДУ І ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ МАЙНА

ПЛАН

- 1. Завдання аналізу майна та джерел формування капіталу**
- 2. Аналіз складу майна (активів підприємства)**
- 3. Аналіз джерел формування майна**
- 4. Аналіз стану розрахунків**

6.1. Завдання аналізу майна та джерел формування капіталу

Основні завдання аналізу:

- оцінка розміщення фінансових ресурсів (аналіз складу і структури майна (А))
- аналіз складу і структури джерел формування майна (П)
- вплив структури майна (капіталу) на фінансові результати
- аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості

Більш докладно завдання аналізу майна та джерел формування капіталу можна представити таким чином.

1. Структурна побудова скороченого аналітичного балансу
2. Горизонтальний аналіз балансу
3. Вертикальний аналіз аналітичного балансу
4. Аналіз складу, структури і динаміки майна
5. Аналіз складу, структури і динаміки джерел засобів
6. Розрахунок та оцінка динаміки показників структури активу й пасиву
7. Аналіз основних засобів, в тому числі:
 - аналіз руху та функціонального стану основних засобів
 - факторний аналіз фондів
8. Аналіз оборотних засобів, в т.ч.:
 - аналіз показників оборотності оборотних засобів
 - аналіз структури запасів
9. Аналіз впливу структури майна на фінансові результати
10. Аналіз складу, структури і динаміки дебіторської заборгованості
11. Аналіз складу, структури і динаміки кредиторської заборгованості
12. Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості
13. Аналіз заборгованості за строками виникнення
14. Розрахунок і аналіз показників комплексної оцінки стану розрахунків господарства

6.2. Аналіз складу майна (активів підприємства)

Все що має вартість, належить підприємству і відображається в активі балансу, називається його активами. Актив балансу містить дані про розміщення капіталу, який є у розпорядження підприємства, про вклади його в конкретне майно і матеріальні цінності, про витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції і про іншу вільну грошову готівку.

Послідовність аналізу майна проводиться згідно з завданнями аналізу. Головною ознакою групування статей балансу є ступінь його ліквідності. По цій ознаці всі активи балансу розділяють на довгострокові або основний капітал і поточні (оборотні) активи.

Розміщення коштів підприємства має дуже велику роль в фінансовій діяльності і підвищенні його ефективності, тому в процесі аналізу активів підприємства в першу чергу належить вивчити зміни в їх складі і структурі і дати їм оцінку (табл. 6.1.)

Таблиця 6.1

Структура активів підприємства

Засоби підприємства	На початок року		На кінець року		Приріст (+;-)	
	Тис. грн	Частка, %	Тис. грн	Частка, %	Тис. грн	Частка, в.п.
Довгострокові активи (основні засоби)	234880	92,37	231653	90,22	-3227	-2,15
Оборотні активи, в т.ч.: у	19407	7,63	25099	9,78	+5692	+2,15
- сфері виробництва	15575	6,12	21176	8,25	+5601	+2,13
- сфері обігу	3832	1,51	3923	1,53	+91	+0,02
Всього	254287	100,0	256752	100,0	+2465	-

З даних таблиці видно, що за звітний рік структура активів аналізованого підприємства істотно змінилася: зменшилась доля основного капіталу, а оборотного відповідно збільшилась на 2,15 в.п., в тому числі в сфері виробництва – на 2,13, і в сфері обігу -0,02. В зв'язку з цим змінилась органічна будова капіталу: на початку року відношення основного капіталу

до оборотного складало 1210%, а на кінець року – 922%, що буде прискорювати його оборотність.

В процесі аналізу майна підприємства в першу чергу варто вивчити динаміку валюти балансу. Абсолютне зменшення валюти балансу свідчить про скорочення підприємством господарського обороту, що з'явилося причиною неплатоспроможності. Установлення факту згортання господарської діяльності вимагає ретельного аналізу причин. Такими причинами можуть бути скорочення платоспроможного попиту на продукцію і послуги даного доступу підприємства, обмеження доступу на ринки сировини, поступове включення в активний господарський оборот дочірніх підприємств за рахунок материнської компанії і т.д. У залежності від обставин, що викликали скорочення господарського обороту підприємства, можуть бути рекомендовані різні шляхи виходу його зі стану неплатоспроможності. При збільшенні валюти балансу за звітний період варто враховувати вплив переоцінки засобів, подорожчання виробничих запасів, готової продукції, Без цього важко зробити висновок про те, чи є збільшення валюти балансу наслідком розширення господарської діяльності підприємства чи наслідком інфляційних процесів.

Якщо підприємство розширює свою діяльність, то причину його неплатоспроможності варто шукати в нераціональному використанні прибутку (великих відрахувань у фонд споживання), відрахуванні засобів у дебіторську заборгованість, заморожування засобів у надпланових виробничих запасах, помилці при визначенні цінової політики і т.д.

Дослідження структури пасиву балансу дозволяє установити одну з можливих причин неплатоспроможності підприємства – це занадто висока частка позикових коштів у джерелах фінансування господарської діяльності. Тенденція збільшення частки позикових коштів, з одного боку, свідчить про посилення фінансової нестійкості підприємства і підвищення ступеня його фінансового ризику, а з іншого боку, перерозподіл в умовах інфляції доходів на користь підприємства – позичальника.

Активи підприємства і їхня структура вивчається, як з погляду їхньої участі у виробництві, так і з позиції їхньої ліквідності. Зміна структури активів на користь збільшення оборотних коштів свідчить:

- про формування більш мобільної структури активів, що сприяє прискоренню обертання засобів підприємства; дочірніх підприємств і інших дебіторів, що свідчить про фактичну імобілізацію оборотного капіталу з виробничого процесу;
- про згортання виробничої бази;
- про запізніле коректування вартості основних засобів в умовах інфляції.

При наявності довгострокових і короткострокових фінансових вкладень необхідно дати оцінку їхньої ефективності і ліквідності цінних паперів, що знаходяться в портфелі підприємства. Абсолютний і відносний ріст поточних активів може свідчити не тільки про розширення виробництва чи впливу фактора інфляції, але і про уповільнення обертання капіталу, що викликав потребу в збільшенні його маси. Тому потрібно вивчити обертання оборотного капіталу в цілому і на окремих стадіях кругообігу.

При вивченні структури запасів і витрат необхідно виявити тенденції зміни виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції і товарів.

Збільшення питомої ваги виробничих запасів може бути наслідком:

- нарощування виробничої потужності підприємства;
- прагнення захистити кошти від знецінювання в умовах інфляції;
- нераціонально обраної господарської стратегії, унаслідок якої значна частина оборотного капіталу заморожена в запасах, ліквідність яких може бути не високою.

При вивченні структури поточних активів велика увага приділяється стану розрахунків з дебіторами. Високі темпи росту дебіторської заборгованості свідчать про те, що дане підприємство активно використовує стратегію товарних позичок для споживачів своєї продукції. Кредитуючи їх,

підприємство фактично поділяється з ними частиною доходу. У той же час, якщо платежі за продукцію затримуються, підприємство змушене брати кредити для забезпечення своєї діяльності, збільшуючи власні фінансові зобов'язання перед кредиторами. Тому основним завданням ретроспективного аналізу дебіторської заборгованості є оцінка її ліквідності, тобто зворотності боргів підприємству, для чого потрібна її розшифровка з указівкою зведень про кожного дебітора, суму заборгованості і швидкість обороту коштів, зіставляючи її з темпами інфляції. Необхідним елементом аналізу фінансового стану неплатоспроможних підприємств є дослідження фінансових результатів діяльності і використання прибутку. Якщо підприємство збиткове, то це свідчить про відсутність джерела поповнення власних засобів і про зменшення капіталу. Відношення суми власного капіталу до суми збитків підприємства показує швидкість його зменшення. У тому випадку, якщо підприємство дістає прибуток і є при цьому неплатоспроможним, потрібно проаналізувати використання прибутку. При наявності значних відрахувань у фонди споживання цю частину прибутку в умовах неплатоспроможності підприємства можна розглядати як потенційний резерв поповнення власних оборотних коштів підприємства. Необхідно також вивчити можливість підприємства по збільшенню суми прибутку за рахунок нарощування обсягів виробництва і реалізації продукції, зниження її собівартості, поліпшення якості конкурентоздатності продукції. Велику допомогу у виявленні цих резервів може зробити аналіз результатів діяльності підприємств конкурентів.

При оцінці майнового стану підприємства використовують такі показники:

- сума господарських коштів, що визначає виробничий потенціал підприємства і дорівнює валюті балансу;
- коефіцієнт оновлення основних засобів;
- коефіцієнт вибуття основних засобів;
- питома вага активної частини основних засобів;

- коефіцієнт зносу основних засобів;
- коефіцієнт придатності;
- питома вага основних засобів (по залишковій вартості) у валюті балансу;
- коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів, який характеризує загальну структуру майна і розраховується відношенням оборотних активів і необоротних;
- коефіцієнт мобільності оборотних активів, який розраховується відношенням коштів і фінансових вкладень до суми оборотних активів;
- коефіцієнт майна виробничого призначення, який розраховується відношенням суми основних засобів, незавершеного будівництва, виробничих запасів, незавершеного виробництва, витрат майбутніх періодів до суми активів;
- коефіцієнт мобільності запасів або накопичення, який використовується для оцінки структури запасів і розраховується відношенням суми виробничих запасів, малоцінних і швидкозношуваних предметів і незавершеного виробництва до суми готової продукції і товарів.

6.3. Аналіз джерел формування майна

Завдання аналізу пасивів:

- Аналіз складу і співвідношення власного і позичкового капіталу на конкретну дату і у динаміці
- Оцінка впливу змін у структурі джерел коштів на фінансовий стан
- Аналіз причин зміни окремих джерел
- Визначення суми власних обігових коштів (робочого капіталу)
- Аналіз залучених коштів за строками їх погашення
- Визначення основного джерела в залученому капіталі
- Аналіз кредиторської заборгованості

а) Фінансовий стан підприємства багато в чому залежить від того, які кошти воно має в своєму розпорядженні і звідки вони вкладені. По мірі власності використовуваний капітал підрозділяється на власний і позичений. По строку використання розрізняють капітал довгостроковий постійний, і короткостроковий.

б) В залежності від того на скільки оптимально відношення власного і позиченого капіталу, багато в чому залежить фінансовий стан підприємства. Обґрунтування правильної фінансової стратегії допоможе багатьом підприємствам підвищити ефективність своєї діяльності.

в) Дані, які приводяться в пасиві балансу, дозволять визначити, які зміни пройшли в структурі власного і позиченого капіталу, скільки запозичено в оборот підприємства довгострокових позичених коштів; пасив показує, звідки взяли кошти, кому зобов'язане за них підприємство. Перевага короткострокових зобов'язань характеризує погіршення структури балансу.

В зв'язку з цим важливими показниками, які характеризують ринкову стійкість підприємства є:

- коефіцієнт фінансової автономності, або питома вага власного капіталу в загальній сумі капіталу;
- коефіцієнт фінансової залежності;
- коефіцієнт фінансового ризику (відношення позиченого капіталу до власного), які надаються в таблиці (6.2).

таблиця 6.2

Структура пасивів підприємства

Показники	Рівень показника		
	На початок року	На кінець року	Відхилення +/-
Питома вага власного капіталу в загальній валюті балансу(коефіцієнт фінансової автономності),%	94,7	94,2	-0,5
Питома вага запозиченого капіталу(коефіцієнт фінансової залежності)	5,3	5,8	+0,4
в тому числі:	0,04	-	-0,04

довгострокового короткострокового	5,26	5,8	+0,54
Коефіцієнт фінансовго ризику	0,05	0,06	+0,01

Чим вищий рівень першого показника і нижче другого, тим стійкіший фінансовий стан підприємства.

З таблиці 6.2 видно, що власний капітал має тенденцію до пониження. За звітний рік його питома вага зменшилась на 0,5 в.п., так як темпи росту позиченого капіталу вищі темпів росту власного капіталу. Збільшився також коефіцієнт фінансового ризику на 1%. Це свідчить про те, що фінансова залежність підприємства від зовнішніх інвесторів відносно підвищилась і значить знизилась його ринкова врівноваженість. При внутрішньому аналізі фінансового стану необхідно вивчити динаміку і структуру власного капіталу, визначити причини зміни окремих його складових і дати оцінку цим змінам за звітний період (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

Динаміка структури власного капіталу

Джерело капіталу	Сума, тис. грн		Структура капіталу, %		
	На поч. року	На кінець року	На поч. року	На кінець року	Відхилення (+;-), в.п.
Статутний фонд	977	977	0,4	0,4	-
Додатковий капітал	239390	239731	99,38	99,12	-0,26
Резервний фонд	182	182	0,08	0,08	-
Спеціальні фонди і цільове фінансування	160	323	0,07	0,1	+0,03
Реструктуризований борг	282	2413	0,11	1,0	+0,89
Збитки минулих років	-100	-100	-0,04	-0,04	-
-звітнього року	-	-1645	-	-0,66	-0,66
Всього	240891	241881	100,0	100,0	-

З даних наведеної таблиці можна зробити висновок, що суттєвих змін в структурі власного капіталу не спостерігається. Єдиним недоліком є те, що в звітному році підприємство зазнало збитків на суму 1645 тис.грн.

Таблиця 6.4

Динаміка структури позикового капіталу

Джерело капіталу	Сума, тис. грн		Структура капіталу, %		
	На початок року	На кінець року	На поч. року	На кінець року	Відхилення (+;-), в.п.
Довгострокові кредити банку	103	-	0,77	-	0,77
Короткострокові кредити банку	898	1403	6,7	9,43	+2,73
Позикові кошти	1480	80	11,05	0,54	-10,51
Кредити та позики, що не погашені в строк	325	6	2,42	0,04	-2,38
Розрахунки з кредиторами:					
- за товари, роботи і послуги не сплачені в строк;	2962	5884	22,11	39,56	+17,45
- по векселях виданих;	2	2	0,01	0,01	-
- з бюджетом;	1227	3981	9,16	26,77	+17,61
- по позабюджетних платежах;	695	163	5,2	1,1	-4,1
- по страхуванню;	824	1561	6,16	10,5	+4,34
- по оплаті праці;	1165	1192	8,7	8,02	-0,68
- з дочірніми підприємствами;	19	-	0,14	-	-0,14
- з іншими кредиторами.	3678	594	27,45	4,0	-23,45
Позики для працівників	18	5	0,13	0,03	-0,1
Всього	13396	14871	100,0	100,0	-

З даних таблиці видно, що підприємство в звітному році ліквідувало заборгованість по довгостроковим кредитам (103 тис. грн.), що становить

0,77% всього позиченого капіталу. В свою чергу збільшилась заборгованість по короткостроковим кредитам банку(505тис.грн).Залучення позикових коштів в оборот підприємства являється нормальним явищем. Це сприяє тимчасовому покращенню фінансового стану при умові, що кошти не заморожуються на тривалий час в обороті і своєчасно повертаються. В іншому випадку може виникнути прострочена кредиторська заборгованість, що приводить до виплати штрафів, санкцій і погіршенню фінансового стану підприємства.

Таблиця 6.5

Вплив структури капіталу на фінансові результати

Показники	Варіанти структур капіталу		
	I	II	III
1. Загальна сума капіталу, тис.грн	1500	1500	1500
1.1 власний капітал	1500	750	450
1.2 залучений капітал	-	750	1050
2.Виручка від реалізації, тис. грн	800	800	800
3. Витрати(всього)	300	450	510
3.1 операційні	300	300	510
3.2 % за кредит(20% річних-0,2*750)	-	150	210
4. Прибуток від звичайної діяльності(2-3), тис. грн	500	350	290
5. Чистий прибуток (податок 30%), тис. грн	350	245	203
6. Доходність власного капіталу (р.5 /р.1.1.)	0,25	0,33	0,45

Аналіз даних таблиці 6.5 свідчить про те, що сума прибутку тим вища, чим більша сума власного капіталу. А рентабельність власного капіталу тим вища, чим більше сума залучення капіталу.

6.4. Аналіз стану розрахунків

Аналіз розрахунково-платіжної дисципліни складається з аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість - це грошові кошти, які покупці винні підприємству за відвантажену продукцію, або надані послуги.

До складу дебіторської заборгованості входять рядки 150-210 активів балансу, включаючи векселі.

Кредиторська заборгованість - це зобов'язання господарства щодо сплати податків, товарів, повернення кредитів. До складу кредиторської заборгованості входять рядки 520-600 пасивів балансу, включаючи векселі.

За характером утворення і строками виникнення дебіторську і кредиторську заборгованість ділять на допустиму(нормальну, виправдану);

недопустиму(невиправдану, ненормальну,злочинну).

Допустима дебіторська і кредиторська – це заборгованість, що утворилась згідно діючих форм розрахунків і строк оплати якої ще не наступив.

Недопустима(дебіторська)заборгованість – це заборгованість конкретних осіб при нестачах, розтратах і розкраданні, втратах від псування товарно-матеріальних цінностей, прострочена заборгованість тощо. Недопустима заборгованість групується за строками утворення: до 1 місяця, до 3 місяців, до 1 року, більше 1 року і безнадійна.

Невиправдана кредиторська заборгованість - це прострочена заборгованість постачальникам, прострочена заборгованість бюджету за податок на прибуток та інші платежі, позики, не погашені своєчасно, аванси покупців у рахунок майбутніх відвантажень, які не отоварені протягом трьох днів і не враховані в складі іншої кредиторської заборгованості. Цю заборгованість аналізують за причинами та строками утворення.

Завдання дебіторської та кредиторської заборгованості

1. Вивчення даних балансу про рівень збільшення чи зменшення заборгованості.

2. Розрахунок темпів росту дебіторської чи кредиторської заборгованості.
3. Розрахунок складу(структури) дебіторської та кредиторської заборгованості.
4. Виявлення недопустимої заборгованості і з'ясування причин її утворення.
5. Виявлення простроченої заборгованості за статтями.
6. Розрахунок показників оборотної заборгованості
 - дебіторської(відношенням виручки до середньорічної суми заборгованості);
 - кредиторської(відношенням собівартості до середньорічної суми кредиторської заборгованості);
7. Розрахунок тривалості погашення заборгованості діленням 360(365 днів) на коефіцієнт заборгованості.
8. Порівняння дебіторської та кредиторської заборгованості, розрахунок:
 - загального коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, шляхом ділення суми дебіторської заборгованості на суму кредиторської заборгованості;
 - коефіцієнта за куплену і поставлену продукцію, шляхом ділення дебіторської заборгованості за товари на кредиторську заборгованість за товари.
9. Розрахунки структури дебіторської заборгованості за :
 - строками виникнення;
 - боржниками;
10. Виявлення частки сумнівної заборгованості в загальній сумі дебіторської заборгованості.
11. Розрахунок коефіцієнту мобільності дебіторської заборгованості шляхом ділення дебіторської заборгованості на суму оборотних активів.
12. Розрахунок коефіцієнту кредиторської заборгованості шляхом відношення позикових коштів до власних.

13. Розрахунок коефіцієнту оплати рахунків постачальникам, шляхом ділення середньої суми заборгованості постачальникам до вартості поставки продукції.

ТЕМА 7. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ПЛАН

1. Фінансова стійкість та її типи

2. Аналіз фінансової стійкості

7.1. Фінансова стійкість та її типи

Важливе значення для зміцнення економічного становища підприємства має його фінансова стабільність, або фінансова стійкість. Вона характеризується системою показників, які відображають співвідношення власних і позикових засобів, основних і оборотних активів, залежність від кредиторів та інвесторів, співвідношення окремих видів активу і пасиву балансу тощо. Фінансова стійкість – це певний стан рахунків підприємства, який гарантує постійну платоспроможність. Фінансова стійкість пов'язана з перспективною платоспроможністю.

Фінансова стійкість відображує такий стан активів і пасивів підприємства, який дає змогу вільно розпоряджатися власним капіталом, грошовими коштами та її еквівалентами, ефективно використовувати всі ресурси, забезпечує безперервний процес виробничої, комерційної та фінансової діяльності, відтворення і розширення виробництва. Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння майном і його використанням.

Низький рівень фінансової стійкості призводить до зниження платоспроможності підприємства, нестачі коштів для ведення нормальної господарської діяльності.

Надто висока фінансова стійкість може негативно впливати на господарську діяльність підприємства, створює умови для збільшення

витрат, нагромадження запасів і резервів, недовикористання позикового капіталу за рахунок кредитів банків тощо.

Як відомо, між статтями активу і пасиву балансу існує тісна взаємозалежність. Кожна стаття балансу має свої джерела фінансування. Джерелом фінансування довгострокових активів, як правило, є власний капітал і довгострокові позичені кошти. Не виключається випадок формування довгострокових активів і за рахунок короткострокових кредитів банку.

Поточні активи формуються як за рахунок власного капіталу, так і за рахунок короткострокових позичених коштів.

В залежності від джерел формування загальну суму поточних активів (оборотного капіталу) прийнято ділити на дві частини: змінну частину, яка складена за рахунок короткострокових зобов'язань підприємства і постійний мінімум поточних активів, який формується за рахунок власного і довгострокового позиченого капіталу.

Як відомо, власний капітал в балансі відображається загальною сумою. Щоб визначити, скільки його використовується в обороті, необхідно від загальної суми по першому і другому розділах пасиву балансу відрахувати суму довгострокових активів.

Існує чотири типи фінансової стійкості:

- абсолютна стійкість фінансового стану (якщо запаси і затрати (З) менші суми власного капіталу (ВК) і кредитів банку під товарно-матеріальні цінності (КР);
- нормальна стійкість (якщо запаси і затрати (З) дорівнюють сумі власного капіталу (ВК) і кредитів банку під товарно-матеріальні цінності (КР);
- нестійкий, передкризовий фінансовий стан (коли запаси і витрати забезпечуються всією сумою джерел), при якому порушується платіжний баланс, але зберігається можливість відновлення рівноваги

платіжних засобів і платіжних зобов'язань за рахунок залучення тимчасово вільних джерел засобів (Д);

- кризовий фінансовий стан (підприємство знаходиться на межі банкрутства), при якому запаси не забезпечуються нормальними джерелами: $Z > BK + KP + D$

7.2. Аналіз фінансової стійкості

Послідовність проведення аналізу

1. Розрахунок і оцінка рівня та динаміки показників фінансової стійкості.
2. Визначення і аналіз типу фінансової стійкості підприємства.
3. Розрахунок та аналітична оцінка порогу рентабельності і запасу фінансової стійкості.
4. Факторний аналіз порогу рентабельності.
5. Факторний аналіз запасу фінансової стійкості.

Оцінюється фінансова стійкість підприємства системою показників, основні з яких наводяться нижче.

Власний оборотний капітал визначається як різниця між сумами поточних активів і поточних короткострокових зобов'язань.

Коефіцієнт маневреності – це відношення оборотних активів до наявних власних джерел засобів. Він показує, яка частка власних засобів укладена у наймобільніші активи.

В умовах нестачі оборотних засобів життєздатність підприємства залежатиме від стану та «якості» активів: складу виробничих запасів, попиту на продукцію, надійності покупців, а також строкості зобов'язань. Остаточні висновки щодо фінансової стійкості та ліквідності підприємства можна зробити за результатами внутрішнього аналізу активів і короткострокових зобов'язань.

Частка активів, що важко реалізуються, у загальній величині поточних активів визначається як відношення вартості залежалих запасів матеріалів,

продукції, що важко реалізується, простроченої дебіторської заборгованості (за даними бухгалтерії) до поточних активів.

Співвідношення активів, які важко та легко реалізуються. Цей показник разом із попереднім характеризує «якість» поточних активів.

Важливим показником щодо ліквідності підприємства, є середній період надання кредиту (Пср), який визначається за формулою:

$$\text{Пср} = (\text{Середній залишок заборгованості} * \text{Тривалість періоду}) / \text{Сума обороту}$$

Сумарний оборот – це дебетовий оборот за період, що аналізується, за рахунками : «Розрахунки з постачальниками і підрядниками», «Розрахунки по авансах одержаних», «Короткострокові позики банку» тощо.

Тривалість періоду: рік – 360 днів; квартал – 90 днів; місяць – 30 днів.

Середній залишок заборгованості визначається як середнє арифметичне сум залишків заборгованості на початку і наприкінці періоду.

Необхідною умовою стабільності діяльності підприємства є одержання кредитів на таких самих умовах (або навіть кращих), на яких їх надає підприємство.

Одним із важливих показників фінансового стану підприємства є коефіцієнт автономії, або відсоток незалежності. Він розраховується як відношення джерел власних засобів до валюти балансу, виражене у відсотках. Цей показник відображує частку засобів власників у загальній вартості майна підприємства. Якщо цей показник більший або дорівнює 50%, то ризик кредиторів є мінімальним, адже, реалізувавши половину майна, що сформувалось за рахунок власних засобів, підприємство може сплатити за своїми позиковими зобов'язаннями.

Близький за змістом до коефіцієнта незалежності і доповнює його коефіцієнт фінансової стійкості (Кфс):

$$\text{Кфс} = (\text{Джерела власних засобів} + \text{Довгострокові запозичені запаси}) / \text{Валюта нетто-балансу}$$

Особливу увагу при аналізі звертають на коефіцієнт фінансової стабільності, який розраховують як відношення власних джерел до позичкових. Якщо він менше одиниці, то це може свідчити про проблеми з платоспроможністю. Однак у деяких випадках частка власних засобів у загальній вартості майна може бути менше половини і підприємство зберігатиме високу фінансову стійкість. Це стосується підприємств, діяльність яких характеризується високою оборотністю активів, стабільним попитом на продукцію, що реалізується, налагодженими каналами збуту й постачання, низьким рівнем постійних витрат.

Коефіцієнт інвестування (Кі) розраховують так:

$$K_i = \frac{\text{Джерела власних засобів} + \text{Довгострокові кредити}}{\text{Основні засоби} + \text{Інші вкладення}}$$

Він показує, наскільки джерела власних засобів забезпечують зроблені інвестиції.

Коефіцієнт забезпечення необоротних активів (Кзн) дає змогу з'ясувати наскільки необоротні активи забезпечуються власними засобами:

$$K_{zn} = \frac{\text{Основні засоби} + \text{Позаоборотні активи (підсумок розділу I активу балансу)}}{\text{Власні засоби}}$$

Співвідношення оборотного та необоротного капіталу відображує зміни у структурі капіталу підприємства.

Рівень функціонування капіталу (Рф) показує, яка частка в активах підприємства належить функціонуючому капіталу:

$$P_f = \frac{\text{Сума активів} - \text{Сума коротко- та довгострокових інвестицій}}{\text{Сума активів балансу}}$$

Аналізу структури джерел майна підприємства за допомогою системи показників фінансового стану слід приділити особливу увагу. На підприємствах іноді нагромаджується багато основних і оборотних засобів, які не використовуються або використовуються недостатньо. Це завищує загальну вартість майна підприємства і потребує додаткового фінансування

через отримання значних банківських кредитів та порушує фінансову стабільність підприємства.

Загальну оцінку стану підприємства дають на основі аналізу його ділової активності, за результатами якого з'ясовують, наскільки ефективно використовуються засоби в процесі господарської діяльності.

При аналізі фінансової стійкості підприємства основні показники, методику їх розрахунку за даними фінансової звітності та порівняння доцільно відобразити в окремій таблиці (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Показники фінансової стабільності (стійкості) підприємства

№	Показники	Форми розрахунків	
		за змістом показників	за даними ф. № 1 і ф. № 2
1.	Власні обігові кошти (робочий або функціонуючий капітал)	Власний капітал + довгострокові зобов'язання – необоротні активи, або оборотні активи – короткострокові зобов'язання	Ф. № 1 р. 380 + р. 340 + р. 480 – р. 080, або ф. № 1 р. 260 + р. 270 – р. 620 – р. 630
2.	Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	Власні оборотні кошти / Оборотні активи	Ф. № 1 р. 380 + р. 430 – р. 080 / Ф. № 1 р. 260 + р. 270
3.	Маневреність робочого капіталу	Запаси / Робочий капітал	Ф. № 1 р. 100 + р. 110 + р. 120 + р. 130 + р. 140 / ф. № 1 р. 260 + р. 270 – р. 620 – р. 630
4.	Маневреність власних обігових грошових коштів	Грошові кошти/ Власні обігові кошти	Ф. № 1 р. 230 + р. 240 / ф. № 1 р. 380 + р. 430 – р. 080
5.	Коефіцієнт забезпеченості власними обіговими коштами	Власні обігові кошти / Запаси	Ф. № 1 р. 380 + р. 430 – р. 080 / ф. № 1 р. 100 + р. 120 + р. 130 + р. 140
6.	Коефіцієнт покриття запасів	«Нормальні» джерела покриття запасів / Запаси	Ф. № 1 р. 380 + р. 430 + р. 480 – р. 080 + р. 500 + р. 520 + р. 530 + р. 540 / ф. № 1 р. 100 + р. 120 + р. 130 + р. 140
7.	Коефіцієнт фінансової незалежності (обернений показник – коефіцієнт фінансової залежності)	Власний капітал / Пасиви Залучені засоби / Пасиви	Ф. № 1 р. 380 + р. 430 + р. 630 / ф. № 1 р. 640 р. 480+620 / р. 640
8.	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Власні обігові кошти / власний капітал	Ф. № 1 р. 380 + р. 430 + р. 630 – р. 080 / ф. № 1 р. 380 + р. 430 + р. 630
9.	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	Позиковий капітал / Пасиви	Ф. № 1 р. 480 + р. 620 / ф. № 1 р. 640
10.	Коефіцієнт фінансової стабільності	Власні кошти / Позикові кошти	Ф. № 1 р. 380 + р. 430 + р. 630 / ф. № 1 р. 480 + р. 620
11.	Показник фінансового левириджу	Довгострокові зобов'язання / Власні кошти	Ф. № 1 р. 480 / ф. № 1 р. 380 + р. 430 + р. 630

12.	Коефіцієнт фінансової стійкості	Власний капітал + Довгострокові зобов'язання / Пасиви	Ф. № 1 р. 380 + р. 430 + р. 480 + р. 630 / ф. № 1р. 640
13.	Коефіцієнт фінансування	Залучені / Власні засоби	р. 480+630/р.380

Погіршення фінансового стану – процес, звичайно, поступовий, і тому правомірно розрізняти певні його стадії. Спочатку підприємство відчуває деякі фінансові труднощі, потім фінансові проблеми стають постійними, а несплачені борги невпинно зростають. Нарешті, у зв'язку з неможливістю погашення великих сум заборгованості підприємство припиняє роботу і навіть існування. Слід зазначити такі основні стадії погіршення фінансового стану:

- хиткий фінансовий стан (тимчасові, незначні фінансові труднощі – несвоєчасне повернення кредитів банку, затримка окремих платежів бюджету і постачальникам тощо);
- скрутний фінансовий стан (регулярна і значна несплата боргів, постійна неплатоспроможність і відсутність вільних грошових коштів);
- критичне погіршення фінансового стану (банкрутство). Це пов'язане з нерентабельністю виробництва або його зупинкою, наявністю великої заборгованості, яку підприємство не має змоги сплатити.

Визначення фінансового стану підприємства як незадовільного обов'язково потребує прискіпливого розгляду можливих причин, які обумовили його виникнення. Найчастіше фінансові ускладнення виникають внаслідок:

- 1) накопичення невинуватених (понаднормативних) залишків товарно-матеріальних цінностей на складах підприємства;
- 2) погіршення показників виробничої діяльності (обсяги, якість і асортимент продукції тощо);
- 3) затримки реалізації продукції (затоварювання, падіння цін і попиту, збільшення простроченої дебіторської заборгованості покупців);
- 4) зниження рентабельності виробництва, а отже, і суми прибутків і обігових коштів;
- 5) втрати обігових коштів через незважені управлінські рішення;

6) вилучення коштів у підприємства адміністративним, судовим, податковим або інфляційним шляхом;

7) інших причин (збитки від стихійних лих, несподівані банкрутства боржників, зростання конкурентного тиску закордонних виробників, зміна митних процедур тощо).

ТЕМА 8: АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ БАЛАНСУ

ПЛАН

1. Сутність ліквідності, платоспроможності

2. Аналіз ліквідності та платоспроможності

8.1. Сутність ліквідності, платоспроможності

Платоспроможність – зовнішній прояв фінансової стійкості підприємства.

Платоспроможність – це фінансовий стан підприємства, що дає змогу своєчасно і повно відповідати за своїми зобов'язаннями, тобто своєчасно оплачувати поточні платежі.

Поняття ліквідності ширше поняття платоспроможності. Ліквідність – це спроможність підприємства перетворювати свої активи в гроші для покриття всіх необхідних платежів по мірі настання їхнього терміну. Фірма, оборотний капітал якої складається переважно з коштів і короткострокової дебіторської заборгованості, як правило вважається більш ліквідною, порівняно з фірмою, оборотний капітал якої складається переважно з запасів.

Найпростіше можна визначити платоспроможність на якусь дату на підставі даних бухгалтерського балансу. Для цього спочатку треба з'ясувати наявність залишку грошових коштів на розрахунковому рахунку та інших рахунках грошових коштів. Якщо ці суми незначні, слід також перевірити стан розрахунків різних кредиторів. Відсутність сум заборгованості, щодо яких порушено терміни сплати, є доброю ознакою сталого фінансового стану. Вивчення заборгованості починають із рядка 620 «Кредити та позики,

що не погашені в строк», потім слід подивитись, чи є суми по розрахунках з кредиторами за товари, роботи і послуги, не сплачені в строк (рядок 640). Використовуючи додаткові облікові дані, вивчають стан розрахунків з бюджетом (податковою адміністрацією) і з робітниками з оплати праці. Про несвоєчасність сплати заробітної плати можна довідатися за даними касової книги (звіряють фактичну сплату цих сум за книгою з відповідними датами, коли виплачується заробітна плата на підприємстві).

Аналіз фінансового стану підприємства за певний період (місяць, квартал, рік) у принципі потребує з'ясування платоспроможності на підставі сукупності проміжних показників по окремих датах або відносно коротких відрізках часу. Неоцінену послугу тут можуть дати щоденні банківські виписки з розрахункового рахунку (особливо одна сума – залишок коштів на кінець операційного дня). Хронічна відсутність коштів на кінець дня на цьому рахунку – надійна ознака незадовільного фінансового стану підприємства. Якщо, при цьому врахувати можливі застарілі борги банкам, кредиторам, бюджету та ін., то негативна оцінка фінансової діяльності, а отже, і фінансового стану підприємства буде однозначною.

Фінансове положення підприємства можна оцінювати з погляду короткострокової і довгострокової перспектив. У першому випадку критерії оцінки фінансового положення – ліквідність і платоспроможність підприємства, тобто здатність вчасно й у повному обсязі зробити розрахунки по короткостроковим зобов'язанням.

Говорячи про ліквідність підприємства, мають на увазі наявність у нього оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов'язань хоча б і з порушенням термінів погашення, передбачених контрактами.

Під ліквідністю якого-небудь активу розуміють його здатність трансформуватися в кошти, а ступінь ліквідності визначається тривалістю тимчасового періоду, протягом якого ця трансформація може бути здійснена. Чим коротше період, тим вище ліквідність даного виду активів.

В залежності від ступеня ліквідності всі активи підприємства поділяються на:

1. Високоліквідні активи – кошти і короткострокові фінансові вкладення (A1);
2. Активи, що швидко реалізуються – дебіторська заборгованість до 1 року (A2);
3. Активи, що повільно реалізуються – стаття розділу 2 «Запаси», стаття «Довгострокові фінансові вкладення», стаття «Розрахунки з учасниками» розділ 1 активу, дебіторська заборгованість більш 1 року (A3).

Повільнореалізованні активи (A3) – найменш ліквідні активи – це запаси, дебіторська заборгованість (платежі по якій очікується більш, ніж через 12 місяців після звітної дати), податок на додану вартість по придбаним цінностям.

Бажано, використавши дані аналітичного обліку, зменшити податок на додану вартість на суму відшкодування з прибутку фірми. Товарні запаси не можуть бути продані до тих пір, поки не знайдено покупця. Запаси сировини, матеріалів, незавершеної продукції можуть потребувати попередньої обробки, перед тим, як їх можна буде продати і перетворити на явні кошти.

4. Важкореалізовані активи (A4) – активи, що призначені для використання в господарській діяльності протягом тривалого періоду часу. У цю групу можна включити статті I розділу активу балансу «Позаобігові активи».

Перші три групи активів протягом всього господарського періоду можуть постійно змінюватися і відносяться поточних активів фірми. Поточні активи більш ліквідні, ніж інші активи, інше майно фірми.

Пасиви балансу по мірі зростання строків погашення зобов'язань групуються наступним чином:

1. Найбільш термінові зобов'язання (П1) – кредиторська заборгованість, розрахунки по дивідендах, інші короткострокові

зобов'язання, а також позички, не погашені в термін (за даними додатків до бухгалтерського балансу).

2. Короткострокові пасиви (П2) – короткострокові кредити банків та інші позички, які підлягають погашенню на протязі 12 місяців після звітної дати.

3. Довгострокові пасиви (П3) – довгострокові кредити та інші довгострокові пасиви II розділу пасиву балансу «Довгострокові зобов'язання».

4. Постійні пасиви (П4) – статті I розділу балансу «Капітал, фонди і резерви».

Короткострокові і довгострокові зобов'язання, разом узяті, називають зовнішніми зобов'язаннями. Для оцінки реального ступеня ліквідності підприємства необхідно провести аналіз ліквідності балансу.

Ліквідність балансу визначається як ступінь покриття зобов'язань фірми її активами, термін перетворення яких у гроші відповідає терміну погашення зобов'язань.

Для визначення ліквідності балансу варто зіставити результати по кожній групі активів і пасивів.

Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо виконуються умови:

$$A1 > П1;$$

$$A2 > П2;$$

$$A3 > П3;$$

$$A4 > П4.$$

Якщо виконуються перші три нерівності, тобто поточні активи перевищують зовнішні зобов'язання фірми, то обов'язково виконується остання нерівність, що має глибокий економічний зміст: наявність у фірми власних оборотних коштів; дотримується мінімальна умова фінансової усталеності.

Невиконання якоїсь із перших трьох нерівностей свідчить про те, що ліквідність балансу тої чи іншої міри відхиляється від абсолютної. При цьому

нестача коштів по одній групі активів компенсується їх нестачею по іншій групі, хоча компенсація може бути лише по вартісній величині, оскільки в реальній платіжній ситуації менш ліквідні активи не можуть замінити більш ліквідні.

Зіставлення найбільш ліквідних коштів і швидко реалізованих активів з найбільш терміновими зобов'язаннями і короткостроковими пасивами дозволяє виявити поточну ліквідність і платоспроможність. Якщо ступінь ліквідності балансу настільки велика, що після погашення найбільш термінових зобов'язань залишаються зайві кошти, то можна прискорити терміни розрахунків із банком, постачальниками й іншими контрагентами.

Платоспроможність означає наявність у підприємства коштів і їхніх еквівалентів, достатніх для розрахунків по кредиторській заборгованості, що вимагає негайного погашення. Таким чином, основними ознаками платоспроможності є:

- наявність у достатньому обсязі коштів на розрахунковому рахунку;
- відсутність простроченої кредиторської заборгованості.

Очевидно, що ліквідність і платоспроможність не тотожні друг другу. Так, коефіцієнти ліквідності можуть характеризувати фінансове положення як задовільне, однак власне кажучи ця оцінка може бути помилковою, якщо в поточних активах значна вага припадає на неліквіди і прострочену дебіторську заборгованість.

Оцінка платоспроможності здійснюється на основі характеристики ліквідності поточних активів, тобто часу, необхідного для перетворення їх у готівку. Поняття платоспроможності і ліквідності дуже близькі, але друге більш ємне. Від ступеня ліквідності балансу залежить платоспроможність. Щоб визначити поточну платоспроможність, необхідно ліквідні засоби першої групи порівнювати з платіжними зобов'язаннями першої групи. Ідеальний варіант, якщо коефіцієнт буде складати одиницю чи набагато більше. За даними балансу цей показник можна розрахувати тільки один раз на місяць чи квартал. Підприємства ж роблять розрахунки з кредиторами

щодня. Тому для оперативного аналізу поточної платоспроможності, щоденного контролю за надходженням коштів від продажу продукції, від погашення дебіторської заборгованості та інших надходжень коштів, а також для контролю за виконанням платіжних зобов'язань перед постачальниками й іншими кредиторами складається платіжний календар, у якому, з однієї сторони, розраховуються наявні й очікувані платіжні кошти, а з іншої сторони платіжні зобов'язання на цей же період (1, 5, 10, 15 днів, місяць). Оперативний платіжний календар складається на основі даних про відвантаження і реалізацію продукції, про закупівлю засобів виробництва, документів про розрахунки по оплаті праці, на видачу авансів працівникам, виписом з розрахунків банків та ін.

8.2. Аналіз ліквідності та платоспроможності

Завдання аналізу ліквідності та платоспроможності

1. Аналіз ліквідності балансу
2. Оцінка поточної та перспективної ліквідності
3. Розрахунок і оцінка рівня та динаміки показників ліквідності
4. Оперативний аналіз платоспроможності за даними платіжного балансу (календаря)

Основні завдання аналізу ліквідності балансу перевірити синхронність надходження і витрачання фінансових ресурсів, тобто здатність підприємства розраховуватися по зобов'язаннях власним майном у визначені періоди часу.

Аналіз ліквідності (платоспроможності) дозволяє отримати інформацію про фінансовий стан підприємства у короткостроковій перспективі.

Метод коефіцієнтів служить для швидкої оцінки здатності підприємства виконувати короткострокові зобов'язання.

Показники ліквідності застосовуються для оцінки спроможності підприємства виконувати свої короткострокові зобов'язання. Вони дають уявлення не тільки про платоспроможність на даний момент, але й у випадку надзвичайних подій.

Загальну оцінку платоспроможності дає коефіцієнт покриття, який в економічній літературі також називають коефіцієнтом поточної ліквідності, коефіцієнтом загального покриття.

Коефіцієнт покриття дорівнює відношенню поточних активів до короткострокових зобов'язань і визначається в такий спосіб:

$$K_{\Pi} = \frac{\text{II розділ А}}{\text{IV розділ П}} \text{ або } K_{\Pi} = \frac{\phi.1 \text{ код. 260}}{\phi.1 \text{ код. 620}} \quad (8.1)$$

Коефіцієнт покриття вимірює загальну ліквідність і показує, якою мірою поточні кредиторські зобов'язання забезпечуються поточними активами, тобто скільки грошових одиниць поточних активів припадає на 1 грошову одиницю поточних зобов'язань. Якщо співвідношення менше, ніж 1 : 1, то поточні зобов'язання перевищують поточні активи.

Встановлений норматив цього показника, рівний 2, для оцінки платоспроможності і задовільної структури балансу. Доцільно цей показник порівнювати з середніми значеннями по групах аналогічних підприємств.

Коефіцієнт покриття, проте, є дуже укрупненим показником, внаслідок чого в ньому не відображається ступінь ліквідності окремих елементів оборотного капіталу. Тому у практиці фінансового аналізу на українських підприємствах використовують також інші коефіцієнти ліквідності, два з яких подано нижче.

Коефіцієнт швидкої ліквідності (сурої ліквідності), який є проміжним коефіцієнтом покриття і показує яка частина поточних активів з відрахуванням запасів і дебіторської заборгованості, платежі по якій очікується більш, ніж через 12 місяців після звітної дати, покривається поточними зобов'язаннями. Він розраховується за формулою:

$$K_{\text{ш л}} = \text{II р. А} - \text{запаси} / \text{IV р. П} \text{ або} \quad (8.2)$$

$$K_{\text{ш л}} = \phi. 1 \text{ р. 260} - (\text{р. 100} + 110 + 120 + 130 + 140) / \phi. 1 \text{ ряд. 620} \quad (8.3)$$

Для підприємств України рекомендована величина цього коефіцієнта коливається у межах від 0,8 до 1,0, однак вона може бути надзвичайно високою через невиправдане зростання дебіторської заборгованості.

У роздрібній торгівлі цей коефіцієнт може знижуватися до 0,4 – 0,5.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності визначається відношенням найбільш ліквідних активів до поточних зобов'язань і розраховується за формулою:

$$K_{a\lambda} = \text{ф. 1 код. 220} + \text{230} + \text{240} / \text{ф. 1 код. 620} \quad (8.4)$$

Цей коефіцієнт є найбільш жорстким критерієм платоспроможності і показує, яку частку короткострокової заборгованості фірма може погасити найближчим часом. Загальноприйнята величина цього коефіцієнта повинна перевищувати 0,2 – 0,35. Коефіцієнт абсолютної ліквідності нижче 0,25 є зовнішньою ознакою неплатоспроможності. Показники ліквідності важливі не тільки для керівників і фінансових працівників підприємства, але становлять інтерес для різних користувачів інформації: коефіцієнт абсолютної ліквідності – для постачальників сировини і товарів; коефіцієнт швидкої ліквідності – для банку, що кредитує підприємство. Акціонери оцінюють платоспроможність за коефіцієнтом покриття.

При застосуванні методу групування для аналізу ліквідності розраховують узагальнюючий коефіцієнт ліквідності:

$$(K_{\lambda}) = \frac{a_1 A_1 + a_2 A_2 + a_3 A_3}{a_1 \Pi_1 + a_2 \Pi_2 + a_3 \Pi_3} \quad (8.5)$$

де А – сгруповані за ліквідністю активи.

П – сгруповані залежно від термінів погашення зобов'язань пасиви.

а – вагові коефіцієнти ($a_1 = 1$; $a_2 = 0,5$; $a_3 = 0,3$)

узагальнюючий коефіцієнт ліквідності доцільно порівнювати за два періоди.

Рівень ліквідності визначається тривалістю періоду, протягом якого активи трансформуються в гроші. З цією метою визначається індекс ліквідності який показує кількість днів, необхідних для перетворення поточних активів на готівку (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Розрахунок індексу ліквідності підприємства

Показники	Сума тис. грн	Кількість днів, необхідних для перетворення активів на готівку	Разом
1. Готівка	40	-	40
2. Дебіторська заборгованість	90	25	2250
3. Товарні запаси	120	30	3600
Усього	250	-	5890

Індекс ліквідності = $5890 / 250 = 24$ дні

Тобто для перетворення поточних активів на готівку потрібно 24 дні.

Для оцінки платоспроможності складається платіжний баланс (календар) на будь яку дату (табл. 8.2).

Таблиця 8.2

Платіжний баланс (календар) підприємств, тис. грн

Актив			Пасив		
Наявні кошти для покриття заборгованості	На початок періоду	На кінець періоду	Негайні та інші платежі	На початок періоду	На кінець періоду
Гроші та їх еквіваленти	10	50	Заборгованість за позикою	100	200
Розрахунки з дебіторами	500	600	Заборгованість кредиторів	400	400
			Векселі видані	50	100
Усього	510	650		550	700
Сальдо	40	50			
Баланс	550	700		550	700

Сальдо в активі балансу означає неплатоспроможність, яка на початок звітної періоду складала 40 тис. грн (550-510), а на кінець зросла до 50 тис. грн (700-650).

Під платоспроможністю господарства розуміють можливість проведення першочергових платежів грошовими коштами, які зберігаються на поточних рахунках банку, касах господарства.

Платоспроможність визначають співвідношенням на звітну дату платіжних зобов'язань з грошовими коштами, які можна виділити на виконання цих зобов'язань. Для обчислення платоспроможності використовують дані місячних, квартальних і річних балансів. Для цього

першочергові зобов'язання, які відображені в IV розділі пасиву баланса, співставляють з готівковими платіжними засобами II розділу активу баланса.

Забезпеченість фінансовими ресурсами оцінюють за фінансовим станом підприємства, що свідчить про здатність останнього наявними швидколіквідними засобами здійснювати успішне виконання планів з усіх видів діяльності та своєчасно виконувати при цьому зобов'язання по платежах.

ТЕМА 9: КЛОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

ПЛАН

- 1. Аналіз ділової активності**
- 2. Рейтингова й узагальнююча оцінка фінансового стану підприємства**
- 3. Діагностика банкрутства**
- 4. Резерви поліпшення фінансового стану**
- 5. Рекомендації щодо проведення аналізу фінансового стану**

9.1. Аналіз ділової активності

Аналіз ділової активності дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства. Аналіз здійснюється за допомогою коефіцієнтів оборотності.

Коефіцієнти оборотності – система показників фінансової активності підприємства, яка характеризує наскільки швидко сформований капітал обертається в процесі його господарської діяльності.

Основні показники ділової активності:

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких основних показників (коефіцієнтів):

Коефіцієнт оборотності активів обчислюється як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини підсумку балансу підприємства і характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини дебіторської заборгованості і показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості розраховується як відношення собівартості (чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості і показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству.

Строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей розраховується як відношення тривалості звітного періоду до коефіцієнта оборотності дебіторської або кредиторської заборгованості і показує середній період погашення дебіторської або кредиторської заборгованостей підприємства.

Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів розраховується як відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості матеріальних запасів і характеризує швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів підприємства.

Тривалість операційного циклу визначається як сума періоду обороту дебіторської заборгованості (в днях) і періоду обороту виробничих запасів (в днях).

Тривалість фінансового циклу визначається як тривалість операційного циклу мінус періоду обороту кредиторської заборгованості.

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної вартості основних засобів. Він показує ефективність використання основних засобів підприємства.

Період обороту чистого робочого капіталу – розраховується як відношення кількості днів у році до коефіцієнту оборотності чистого робочого капіталу.

Коефіцієнт оборотності чистого робочого капіталу дорівнює відношенню чистого доходу від реалізації до розміру чистого робочого капіталу середнього за період.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу підприємства і показує ефективність використання власного капіталу підприємства.

Коефіцієнт використання власних коштів – це відношення прибутку до середньої суми власних засобів.

Коефіцієнт використання фінансових ресурсів – це відношення прибутку до середньої суми активів.

Коефіцієнт вигідності підприємництва – це відношення коефіцієнту використання власних коштів до коефіцієнту доходності цінних паперів, який дорівнює 0,19.

Ефективність управління підприємством визначається темпами прискорення обертання ресурсів, що повинно знаходити своє відображення у зростанні відповідних показників. Нормативного значення показників не має, але чим швидше обертаються ресурси підприємства, тим краще. Підвищення обертання ресурсів є, поряд з високою прибутковістю, другим важелем підвищення фінансового благополуччя підприємства. Низький рівень коефіцієнтів обертання активів може свідчити про недостатню

завантаженість та низьку ефективність експлуатації виробничих потужностей, зростання дебіторської заборгованості та запасів.

Показник оборотності активів показує, скільки разів за період обертається капітал, вкладений в активи підприємства. Ріст даного показника говорить про підвищення ефективності їхнього використання.

Ще одним параметром, що оцінює інтенсивність використання активів є показник періоду обороту в днях, що розраховується як відношення тривалості обраного періоду до оборотності активів за даний період.

Оборотність чистих активів є узагальнюючим показником, що характеризує інтенсивність використання активів. Крім того, цей коефіцієнт використовується в оцінці фінансової діяльності компанії.

Період обороту чистого робочого капіталу – характеризує час, протягом якого здійснюють оборот оборотності кошти підприємства (цикл від оплати сировини і матеріалів, знаходження їх у вигляді виробничих запасів до отримання платежу за реалізовану продукцію).

Від'ємне значення показника говорить про відсутність оборотних коштів, а його розмір характеризує мінімальну суму на погашення оборотних коштів. Високе значення показує, що ресурси заморожені в оборотних коштах (розміри запасів надмірні, або підприємство відпускає значну частину продукції у кредит). При раціональному управлінні період обороту позитивний але близький до нуля, тобто структура дебіторської і кредиторської заборгованостей збалансована. Близька до нуля відємна величина періоду обороту говорить про роботу підприємства на кредитах постачальників і відсутності власних оборотних коштів. Ріст тривалості обороту говорить або про збитковість, або про відтягнення коштів. І в тому, і в іншому випадку кредитування не вирішить проблем підприємства.

Важливим для оцінки господарської діяльності підприємства є визначення тривалості операційного і фінансового циклу. В цілому немає нормативних значень для тривалості цих циклів, але чим вони коротші, тим краще працює підприємство. Для різних галузей тривалість операційного

циклу є різною. Базою для порівняння є різні періоди діяльності одного підприємства і середньогалузеві показники.

Оцінка ділової активності спрямована на аналіз результатів і ефективність поточної основної виробничої діяльності.

Оцінка ділової активності на якісному рівні може бути отримана в результаті порівняння діяльності даного підприємства і родинних по сфері капіталу підприємств. Такими якісними критеріями є: широта ринків збуту продукції, наявність продукції, що поставляється на експорт, репутація підприємства, що виражається, зокрема, у популярності клієнтів, що користуються послугами підприємства й інші. Кількісна оцінка робиться по двох напрямках:

- ступінь виконання плану за основними показниками, забезпечення заданих темпів їхнього росту;
- рівень ефективності використання ресурсів підприємства.

Для реалізації першого напрямку аналізу доцільно також враховувати порівняльну динаміку основних показників. Зокрема, оптимально наступне їхнє співвідношення:

$$T_{пб} > T_r > T_{ак} > 100 \% \quad (9.1)$$

де $T_{пб}$, T_r , $T_{ак}$ – відповідно темп зміни прибутку, реалізації, авансованого капіталу.

Ця залежність означає, що:

- економічний потенціал підприємства зростає;
- у порівнянні зі збільшенням економічного потенціалу обсяг реалізації зростає більш високими темпами, тобто ресурси підприємства використовуються більш ефективно;
- прибуток зростає випереджаючими темпами, що свідчить, як правило, про відносне зниження витрат виробництва і обертання.

Однак можливі і відхилення від цієї ідеальної залежності, причому не завжди їх варто розглядати як негативні. Такими причинами є: освоєння нових перспектив вкладення капіталу, реконструкція і модернізація діючих

виробництв. Ця діяльність завжди сполучена зі значними вкладеннями фінансових ресурсів, що по більшій частині не дають швидкої вигоди, але в перспективі можуть цілком окупитися.

Для реалізації другого напрямку можуть бути розраховані різні показники, що характеризують ефективність використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

При аналізі стану підприємства важливо визначити, наскільки ефективно керування активами. По балансу підприємства можна судити про характер використовуваних активів. Велика сума накопиченої амортизації стосовно наявного нерухомого майна, машин і устаткування дає підстави думати, що на підприємстві старе устаткування, що вимагає відновлення. Якщо в балансі з'явилися великі суми коштів, можна припустити, що є зайві гроші, які могли бути використані з більшою користю. Для виявлення тенденцій у використанні наявних на підприємстві ресурсів використовуються ряд коефіцієнтів, заснованих на співвідношенні товарообігу і величини капіталу, необхідного для забезпечення такого обсягу операцій.

Коефіцієнти оборотності активів обчислюється в декількох варіантах. Можуть бути використані коефіцієнти оборотності:

- активів;
- постійних активів;
- чистих активів тощо.

За допомогою цих показників можна визначити, яка кількість вкладених активів необхідна для забезпечення даного рівня реалізації продукції, тобто яка сума доходу припадає на кожну гривню вкладених активів. Застосування нетто-активів виключає з розрахунків поточні зобов'язання. Пояснюється це тим, що поточні зобов'язання (рахунки до оплати, податки, що підлягають виплаті, частка довгострокової заборгованості, що підлягає виплаті, нарахована заробітна плата й інші нараховані зобов'язання) в основному безпосередньо зв'язані з операціями

підприємства і не знаходяться в її розпорядженні в процесі її діяльності. Таким чином, сума використовуваних підприємством активів зменшується за рахунок цієї постійної поточної кредиторської заборгованості й інших поточних зобов'язань. Це розуміння особливо важливе при аналізі діяльності торгових фірм, у яких сума рахунків постачальників, що підлягають оплаті, сягає значної частки в загальному підсумку балансу.

Показник оборотності постійних активів показує, яка сума доходу виходить на одиницю грошового вираження основних засобів підприємства. Цей показник є найбільше «хворобливим» для українських підприємств у нинішньому періоді розвитку економіки країни з характерним неповним використанням виробничих потужностей.

Необхідно визначити, що дані показники є дуже наближеними, оскільки в балансах більшості підприємств всілякі активи, придбані в різний час, показуються по первісній вартості. Балансова вартість таких активів часто не має нічого загального з їх реальною вартістю, при цьому така розбіжність збільшується в умовах інфляції і при підвищенні вартості таких активів. Саме такі невідповідності балансової і реальної вартості в більшості інвесторів викликають бажання до поглинання даної компанії, щоб реалізувати закладену в ній додаткову вартість.

Ще одне перекручування реального положення може бути зв'язане з розмаїтістю видів діяльності компанії: у той час як значна частина виробничої діяльності вимагає залучення великої кількості активів, інші види діяльності (наприклад, сфера обслуговування чи оптова торгівля) вимагають щодо меншої кількості активів для одержання визначеного обсягу доходу. Тому при аналізі, по можливості, треба прагнути до поділу фінансових показників по основних видах діяльності чи видам продукції, і коефіцієнт обертання активів поряд з іншими показниками допоможе визначити сприятливі чи несприятливі результати діяльності.

Динаміка всіх розглянутих показників оборотності активів важливе для підприємства. Наприклад, відзначається істотно більш слабе поліпшення

показника чистих активів. Це пояснюється тим, що на фоні росту виторгу підприємства відбувається зниження кредиторської заборгованості. Це у свою чергу збільшує величину чистих активів, що створюють цей виторг, і, отже, в остаточному підсумку сприяє зменшенню показника обертання чистих активів.

При аналізі оборотності оборотних коштів особлива увага повинна приділятися виробничим запасам і дебіторській заборгованості.

Головна мета аналізу полягає в тому, щоб установити ознаки зменшення величини, чи навпроти, надлишкового нагромадження товарно-матеріальних запасів і рахунків дебіторів. Звичайно ці статті балансу зіставляються із сумою доходу від реалізації продукції чи послуг із собівартістю реалізованої продукції, оскільки вважається, що ці статті тісно взаємозалежні.

Тільки на основі даних балансу важко дати точну оцінку товарно-матеріальним запасам. Звичайно використовується середня сума товарно-матеріальних запасів на початок і кінець звітного періоду. Іноді буває доцільно використовувати тільки показник на кінець звітного періоду, якщо відбувається бурхливий ріст підприємства і товарно-матеріальні запаси постійно збільшуються для забезпечення швидко зростаючого обсягу реалізації. Важливо також враховувати метод списання товарно-матеріальних запасів на собівартість продукції – метод ЛІФО, ФІФО, по середній вартості і т.д.

Оборотність дебіторської заборгованості ґрунтується на порівнянні величини цієї статті з чистим обсягом продажів. При аналізі даного показника принциповим є питання, чи відповідає сума неоплаченої дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду сумі продажів у кредит, що по логіці повинна залишатися неоплаченою з урахуванням наданих компанією умов комерційного кредиту. Точний аналіз стану дебіторської заборгованості може бути зроблений тільки шляхом визначення «віку» усіх рахунків дебіторів по книгах компанії і класифікації їх по

кількості неоплачених днів: 10 днів, 20 днів, 30 днів, 40 днів і т.д. – і далі шляхом порівняння цих термінів з умовами кредитування по кожній угоді. Але такого роду аналіз вимагає доступу до внутрішньої інформації компанії, тому зовнішній дослідник змушений задовольнятися досить приблизним показником, що зіставляє дебіторську заборгованість і обсяг реалізації за 1 день і наступне співвіднесення цієї величини із середнім значенням дебіторської заборгованості протягом року.

Оборотність оцінюють, зіставляючи показники середніх залишків оборотних активів і їхніх оборотів за аналізований період. Обороти при оцінці й аналізі оборотності є:

- для виробничих запасів – витрати на виробництво реалізованої продукції;
- для дебіторської заборгованості – реалізація продукції по безготівковому розрахунку (оскільки цей показник не відображається у звітності і може бути виявлений за даними бухгалтерського обліку, на практиці його нерідко заміняють показником виторгу від реалізації).

9.2. Рейтингова і узагальнююча оцінка фінансового стану підприємства

Рейтингова оцінка фінансового стану підприємства проводиться в такій послідовності:

I етап – розрахунок основних груп показників:

1 група – показники оцінки майнового стану;

- активна частина основних засобів;
- коефіцієнт зносу основних засобів;
- коефіцієнт оновлення основних засобів;
- коефіцієнт вибуття основних засобів.

2 група – показники оцінки фінансової стійкості;

- коефіцієнт автономії;
- коефіцієнт фінансування;

- коефіцієнт маневреності власного капіталу;
- коефіцієнт фінансової стабільності;
- показник фінансового левериджу.

3 група – показники ліквідності активів;

- коефіцієнт покриття;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності.

4 група – показники прибутковості;

- прибутковість активів;
- прибутковість власного капіталу;
- прибутковість реалізованої продукції.

5 група – показники оцінки ділової активності;

- продуктивність праці;
- фондоддача;
- оборотність оборотних активів;
- оборотність запасів;
- оборотність власного капіталу.

6 група – показники оцінки ринкової активності;

- прибуток на акцію;
- коефіцієнт прибутковості акції;
- дивіденд на доходність акції;
- коефіцієнт дивідендного доходу;
- дивідендний вихід.

II етап. Експертним оцінюванням визначають вагомість груп показників, а також вагомість показників у групах. Наприклад, вагомість груп показників: 1-20%, 2-20%, 3-10%, 4-8%, 5-15%, 6 група – 27%. Вагомість показників першої групи 1-10%, 2-40%, 3-30%, 4-20%. Вагомість можна коригувати.

III етап. Розрахунок інтегрального показника фінансового стану в балах. Рейтинг підприємства визначають у порядку спадання результатів.

Рейтингову оцінку фінансового стану проводять за допомогою таблиці, де у рядках записують показники 6-ти груп, а у графах – підприємства. За кожним показником знаходять $\max$ (краще) значення, записують його у графу умовного еталонного підприємства. Показники підприємств стандартизуються по відношенню до еталонних показників:

$$x_{ij} = \frac{A_{ij}}{\max A_{ij}} \quad (9.2)$$

де A_{ij} - значення показників підприємств

x_{ij} - стандартизований показник j -го підприємства

i – показники, j – підприємства.

Коли будуть стандартизовані усі показники підприємств, визначають рейтингову оцінку кожного підприємства:

$$R_j = \sqrt{(1 - x_{1j})^2 + (1 - x_{2j})^2 + (1 - x_{3j})^2 + (1 - x_{4j})^2} \quad (9.3)$$

де R_i – рейтингова оцінка кожного підприємства.

Після розрахунків підприємства ранжируються у черзі зменшення рейтингової оцінки. Найбільший рейтинг матиме те підприємство, в якого R_j має мінімальне значення.

Узагальнюючу оцінку фінансового стану також можна зробити, використовуючи метод «5 К».

Сутність метод в розрахунку показників:

- рівень рентабельності продукції;
- рівень рентабельності активів;
- коефіцієнт автономії;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт покриття.

Якщо два перших показники мають позитивне значення, а три останні – знаходяться в межах нормативу, вони оцінюються в 20 балів.

Фінансовий стан оцінюється за такими критеріями:

100 балів – абсолютно стійкий;

- 80 балів – стійкий;
- 60 балів – не стійкий;
- 40 балів – критичний;
- 0-20 балів – підприємство знаходиться на межі банкрутства.

9.3. Діагностика банкрутства

Завдання аналізу

1. Комплексна (рейтингова) оцінка фінансового стану
2. Використання багатофакторних моделей в діагностиці банкрутства
3. Аналіз критеріїв оцінки структури балансу, відновлення (втрати) платоспроможності
4. Виявлення ознак неплатоспроможності та ознак дій з прихованого банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства

Слово діагностика – у перекладі з грецької мови це здатність розпізнавати.

Діагностика банкрутства – це вид фінансового аналізу, що націлений в першу чергу на виявлення раніше різноманітних збоїв та упущень в діяльності підприємства, які можуть привести до банкрутства. Тобто діагностика банкрутства, це своєчасне визначення ознак банкрутства, якими є фінансова залежність від зовнішніх джерел фінансування неплатоспроможність, збитковість підприємства, низька ділова актуальність.

Питання діагностики банкрутства і підтримки платоспроможності підприємства вкрай актуальне в Україні, про що свідчить практика та тривала криза неплатежів і її негативні наслідки. Під неплатоспроможністю розуміється неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання після настання встановленого терміну їх сплати перед кредиторами, у тому числі щодо заробітної плати. Під банкрутством розуміється встановлена у судовому порядку фінансова неспроможність боржника здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями. До стану банкрутства підприємства може призвести погіршення усіх показників, які

визначають його фінансову стійкість, тому саме на них базується аналіз імовірності банкрутства.

У передбаченні можливого банкрутства, крім підприємства, зацікавлені його численні партнери: інвестори, позичальники, постачальники, страхові компанії тощо.

Етапи проведення аналізу банкрутства підприємства

В Україні розроблена Методика поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств і організацій, затверджена Агенством з питань запобігання банкрутству підприємств і організацій. В ній провідну роль відведено саме фінансовому аналізу. Основним завданням проведення аналізу є оцінювання результатів господарської діяльності за попередній і поточний роки, виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники роботи підприємства, прийняття рішення про визнання структури балансу задовільною (незадовільною), а підприємства – платоспроможним (неплатоспроможним) і подання пропозицій Кабінету Міністрів України щодо доцільності внесення до цього Реєстру неплатоспроможних підприємств і організацій. Результати проведеного аналізу відображаються в аналітичній таблиці (запису). Згідно з цим, методика складається з двох частин: аналізу фінансового стану та аналізу виробничо-господарської діяльності підприємства. Джерелами інформації для здійснення аналізу є форми фінансової звітності, розрахунки нормативу власних обігових коштів, розшифровка дебіторської заборгованості та кредиторської, бізнес-плани, матеріали маркетингових досліджень тощо.

Аналіз фінансового стану неплатоспроможного підприємства здійснюється за такими етапами:

- аналіз динаміки валюти балансу та її структури;
- аналіз джерел власних коштів;
- аналіз структури кредиторської заборгованості;
- аналіз структури активів підприємства;

- аналіз витрат на виробництво;
- аналіз прибутковості підприємства;
- аналіз використання прибутку.

Наступні етапи аналітичної роботи відносяться до аналізу виробничо-господарської діяльності підприємства: загальна характеристика виробництва, аналіз стану та використання основних засобів та оборотних, об'єктів незавершеного будівництва, стан охорони навколишнього середовища тощо.

Результати аналізу заносяться у встановлену форму у вигляді таблиці «Основні економічні показники та коефіцієнти». Висновок комісії про доцільність занесення підприємства до Реєстру робиться на підставі узагальнення результатів аналізу.

Моделі прогнозування банкрутства підприємства

Найчастіше для оцінки можливого банкрутства підприємства використовують запропоновані відомим американським економістом Е. Альтманом Z-моделі. Найпростішого з них є двофакторна модель. Для неї вибирається всього два основних показники, від яких залежить імовірність банкрутства підприємства: коефіцієнт покриття і коефіцієнт фінансової незалежності.

$$Z = -0,3877 - 1,0736 \cdot K_{\text{п}} + 0,0579 \cdot K_{\text{фз}}, \quad (9.4)$$

де $K_{\text{п}}$ – коефіцієнт покриття;

$K_{\text{фз}}$ – коефіцієнт фінансової незалежності.

Для підприємств, у яких $Z=0$, імовірність банкрутства менша 50% і далі знижуватися в міру зниження значення Z .

Але дана модель не забезпечує високу точність прогнозування банкрутства, так як не враховує впливу на фінансовий стан підприємства показників рентабельності, ділової активності. Похибка прогнозу за допомогою двофакторної моделі оцінюються $DZ=+-0,65$

В 1968 році Альтманом була розроблена формула пятифакторної моделі прогнозування банкрутства. Було досліджено 66 підприємств із використанням 22-х фінансових показників:

$$Z=1,2*A+1,4*B+3,3*C+0,6*D+1,0*E, \quad (9.5)$$

де А- частка робочого капіталу в активах;

В – рентабельність активів (відношення реінвестованого прибутку до вартості активів);

С – рентабельність активів, розрахована за прибутком (відношення прибутку до сплати відсотків до вартості активів);

Д – відношення ринкової вартості власного капіталу підприємства до суми заборгованості;

Е – віддача активів (відношення виручки від продажу до середньорічної вартості активів).

Таблиця 9.1

Матриця інтерпретації результатів розрахунку Z-показника до
п'ятифакторної моделі Альтмана

Значення Z-показника	$Z < 1,80$	$1,81 < Z < 2,70$	$2,71 < Z < 2,99$	$Z > 3,00$
Імовірність банкрутства	Дуже низька	Висока	Можлива	Дуже низька

Достовірність даної моделі за деякими джерелами оцінюються на рівні 95%.

У 1983 році Альтман запропонував новий варіант пятифакторної моделі для підприємств, акції яких не обертаються на організованих ринках цінних паперів: $Z=0,717*A+0,847*B+3,107*C+0,42*D+0,995*E$ (9.6)

$Z_{83} = 1,23$. Якщо Z_{83} більше 1,23 – банкрутство не загрожує. Ця модель підходить для українських підприємств.

У зарубіжних країнах також використовується показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера:

$$Z = 0,16x_1 - 0,22x_2 + 0,87x_3 + 0,10x_4 - 0,24x_5 \quad (9.7)$$

де x_1 – відношення суми дебіторської заборгованості та грошових коштів до загальної вартості активів підприємства;

x_2 – відношення постійного капіталу до загального розміру пасивів підприємства;

x_3 – відношення фінансових витрат підприємства до виручки від реалізації продукції;

x_4 – відношення витрат на персонал до доданої вартості;

x_5 – відношення валового прибутку до залученого капіталу.

Якщо Z має від'ємне значення банкрутство не загрожує.

Модель Спрінгейта передбачає розрахунок інтегрального показника, за допомогою якого здійснюється оцінка ймовірності визнання підприємства банкрутом:

$$Z = 1,3x_1 - 3,07x_2 + 0,66x_3 + 0,4x_4, \quad (9.8)$$

де x_1 – відношення суми робочого капіталу до загальної вартості активів підприємства;

x_2 – відношення суми прибутку (до сплати податків та відсотків) до загальної вартості активів;

x_3 – відношення суми прибутку (до сплати податків) до короткострокової заборгованості підприємства;

x_4 – відношення обсягів продажу підприємства виручки до загальної вартості його активів.

Підприємство може бути віднесено до потенційних банкрутів, якщо розрахункове значення Z -показника менше 0,862.

Модель Лису передбачає оцінку ймовірності банкрутства підприємства на основі чотири факторної моделі Z -показника:

$$Z = 0,063x_1 - 0,092x_2 + 0,057x_3 + 0,001x_4, \quad (9.9)$$

де x_1 – відношення суми оборотних активів до загальної вартості активів підприємства;

x_2 – відношення суми прибутку від реалізації до загальної вартості активів підприємства;

x_3 – відношення суми нерозподіленого прибутку до загальної вартості активів;

x_4 – відношення суми власного капіталу підприємства до суми його залученого капіталу.

Якщо $Z < 0,037$ – підприємству загрожує банкрутство.

Модель Таффлера:

$$Z = 0,53x_1 + 0,13x_2 + 0,18x_3 + 0,16x_4, \quad (9.10)$$

де x_1 – відношення суми прибутку від реалізації до суми короткострокових зобов'язань;

x_2 – відношення суми оборотних активів до загальної вартості зобов'язань;

x_3 – відношення суми короткострокових зобов'язань до загальної вартості активів;

x_4 – відношення виручки від реалізації продукції до загальної вартості активів.

Якщо $Z > 0,3$ – підприємство має добрі довгострокові перспективи, при $Z < 0,2$ – є ймовірність його банкрутства.

Модель Фулмера (H)

$$H = 5,528V_1 + 0,212V_2 + 0,073V_3 + 1,27V_4 - 0,12V_5 + 2,335V_6 + 0,575V_7 + 1,083V_8 + 0,894V_9 - 6,075 \quad (9.11)$$

Де V_1 - відношення нерозподіленого прибутку до сукупних активів;

V_2 - відношення виручки до сукупних активів;

V_3 - відношення нерозподіленого прибутку до сплати податків до сукупних активів;

V_4 - відношення грошових коштів до повної заборгованості;

V_5 - відношення повної заборгованості до сукупних активів;

V_6 - відношення поточних зобов'язань до сукупних активів;

V_7 - натуральний логарифм ($\ln$) від суми матеріальних активів;

V_8 - відношення оборотних активів до повної заборгованості;

V_9 - натуральний логарифм (I_n) від величини відношення прибутку до сплати податків до суми сплачених податків.

$N < 0$ - настання неплатоспроможності неминуче.

$N \geq$ - підприємство функціонує нормально.

$$\text{Модель Де Паляна: } N = 25 R_1 + 25 R_2 + 20 R_3 + 20 R_4 + 10 R_5 \quad (9.12)$$

Де R_1 - коефіцієнт обороту запасів (собівартість : запаси);

R_2 – коефіцієнт поточної ліквідності (оборот. А / поточні П);

R_3 – коефіцієнт леверіджу (довгострокові зобов'язання / ВК);

R_4 – рентабельність активів (ЧП : $\bar{A}$);

R_5 – ефективність виробництва (прибуток від реалізації / собівартість).

Підприємство вважається фінансово стабільним при показнику N , що перевищує 100. в іншому випадку імовірність банкрутства є високою.

R – модель Іркутської академії

$$R = 0,38 K_1 + K_2 + 0,054 K_3 + 0,63 K_4 \quad (9.13)$$

де: K_1 – відношення оборотного капіталу до середньорічної суми активів ($260 / \bar{280}$);

K_2 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми власного капіталу ($220 (225) / 380$);

K_3 – відношення виручки до середньорічної суми активів (ф.2 035 / 280);

K_4 – відношення чистого прибутку до інтегральних затрат (ф. 2 220(225) / ф. 040+070+080)

Якщо $R=0$ – ймовірність банкрутства максимальна – 90-100%;

$0 < R < 0,18$ – ймовірність банкрутства висока 60-80%;

$0,18 < R < 0,32$ – ймовірність банкрутства середня 35-50%;

$0,32 < R < 0,42$ – ймовірність банкрутства низька 15-20%;

$0,42 < R$ – ймовірність банкрутства мінімальна до 10%.

Коефіцієнт Бівера рекомендований для фінансового моніторингу Міністерством економіки України:

$$K_6 = (\text{ЧП} - \text{НА}) : (\text{ДЗ} + \text{ПЗ}) \quad (9.14)$$

де ЧП – чистий прибуток р. 220 ф. 2;

НА – нарахована амортизація р. 260 ф. 2;

ДЗ – довгострокові зобов'язання р. 480 ф. 1;

ПЗ – поточні зобов'язання р. 620 ф. 1.

Якщо 1,5 – 2 роки Кб перевищує 0,2 – це призводить до незадовільної структури балансу.

На Україні відомі моделі українських вчених П. Саблука, А.В. Чупіса, О.О. Терещенко.

Модель Чупіса: $Z = -1.3496 - 0.6183K_{ок} * 0,6867K_{фз}$ (9.15)

$K_{ок}$ – оборотний капітал / активи (260 / 280 ф. 1);

$K_{фз}$ – залучений капітал / власний (480+620 / 380) ф. 1

Модель О.О. Терещенко

$$Z_{тер} = 1,5X_1 + 0,08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6, \quad (9.16)$$

де X_1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань (230+240 : 480+620);

X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань (280 : 480+620);

X_3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів (220 ф. 2 : 280 ф. 1);

X_4 – відношення прибутку до виручки (220 : 035 ф. 2);

X_5 – відношення виробничих запасів до виручки (100 ф. 1 : 035 ф.2);

X_6 – оборотність основного капіталу (035 ф.2 : 031 ф.1).

Якщо $Z_{тер} > 2$ – банкрутство не загрожує, $1 < Z_{тер} < 2$ – фінансова стійкість порушена, $0 < Z_{тер} < 1$ – існує загроза банкрутства.

Діагностику банкрутства можна провести використовуючи метод «ККК». Сутність методу в розрахунку таких показників:

- рівень рентабельності активів;
- коефіцієнт автономії;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт покриття.

Якщо перший показник мав позитивне значення, а решта показників знаходяться в межах нормативу, вони оцінюються в 20 балів.

Оцінка загальної кількості балів:

100 балів – фінансовий стан абсолютно стійкий;

80 балів – фінансовий стан стійкий;

60 балів – фінансовий стан не стійкий;

40 балів – фінансовий стан критичний;

0-20 балів – підприємство знаходиться на межі банкрутства.

До основних недоліків всіх зазначених моделей прогнозування банкрутства слід навести наступне:

1. Вони не враховують специфіку та реалій економічного життя окремих країн.
2. В моделях відсутні фактори, які б враховували вплив галузевої належності підприємства.

9.4. Резерви поліпшення фінансового стану

1. Резерви поліпшення фінансового забезпечення підприємства.

1. Внутрішні: а) виробничі – пошук збільшення обсягів виробництва;
- б) комерційні – пошук перспективних ринків реалізації продукції;
- в) фінансово-економічні – оптимізація виробничого потенціалу.

2. Зовнішні: а) резерви природного характеру;

б) резерви економічного характеру (податки, ціноутворення).

Внутрішні резерви поліпшення фінансового стану більш докладно:

а) виробничі: пошук збільшення обсягів виробництва за рахунок:

- розширення асортименту;
- підвищення якості продукції;
- дотримання технології виробництва;
- застосування прогресивних ресурсозберігаючих технологій.

б) комерційні резерви:

- підвищення рівня товарності;

- вибір перспективних ринків збуту;
- реалізація продукції у вигідні строки продажу.

в) фінансово-економічні резерви:

- реалізація активів, що не використовуються у виробничому процесі;
- оптимальний розподіл прибутку;
- додаткові внески засновників та співзасновників підприємства;
- покращення стану розрахунково-платіжної дисципліни;
- покращення ділової активності підприємства (прискорення оборотності ресурсів).

3. Підвищення ефективності діяльності за рахунок прискорення обертання ресурсів і скорочення періоду їх обороту:

- збільшення числа обертів можливе шляхом скорочення періоду виробництва або скорочення періоду обігу;
- скорочення періоду виробництва потребує вдосконалення технології, модернізації і автоматизації виробництва;
- скорочення періоду обігу можливе за рахунок більш ефективного і раціонального використання ресурсів, прискорення документообороту і розрахунків;
- прискорення оборотності ресурсів підприємства впливає на скорочення обсягу ресурсів для здійснення операційної діяльності.

9.5. Рекомендації проведення аналізу основних показників діяльності фірми

I. Під час аналізу ліквідності звернути увагу на:

- 1) співвідношення активів короткострокового та довгострокового характерів у складі майна фірми;
- 2) співвідношення активів, які легко чи важко реалізуються у складі обігових коштів;
- 3) співвідношення поточних активів до короткострокових зобов'язань (динаміка коефіцієнтів покриття);

- 4) динаміку величини власного обігового капіталу та причин його зміни;
- 5) ступінь участі власного капіталу у формуванні обігових коштів (співвідношення обігового капіталу до поточних активів);
- 6) склад короткострокових активів;
- 7) наявність простроченої кредиторської заборгованості та змін її частки у складі зобов'язань фірми.

II. Під час аналізу структури пасивів треба враховувати:

- 1) співвідношення власних до позичених коштів і їх розміщення в активі (більшій частці неліквідних активів повинна відповідати більша частка власного капіталу);
- 2) зміну частки розподіленого прибутку та фонду нагромадження у складі власного капіталу (такий аналіз характеризує здатність до нагромадження коштів, які вкладені у майно фірми);
- 3) можливість реінвестування прибутку (залежність від політики розподілу й використання «чистого» прибутку);
- 4) вартість залучення капіталу;
- 5) цілеспрямованість залучення кредитів банку або інших кредитних установ (чим більше фінансових ресурсів придбано у вигляді позичок, тим більшу масу прибутку необхідно одержати для погашення виплат процентів та основного боргу).

III. Під час аналізу оборотності обігових коштів необхідно звернути увагу на:

- 1) тривалість виробничо- комерційного циклу фірми і її складові;
- 2) основні причини змін тривалості виробничо-комерційного циклу;
- 3) співвідношення тривалості виробничо-комерційного циклу до періоду погашення кредитної заборгованості;
- 4) причини розходження фінансового результату та змін грошових коштів;
- 5) швидкість обігу дебіторської заборгованості;

6) обґрунтування строку, який склався раніше за зберігання товарно-матеріальних цінностей.

IV. Під час аналізу прибутковості:

- 1) динаміку показників рентабельності вкладення капіталу;
- 2) співвідношення рентабельності вкладення капіталу та «ціни» позичкових коштів;
- 3) величину та динаміку показників рентабельності продажу;
- 4) значення показників прибутковості, яка характеризує витрати і їх співвідношення до показників рентабельності капіталу.

V. Під час короткострокового фінансового аналізу особливу увагу надають таким характеристикам

- 1) структура реалізації;
- 2) співвідношення виручки й витрат на виробництво і реалізацію;
- 3) стан власного капіталу та його можливі зміни;
- 4) політика продажних цін;
- 5) співвідношення статей балансу;
- 6) склад та структура обігових коштів;
- 7) швидкість обігу капіталу, вкладеного у поточні активи та швидкість обігу його складових;
- 8) стан власного обігового капіталу та його можливі зміни до кінця періоду;
- 9) середній період погашення зобов'язань фірми і його співвідношення з періодом обігу поточних активів.

VI. Під час аналізу прийнятих рішень треба враховувати:

- 1) структуру витрат і наявність у ній постійних і змінних витрат;
- 2) питому вагу у виручці від реалізації змінних витрат;
- 3) склад та величину постійних витрат;
- 4) так звані, змішані витрати, які у свою чергу можуть бути розділені на змінні та постійні та обсяги виробництва;

5) спроможність економії на накладних витратах під час прийняття додаткових замовлень.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабець С.К. Теорія економічного аналізу / С.К. Бабець, М.І. Горлов, С.О. Жуков, З.П. Стасюк. – К.: ВДК «Професіонал», 2007. – 384 с.
2. Борисова В.А. Теорія та практика забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами / В.А. Борисова, О.Д. Гудзинський, М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2007.- № 6. – С. 152 – 154.
3. Вахович І.М. Резерви нарощування фінансової спроможності регіонів України / І.М. Вахович, І.М. Камінська // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - № 3 (105). – С. 197 – 207.
4. Дєєва Н.М. Фінансовий аналіз / Н.М. Дєєва, О.Ш. Дедіков. – К.: Центр учб. л-ри, 2007. – 328 с.
5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» // ВВР, 1999, № 40, ст. 365 // ВВР, 2011, № 23, ст. 160 від 12.05.2011.
6. Клочан В.П. Використання методу коефіцієнтів для оцінки фінансового стану підприємства / В.П. Клочан, В.В. Клочан, Н.І. Костаневич, А.Г. Костирко // Економіка АПК. – 2008. - № 7. – С. 54-55.
7. Клочан В.П. Оцінка моделей діагностики банкрутства / В.П. Клочан, В.В. Клочан, Н.І. Костаневич, А.Г. Костирко // Економіка АПК. – 2010. - № 1. – С. 97 – 120.
8. Клочан В.П. Діагностика фінансового стану сільськогосподарських підприємств / В.П. Клочан, Н.І. Костаневич, А.Г. Костирко // Економіка АПК. – 2009. - № 4. – С. 86-88.

9. Коцеруба Н.В. Оцінка операційних і фінансових ризиків у системі антикризового управління / Н.В. Коцеруба // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - № 2 (104). – С. 120 – 128.

10. Малік М.Й. Фінансова звітність у прийнятті управлінських рішень аграрній сфері / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2010. - № 6. – С. 173 – 175.

11. Малюга Л.М. Аналіз фінансово-економічного стану аграрних підприємств / Л.М. Малюга // Економіка АПК. – 2009. - № 2. – С. 100-104.

12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 № 87, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 21.06.1999 за №391/3684 // Все про бухгалтерський облік. – 2009. - № 10 (1527). – С. 8-11.

13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» // Все про бухгалтерський облік. – 2009. - № 10 (1527). – С. 11 – 17.

14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2009. - № 10 (1527). – С. 18 – 22.

15. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання / П.Я. Попович. – К.: Знання, 2008. – 630 с.

16. Саблук Р.П. Фінансовий стан формувань малого агробізнесу як основа розвитку корпоративних фінансів / Р.П. Саблук // Економіка АПК. – 2010. - № 6. – С. 67 – 68.

17. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: Підручник / А.В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.

18. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз / О.О. Шеремет. – К.: Кондор, 2009. – 194 с.

Навчальне видання

Укладачі : Ключан Віра Павлівна,
Костаневич Ніна Іванівна,
Вишневська Ольга Миколаївна та ін.

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Комп'ютерна верстка Н.В. Бобровська

Формат 60x84/16 Папір друк. 65 г/м².
Ум. Друк. Арк. 12. Тираж 50 прим. Зам. №_____

Видавничий відділ Миколаївського державного аграрного університету.
54020, м. Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9

Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 1155 від 17.12.2002 р.